

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

Evropská politika Velké Británie v letech 1959-1963
European Policy of Great Britain in the years 1959-1963

Natália PRIVITZEROVÁ

vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Praha 2007

**Za pomoc a cenné rady, které
mi při práci poskytl, děkuji
Doc. PhDr. V. Horčíčkovi Ph.D.**

**Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně, pouze na základě uvedených
pramenů a literatury.**

A handwritten signature in black ink, reading "Natália Privitzerová". The script is cursive and fluid, with a long horizontal stroke at the end of the last name.

Natália Privitzerová

Úvod

Velká Británie zahájením jednání o podmínkách přistoupení do Evropských společenství reagovala na snižování svého vlastního vlivu v Evropě, kde naopak země organizovány a sjednoceny v rámci Společného trhu posilovaly ekonomicky i politicky. Skutečnost, že se k tomuto kroku odhodlala s mnohaletým zpožděním, poukazuje na nepřípravenost britské poválečné politické reprezentace opustit tradiční kurs zahraniční politiky. Byla to zahraniční politika námořní a imperiální velmoci, která do vztahů kontinentální Evropy vstupovala jen jako činitel udržující mocenskou rovnováhu. Po ukončení druhé světové války, která přivedla dalekosáhlé změny, jakými byly nástup supervelmocí USA a SSSR a následné bipolární rozdělení světa, rozpad koloniálních říší evropských mocností, tato politika ztratila v mnohém na aktuálnosti.

Celosvětový válečný konflikt měl významné důsledky i pro kontinentální Evropu. Válka zanechala tento region v ruinách. Fakt, že jeho vyspělé národy připustily, aby se stav naprosté zkázy Kontinentu po dvou desetiletích opakoval, měl vliv na zdejší poválečnou politickou reprezentaci. Její podstatná část začala nahlížet na budoucnost svých zemí skrze sjednocenou Evropu. Velká Británie bylo ochotná se do integračního procesu zapojit jen v omezené formě. Britské poválečné kabinet, jak labouristický, tak konzervativní, který se do Whitehallu vrátil v říjnu 1951, měly na vztahy země s Evropou až překvapivě podobný názor. Rozdíly sice existovaly, ale dotýkaly se formy nikoliv obsahu. Obě strany se shodovaly ve stanovisku, že Velké Británie může spolupracovat s Kontinentem výhradně na základě mezivládních konzultací. V případě, že se mělo jednat o delegování rozhodovacích pravomocí na jakýkoliv společný úřad nebo autoritu, byl tento model pro zemi nepřijatelný. Británie neměla zájem podílet se na vytváření Spojených států evropských. Když se na druhé straně Kanálu pustili do jejich budování sami, Britové se proti těmto snahám nestavěli již z toho důvodu, že na ně

nahlíželi se skeptici a v jejich úspěch nevěřili. Navíc, Evropa nepředstavovala hlavní oblast orientace britské poválečné zahraniční politiky. Rozvíjení vztahů s kontinentální Evropou bylo považováno za žádoucí, ale v porovnání s posilováním vazeb na Spojené státy americké a vlastní Commonwealth mělo až sekundární význam. Pro udržení postavení Británie jako významného aktéra světového dění bylo nutné zabezpečit vliv země na všechny tři oblasti současně. Zároveň „zvláštní vztahy“ se Spojenými státy a tradiční vztahy s Commonwealthem dostávaly před Evropou přednost. Až úspěch integračních snah mezi šesti nejvýznamnějšími zeměmi západní Evropy, které vyústily do založení Evropských společenství, dovedl Británii k zahájení procesu přehodnocování své evropské politiky. Tento postup nebyl nutný jen z důvodu politického a hospodářského posilování Šestky, významné byly i jiné faktory. Velká Británie byla na konci padesátých let 20. století stále více konfrontována s narůstajícími ekonomickými potížemi a současně s redukcí vlivu země na mezinárodní scéně. Citelné bylo hlavně rozměňování vazeb v rámci Commonwealthu a eroze „zvláštních vztahů“ se Spojenými státy americkými. Washington podnik Šestky od počátku plně podporoval. Politicky stabilizovaná a hospodářsky sjednocená západní Evropa byla v naprostém souladu s vizí Ameriky o boji proti komunistické hrozbě. Právě postoj Spojených států k evropskému sjednocování představoval výrazný impuls pro odhodlání se Londýna ke změně politiky.

Cílem diplomové práce je sledovat přístup Velké Británie k evropskému integračnímu procesu od ukončení druhé světové války až do počátku šedesátých let 20. století, kdy země požádala o vstup do Evropských společenství. Za toto období názor britské politické reprezentace na danou problematiku zaznamenal podstatných změn. Autorka se v práci tyto změny snaží postihnout.

V oblasti vydaných pramenů se práce opírá o sbírky dokumentů autorů Gowland a Turner z roku 2000 „Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History“ a

„Britain and European Integration since the Second World War“ britského historika Seana Greenwooda, která vyšla v roce 1996. Obě práce se na toto téma detailně zaměřují. Z memoárové literatury jsou to paměti hlavních aktérů této historické epizody, britského ministerského předsedy Harolda Macmillana, francouzského prezidenta generála de Gaulla a obou jejich ministrů zahraničních věcí Maurice Couve de Murvilla a Alec Douglas-Homea.

Odborné literatury pojednávající o problematice vztahu Velké Británie k evropské integraci existuje obrovské množství, které není možné na stránkách jedné práce zpracovat. Autorka vycházela jednak ze starší, zato stále aktuální práce Miriam Campsové, „Britain and the European Community 1955-1963“, která reagovala na vetování přístupových rozhovorů ze strany Francie jako jedna z prvních. Z novějších studií to byly „Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC“ britského historika N. Piers Ludlowa a „The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963“ od A. S. Milwarda. Na vykreslení působení jednotlivých významných státníků doby na události týkající se přístupových jednání s Velkou Británií posloužila práce Olivera Banga „The EEC Crisis of 1963. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict“ z roku 2000. Jednu z nejnovějších studií na dané téma, zabývající se vztahem mezi dvěma stěžejními aktéry dané události, britským ministerským předsedou Macmillanem a francouzským prezidentem de Gaullem představuje Mangoldova „The Almost Impossible Ally“, která byla publikována v roce 2006. Tematiku změny přístupu Velké Británie k Evropským společenstvím a následná jednání o vstupu z různých úhlů pohledu zpracovávají i kratší studie významných badatelů vydaných v rámci sborníku pod vedením mladého britského historika G. Wilkese „Britain's Failure to Enter the European Community 1961-1963“.

Další významný zdroj informací představovaly biografické práce o osobnostech v problematice nejvíce zainteresovaných, jako například dvousvazkový životopis Harolda

Macmillana od A. Horna. Do této kategorie je možné zahrnout i dvoudílnou práci francouzského gaullistického politika Alaina Peyrefitta „C'était de Gaulle“. Nejedná se sice o klasickou biografii, přesto je nesmírně přínosná. Autor, který patřil do okruhu důvěrných spolupracovníků generála de Gaulla v ní přibližuje názory a postoje francouzského prezidenta ve formě jak je prezentoval v rámci společných soukromích diskusí. Pro vývoj událostí měl bezpochyby generál de Gaulle stěžejní význam. Z tohoto důvodu bylo důležité zaměřit se na jeho vlastní politickou činnost, především působení Francie v rámci Evropských společenství v době jeho prezidentství. Pro přiblížení osobnosti Charles de Gaulla jako politika byly významné práce vydávané pařížským Institut Charles de Gaulle. Jednak ve formě rozsáhlejších sborníků, které vycházejí pod názvem „De Gaulle en son siècle“. Pro diplomovou práci autorky to byl hlavně svazek pátý pojednávající o evropské politice tohoto významného státníka. Přínosné byly i články v rámci periodika Institutu „Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle“.

Přínos představovaly i články z jiných, vesměs zahraničních, časopisů, „Revue française de science politique“, „Historical Journal“, „International Affairs“.

Ačkoliv je tematika postoje Velké Británie k evropskému integračnímu procesu a podobně i krátký úsek novodobých dějin země, týkající se prvních přístupových jednání s Evropským společenstvím hojně badatelsky zpracována, jedná se vesměs o literaturu cizojazyční. Snad i z tohoto důvodu bude práce pro českého čtenáře přínosná.

I. Britská politika vůči Kontinentu po druhé světové válce

a) Zahraničně – politická koncepce Velké Británie po roce 1945

Po ukončení válečného konfliktu, ze kterého země vyšla jako vítěz a člen Velké Trojky, definoval Londýn základní linii svojí zahraniční politiky jako systém tří na sebe působících oblastí mezinárodních vztahů.¹ Tato takzvaná koncepce „tří kruhů“, které představovaly evropský kontinent, britský Commonwealth a Spojené státy americké, měla Spojenému království i nadále zabezpečit nejlepší možné postavení na světové scéně, které bylo po druhé světové válce poznamenáno nástupem supervelmocí USA a SSSR a následným bipolárním rozdělením světa.²

Těsně po válce mnoho Britů stále ještě nebylo připraveno akceptovat fakt, že se jejich země propadla v řebříčku velmocí z prvního místa na třetí. V budoucnu musela Británie počítat s neveselou vyhlídkou, že na mezinárodněpolitické scéně budou mít hlavní slovo její nedávní váleční spojenci a že již nebude možné prosazovat vlastní globální zájmy bez ohledu na názor Washingtonu a Moskvy.³

Z tohoto důvodu Londýn, rovněž uvědomujíc si společné kořeny britského a amerického národa, nahlížel na „zvláštní vztahy“⁴ se Spojenými státy americkými jako na jedinou

¹ „Doctrine of the three interlocking circles“ Srov. Camps, M., Britain and the European Community 1955-1963, Londýn 1964, s. 280.

² „Teorie tří kruhů je spojována s Winstonem Churchillem, který na ni poprvé poukázal v projevu z roku 1948. V schématické formě popsal jedinečné postavení Británie na průsečíku tří mocenských oblastí: Evropy, Commonwealthu a Severní Ameriky“ Warner, G., Why the General Said No, International Affairs, Number 4, October 2002, s. 869-882.

³ Foreign Office na tuto problematiku v období těsně po válce nahlížel následovně: „faktem zůstává, že v myslích našich velkých partnerů, hlavně na straně Spojených států, přebývá pocit, že Velká Británie je v současnosti druhořadá mocnost a na základě toho se má s ní i zacházet, a tedy že v dlouhodobém horizontu všechno bude v pořádku jestliže oni - Spojené státy a Sovětský svaz - jakožto v budoucnu dvě nejsilnější světové mocnosti si porozumí mezi sebou. Je to tato mylná představa, proti které musí naše vláda bojovat.“, memorandum Foreign Office, 11.7.1945, cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, Londýn 2000, s. 5.

⁴ „Special relationship“ - termín pro společenství mezi USA a VB po druhé světové válce. Do širšího povědomí se dostal po projevu W. Churchilla na Westminsterské koleji ve Fultonu, Missouri v březnu 1946. „Ani spolehlivé zamezení války, ani nepřetržitý pokrok v uspořádání světa nebude dosažen bez toho co jsem nazval bratrské sdružení anglicky mluvících národů. To znamená zvláštní vztah mezi britským Commonwealthem a Impériem a

možnost jak se s touto novou situací vyrovnat. Jednoduše řečeno, když už Británie nemohla být velmocí číslo jedna, tak měla být alespoň nejtěsnějším spojencem právě této velmoci.⁵ Z tohoto důvodu bylo, jak pro koaliční kabinet Winstona Churchilla, tak i pro novou labouristickou vládu Clementa Attleeho vzešlou z prvních poválečných voleb v červenci 1945, stěžejní udržet a nadále prohlubovat zvláštní vztahy se Spojenými státy americkými.⁶ Tato úzká spolupráce vznikla na počátku válečného konfliktu na základě americké finanční a materiální pomoci válčící Británii a dále se prohlubovala se vstupem USA do války v prosinci 1941. Po ukončení bezprostředních válečných operací v létě 1945 tato západní spojenecká osa nezanikla a to nejen z důvodu nutnosti uspořádat poválečné poměry, ale rovněž proto, že po eliminaci společné hrozby ze strany hitlerovského Německa a jeho satelitů, se poválečná spolupráce Velké Trojky začala jevit značně problematická. Neshody, ke kterým docházelo mezi USA a západoevropskými demokraciemi na straně jedné a jejich bývalým spojencem z Východu na druhé, postupně vyústily do mnoha krizí, takže nejpozději do roku 1948 můžeme hovořit o rozpoutání studené války v Evropě. Londýn si byl vědom, že v případě stažení Američanů z Kontinentu, a to nejen vojenského, nebude schopna válkou rozvrácená západní Evropa komunistické hrozbě úspěšně čelit. Rovněž že jen s jejich finanční pomocí může dojít k rychlé obnově hospodářství evropských států.⁷ Z těchto důvodů se stalo spojenectví se Spojenými státy jedním ze tří základních pilířů britské poválečné zahraniční politiky.

Spojenými státy.“, cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'union politique de l'Europe*, Jalons et textes, Paříž 1998, s. 35.

⁵ Special relationship byl „významnější pro Brity než pro Američany, protože představoval prostředek, pomocí kterého měla být zachována britská role ve světě.“ Gamble, A., *Britain in Decline*, Londýn 1993, s. 105.

⁶ „Britská zahraniční politika pod vedením Ernesta Bevina zachovávala model formulovaný Edenem před volbami (červenec 1945-pozn. N.P.): k udržení realistické rovnováhy sil, (to byl) opatrný pokus jednáním limitovat sovětskou expanzi, spojený se snahami udržet Spojené Státy angažované v Evropě.“ Turner, J., Macmillan, Londýn 1994, s. 74.

⁷ Po vypovězení Zákona o půjčce a pronájmu v srpnu 1945 byla v prosinci uzavřena Anglo-americká finanční dohoda, na jejímž základě byla Velké Británii poskytnuta půjčka ve výši 3,75 miliardy dolarů a zároveň ji bylo odepsáno 650 milionů dolarů z válečných dluhů.

Další prioritu pro britskou diplomacii v této době představovalo zabezpečení fungujících vazeb politických, ale hlavně hospodářských mezi mateřskou zemí a Commonwealthem. Tradiční přístup k Impériu⁸, ve kterém se odrážela staletá „mentalita širého moře“⁹ britského národa, bylo ale nutné přizpůsobit nové situaci. Dekolonizace, kterou právě druhá světová válka odstartovala, znamenala jednou pro vždy postupný zánik impérií evropských mocností. S tímto trendem, znamenající přechod od „Empire and Commonwealth“ ke „Commonwealth“, se Británie dokázala, v porovnání s ostatními evropskými koloniálními státy, natolik pozitivně vyrovnat, že většina bývalých kolonií po získání nezávislosti vstoupila do Commonwealthu.¹⁰ Po válce se důležitost přikládala hlavně obchodní výměně, která měla pomoci překonat hospodářskou depresi a postavit britskou ekonomiku na nohy. Celní preferenční systém, podle kterého se v rámci Impéria obchodovalo již od 30. let 20. století, pro Británii představoval jednoznačnou výhodu.¹¹ Země měla zabezpečené trhy pro svůj export a zároveň z těchto zemí do Británie proudily clem nezátížené zemědělské produkty a

⁸ Anglie budovala svou koloniální říši od 16.století. Jako první byly založeny osady v Severní Americe, karibské oblasti, Indii. Nová území byla původně spravována soukromými obchodními společnostmi (Východoindická, Hudsonova zálivu). Dále byly osídleny oblasti v západní Africe, Austrálii, byly získány opěrné body ve Středozezemním moři a jižní Africe. V roce 1783 sice Koruna přišla o své severoamerické kolonie, ale podařilo se jí získat další území v Africe. Velká Británie se v této době stala námořní a obchodní velmocí. Po první světové válce, kdy Londýn dostal do správy, jako mandátní území Společnosti národů, bývalé německé kolonie v Africe a původně turecké území na Blízkém východě, dosahuje Britské Impérium se 600 miliony obyvatel svého maxima. K britské imperiální politice a vlivu budování Impéria na britský národ například Judd, D., Impérium. Britské koloniální dějiny od americké revoluce po současnost, Praha 1999.

⁹ „Mentalité de haute mer“ - mentalita přímořských národů zabývajících se námořním obchodem. Srov. Bideluex, R., L'Ambiguïté anglaise devant l'intégration, in Landuyt, A.(ed.), Europe: Fédération ou Nations, Paříž 1999, s. 98.

¹⁰ Commonwealth of Nations (Společenství národů) - název přijat po osamostatnění Indie, Pákistánu a Cejlonu v roce 1949. Společenství zahrnuje bývalé kolonie a dominia Britského Impéria, které jsou nezávislé, ale uznávají britského panovníka za hlavu tohoto společenství (v některých zemích je uznáván i jako hlava státu). Jeho předchůdcem byl British Commonwealth (Britské společenství národů) který se začíná užívat po první světové válce a zahrnuje Spojené království a jeho dominia, které jsou od roku 1926 resp.1931 nezávislé. Po první vlně dekolonizace 1947-1948, která se týkala indického subkontinentu a jihovýchodní Asie, získaly nezávislost v letech šedesátých africké kolonie. Většina těchto států záhy po osamostatnění vstoupila do Společenství národů. 1957-Ghana, Malajsie, 1960-Nigérie, 1961-Kypr, Sierra Leone, Tanzánie, 1962-Jamajka, Uganda, 1963-Keňa, 1964-Malta, Malawi, Zambie, 1965-Gambie.

¹¹ Přijat na Imperiální hospodářské konferenci v Ottawě (21.7. - 20.8.1932). V době vrcholící světové hospodářské krize Velká Británie, její dominia a kolonie opustily liberální obchodní politiku a vytvořily hospodářský celek, ve kterém se obchodovalo na základě systému celních preferencí (clo bylo buď snižené nebo úplně odstraněné). „Toto uspořádání v období 1931-1950 povzbudilo zvyšující se koncentraci britského obchodu v Impériu a Commonwealthu, kdy se britský dovoz ze zbytku Impéria a Commonwealthu (...) zvýšil z 24,5 % na 41,1 %, zatímco britský vývoz do zbytku Impéria a Commonwealthu se zvýšil z 32,6 % na 47,7 %.“ Zdroj Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, Londýn 2000, s. 62.

průmyslové suroviny. Z hlediska politického, „obecně pohlíželi britští politici a veřejnost v letech těsně po válce na britské Impérium a Commonwealth (...), jako na hlavní důvod britského nároku na status velmoci.“¹² Všechny tyto hospodářské, politické a strategické aspekty, spolu se silnou tradicí způsobily, že fungující vztahy v rámci Commonwealthu znamenaly pro britské poválečné kabinetu jasnou prioritu.

Jestliže není možné s jistotou stanovit, který z prvních dvou okruhů zahraniční politiky, USA nebo Impérium, stál na prvním místě zájmu Foreign Office, tak s určitostí se dá tvrdit, že Kontinent zaujímal až pozici třetí.

I v této oblasti je možné vystopovat určité tradiční přístupy, které byly aplikovány již v předcházejících stoletích. Ostrovní království samo sebe nikdy za klasicky evropskou zemi nepovažovalo. Bránila tomu jeho staletá orientace na „grand large“. Na Kontinentu bylo ochotno se bezprostředně angažovat jen za podmínky, že zde došlo k vychýlení rovnováhy moci ve prospěch jedné z mocností. V takovém případě, na zvrácení tohoto trendu, se postavilo na stranu slabšího.¹³ Samozřejmě válka vytvořila novou situaci. Hlavně to byl naprosto zničený evropský kontinent, který se navíc postupně uzavíral do dvou ideologicky protikladných bloků. Vzrůstající nebezpečí ze strany Sovětského svazu zvýrazňovalo nutnost poválečné spolupráce svobodných západoevropských zemí a přítomnost Spojených států v Evropě. V určitých kruzích v Británii stále více zaznívaly hlasy podpory pro konsolidaci Kontinentu na základě úzké spolupráce mezi jeho státy, která by snad jednou mohla vyústit i v jeho federalizaci. V tomto ohledu je nutné zdůraznit, že tyto úvahy počítaly s integrací jen v rámci samotného evropského kontinentu, to znamená vždy bez Britských ostrovů.

¹² Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, Londýn 2000, s. 61.

¹³ „Hlavní povinností britské diplomacie po dobu téměř tří století bylo vytvářet aliance s kontinentálními spojenci, kteří měli podobný zájem udržet na uzdě zpupné mocnosti.“ Douglas-Home, A., The Way the Wind Blows, Londýn 1976, s. 144.

Určitě za nejprominentnějšího hlasatele těchto myšlenek můžeme považovat vůdce opozičních konzervativců Winstona Churchilla.¹⁴ Ten ve svém slavném projevu na curyšské univerzitě v září 1946 jasně definoval postoj skupiny pro-evropsky smýšlejících Britů. Zdůraznil zde, že jediný lék pro zruinovanou Evropu vidí v založení Spojených států evropských, a že na cestě „k obnovení evropské rodiny musí být prvním krokem spolek mezi Francií a Německem“¹⁵. K němu má dojít z francouzské iniciativy, „jen tak může Francie obnovit své kulturní a morální vedení Evropy“¹⁶. Zároveň měla tato nová evropská regionální organizace, podobně jako britské Společenství národů, přispívat k upevnění Organizace spojených národů. V tomto projevu bylo nadšení Churchilla pro sjednocenou Evropu sice nepopiratelné, ale rovněž z něho jasně vyplývalo, že Británie chce zůstat mimo.¹⁷ Nové Evropě přislíbil podporu.¹⁸ Politická a hospodářská nestabilita tohoto regionu, z důvodu rýsující se sovětské hrozby, by mohla být fatální pro celý demokratický svět. Zároveň jak on, tak většina Britů neviděla svou budoucnost v Evropě a zatím nebyla schopna obětovat své mimoevropské vazby, nebo zvláštní vztahy s jim tak blízkými Američany.

V podobném duchu posuzovali vztah Kontinent - Británie i od července 1945 vládoucí labouristé. Hlavní tvůrce zahraniční politiky v letech 1945-1951 ministr zahraničí Ernest

¹⁴ W. Churchill se začal angažovat v evropském hnutí záhy po válce. Poprvé veřejně formuloval své názory na tuto problematiku v projevu předneseném 19. září 1946 v Curychu. V roce 1947 založil Hnutí pro spojenou Evropu (United Europe Movement), organizaci, která měla v Británii propagovat myšlenku evropské jednoty a na jejíž činnosti se podílely osobnosti z různého politického spektra. O rok později se zúčastnil Evropského kongresu v Haagu, na kterém byl zvolen čestným předsedou a rovněž se zapojil do činnosti Evropského hnutí. V letech 1949-1951 zasedal jako britský delegát v Poradním shromáždění Rady Evropy, kde vedl skupinu „Štrasburčanů“, pro-evropsky smýšlejících britských konzervativců (H. Macmillan, D. Eccles, D. Maxwell-Fyfe, R. Boothby).

¹⁵ cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'Union politique de L'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998, Discours de Winston Churchill (extraits) Université de Zurich, 19 septembre 1946, s. 36.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ „Velká Británie, britský Commonwealth, silná Amerika, a protože vše půjde dobře, i sovětské Rusko musí být přáteli a garanty nové Evropy a musí chránit její právo na život.“, Ibid.

¹⁸ Churchillovo působení v hnutích zaměřených na podporu evropské integrace a podobně i jeho časté projevy na toto téma vytvářely v určitých kruzích doma i v zahraničí mylný dojem o jeho představách o postavení Británie v nové Evropě. V Curychu se sice vyjádřil jasně, že Británie bude Kontinentu na cestě k jednotě jen pomáhat, jeho další projevy už tak jednoznačné nebyly. Tato nejednoznačnost byla z velké části podporována faktem, že konzervativní strana byla v této době stranou opoziční. „Během těchto let v opozici, Churchill, který působil jen o málo více než částečně zaměstnaný opoziční předák, byl ve svých projevech víc než kdy jindy náchylný ke gestům a vizionářství.“ Dutton, D., Anthony Eden. *A Life and Reputation*. Londýn 1997, s. 286.

Bevin proti evropskému integračnímu procesu rozhodně nic nenamítal.¹⁹ V lednu 1948 před Dolní sněmovnou prohlásil, „Velká Británie nemůže zůstat mimo Evropu a považovat své problémy za vzdálené od problémů svých kontinentálních sousedů“²⁰. Britská a americká spolupráce při řešení těžkostí poválečné Evropy, ale hlavně při zabezpečení tohoto regionu proti hrozbě komunismu, byla nezbytná. S „Evropany“ z opačné strany Kanálu se ale rozcházel v názoru na formu tohoto sjednocování. Upřednostňoval úzkou spolupráci národních vlád a to hlavně v hospodářské oblasti. Rozhodně odmítal vytváření společných organizací, na které by byly delegovány i ty nejmenší pravomoci původně náležející národním institucím. Podíl Velké Británie na vytváření bezpečné a spolupracující západní Evropy měl tedy spočívat jednak v jejím členství ve společných organizacích různého zaměření, které vzhledem ke své čistě mezivládní struktuře, neohrožují suverenitu země, a zároveň, pomocí svého napojení na USA, zabezpečit trvalou angažovanost této země v evropských záležitostech.²¹

Spojené státy americké, Commonwealth a evropský kontinent platily za konstanty britské zahraniční politiky od roku 1945 po celá padesátá léta. Londýn na tyto tři okruhy nahlížel jako na celek, k udržení vlivu v jedné oblasti, bylo nutné působit ve dvou zbývajících.

¹⁹ Evropská politika Ernesta Bevina (1881-1951) se v průběhu jeho působení v úřadě vyvíjela, takže je možné ji rozdělit na dvě fáze. V prvních poválečných letech, kdy se ještě antagonismus mezi bloky Východ - Západ plně neprojevil a rovněž nebyla úplně jasná politika USA vůči Kontinentu a hlavně Velké Británii, uvažoval Bevin o vytvoření Západní Unie, jakožto třetí velmoci rovnající se ve významu USA a SSSR. Tento svůj záměr zveřejnil v Dolní sněmovně 22. ledna 1948 (Western Union speech). Mělo dojít ke sjednocení evropských zemí spolu s jejich koloniálními državami, čímž by vznikl celek se značným hospodářským potenciálem. Důležitý byl rozvoj afrického kontinentu. Základem se měla stát hospodářská spolupráce mezi Británií a Francií a to v podobě celní unie. Za zaznamenání stojí fakt, že tímto rovněž sledoval zbavení se vlivu Spojených států v Evropě. „Od roku 1945 bylo jeho cílem (...) zachránit vnější skořápku Evropy a vyhnout se závislosti na USA, 'hned jak si budeme moci dovolit rozvíjet Afriku, můžeme se odříznout od USA'.“ cit. podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 32.

Od roku 1949 se jeho orientace jasně soustřeďuje na Spojené státy americké, jednak z důvodu ohrožení Evropy ze strany SSSR, rovněž i pro nesouhlas se zaváděním federálních prvků při sjednocování Evropy.

²⁰ cit. podle Bideleux, R., *L'Ambiguïté anglaise devant l'intégration*, in Landuyt A.(ed.), *Europe: Fédération ou Nations*, Paříž, 1999, s. 101.

²¹ „Britská podpora západní Evropy se měla řídit konceptem omezených závazků a měla se vyvarovat jakémukoliv omezení národní suverenity.“ Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998*, Londýn 2000, s. 4.

b) Britský postoj k poválečnému evropskému sjednocování (1945-1949)

Britský přístup k poválečné evropské integraci, který nejlépe dokládají slova Winstona Churchilla „jsme s nimi, nejsme jedním z nich“²², byl ovlivněn několika faktory.

Jednak to byly již zmíněné rozdílné zahraničněpolitické cíle námořní velmoci v porovnání se státy kontinentálními, což v případě Velké Británie znamenalo staletou orientaci na loďstvo, obchod a Impérium, která vylučovala evropský kontinent z popředí zájmu jejích obyvatel. Dalším významným faktorem vytvářejícím různé pohledy na formu evropské spolupráce v Británii a na Kontinentě byl rozdílný prožitek války. Pro Evropu byl rok 1945 „rokem nula“²³. V průběhu válečného konfliktu většina evropských států zažila buď invazi, okupaci, prohru, anebo se po jeho ukončení musela vyrovnávat s dědictvím nacismu nebo fašismu. Britové naopak vycházejí z války morálně posílení. Dokázali se sjednotit a zvítězit. Dokonce byli schopni určitý čas vzdorovat nepříteli bez spojenců. Tento pocit národní hrdosti příkře kontrastoval s otřesem, jaký v této době prožívali na Kontinentě. Tady se obecně uznávalo, že nebude možné se vrátit k předválečným mechanismům mezistátní spolupráce, které naprosto zklamaly a připustily dvě světové války v průběhu půl století.²⁴ Dále, že bude nezbytné jednou pro vždy ukončit rivalitu mezi Francií a Německem. Proto již za války se v programech různých odbojových hnutí počítalo s nutností vystavět poválečnou Evropu na nových základech. Rovněž v silícím křesťanskodemokratickém hnutí, v jeho „novém vizionářství i schopnosti bezpředsudečné nadnárodní komunikace“²⁵, našly tyto myšlenky

²² „Nejsme členy Evropského obranného společenství, ani nemáme snahu být zahrnuti do evropského federálního systému. Cítíme, že máme zvláštní vztah s těmito dvěma celky. Což se dá vyjádřit (...) předloškou s a ne z – jsme s nim, nejsme jedním z nich. Máme náš Commonwealth a naše Impérium.“ Churchillův projev v Dolní sněmovně 11. května 1953, cit. podle Bideleux, R., *L'Ambiguïté anglaise devant l'intégration*, in Landuyt A. (ed.), *Europe: Fédération ou Nations*, Paříž, 1999, s. 105.

²³ Goněc, V., *Od „Malé Evropy“ k „Velké Evropě“*. Dějiny rozšiřování Evropských společenství / Evropské unie 1950-2002, I., Brno 2002, s. 53.

²⁴ „Touhu po těsnější integraci značně povzbudila porážka a ponížení, které mnoho evropských zemí utrpělo v poslední válce. Tyto zkušenosti spolu s viditelným selháním starého systému aliancí, dovedlo mnohých k závěru, že oddělené národy Evropy nedokážou ani udržet mír, ani, v případě, že nastane válka, ochránit své občany.“ memorandum Foreign Office, 12.12.1951 cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998*, Londýn 2000, s. 17.

²⁵ Goněc, V., *Od „Malé Evropy“ k „Velké Evropě“*. Dějiny rozšiřování Evropských společenství / Evropské unie 1950-2002, I., Brno 2002, s. 53.

přesvědčené propagátory. V britské společnosti absentoval jak křesťanskodemokratický prvek tak odbojová hnutí.

Na Kontinentě se v poválečné době účast Británie na procesu sjednocování považovala za nezbytnou, vlastně si nikdo nedokázal představit, že by se cokoliv organizovalo bez ní.²⁶ I když byla země oslabena válkou, stále náležela mezi světové velmoci, což bylo zřejmé hlavně ve srovnání s Kontinentem. Výmluvné byly zejména rozdíly v oblasti hospodářské. Válka sice ochromila britskou ekonomiku a její obnova nebyla možná bez americké finanční pomoci, v porovnání s Kontinentem Británie nadále disponovala značným hospodářským potenciálem.²⁷

Ve druhé polovině 40. let došlo v Evropě k založení několika společných organizací, které vytvářely půdu pro hlubší vzájemnou spolupráci, a zároveň i pro spojení se Spojenými státy americkými. Velká Británie se do tohoto procesu zapojila. Nová uskupení se věnovala hlavně oblasti vojenské, hospodářské a politické.

Ve vojenské oblasti se Londýn stavěl za vytvoření západoevropské obranné aliance, na kterou by bylo možné napojit Spojené státy americké. Základ této aliance byl položen 4. března 1947 britsko-francouzskou smlouvou z Dunkerque, oficiálně stále ještě zaměřenou proti Německu. K anglo-francouzské ose se o rok později připojily státy Beneluxu a tato takzvaná Západní unie již počítala s možností, že „nový Hitler může přijít odkudkoli“.²⁸ Výhody organizace byly pro Británii zjevné. Byl vytvořen základ pro příští vojenskou spolupráci demokratické

²⁶ „Nemáte ponětí co pro nás všechny (...) Velká Británie v období těsně po válce znamenala. Naše země těžce trpěla, ve smyslu morálním jakož i materiálním, okupací nepřítel. Velká Británie nemusela podstoupit ten demoralizující zážitek, kdy vlastenectví znamenalo porušování zákonů, podvádění a dokonce zabíjení vlastních spoluobčanů. A tak znázorňovala něco čisté a neposkvrněné a my všichni jsme k ní vzhlíželi pro morální vedení.“ Paul Henri Spaak A. Nuttingovi, cit. Nutting, A., *Europe Will not Wait*, Londýn 1960, s. 3.

²⁷ Ve druhé polovině čtyřicátých let Velká Británie produkovala skoro stejné množství uhlí jako zbývající země Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci dohromady. Podobné výsledky zaznamenala i v ocelářském průmyslu. (v roce 1947 – VB 12,7 milionů tun oceli, zbývající státy OEEC 17,6 milionů tun.)

²⁸ Západní unie - vojenský obranný pakt s platností na padesát let podepsaný 17. března 1948. Členské státy: Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemsko a Velká Británie.

Evropy a Spojených států amerických v rámci NATO. Země mohla vystupovat jako most ve vztahu mezi Amerikou a Evropou. Zároveň Západní unie navazující spolupráci i v jiných oblastech než vojenské fungovala na principu mezivládních konzultací a jednomyslném hlasování.²⁹

Pro evropskou spolupráci v ekonomické oblasti měla základní význam nabídka americké hospodářské pomoci zveřejněná státním tajemníkem G. Marshallem (1880-1959) v červnu 1947.³⁰ Ve Spojených státech amerických původně nezamýšleli iniciovat vznik regionálního hospodářského uskupení, které by bylo v rozporu s bretton-woodským systémem.³¹ Těsně po válce sice byly v rámci OSN založeny organizace pro hospodářskou rekonstrukci celé Evropy, ty se však dostatečně neosvědčily.³² Po zimě 1946/47, kdy evropské hospodářské potíže vrcholily, bylo zřejmé, že bez masivní pomoci se katastrofální situaci nepodaří zvládnout.³³ Washington si od Marshallova plánu sliboval nejen hospodářskou obnovu Evropy, větší stabilitu a blahobyt pro obyvatele, zároveň jím zamýšlel zmírnit ohrožení tohoto regionu ze strany Sovětského svazu. Administrativa prezidenta Trumana (1884-1972), vycházející ze strategické koncepce zadržování (containment) komunismu, byla rozhodnuta nepřipustit další

²⁹ Organizační struktura tohoto takzvaného Bruselského paktu byla tvořena Radou ministrů, londýnským sekretariátem, stálým výborem velvyslanců a výbory pro oblasti hospodářskou, vojenskou, sociální a kulturní.

³⁰ Generál Marshall představil Program obnovy Evropy (European Recovery Program) v projevu předneseném na Harvardské univerzitě 5. června 1947.

³¹ Podle představ Američanů se mělo nové uspořádání vztahů mezi státy po druhé světové válce v oblasti hospodářské odvíjet na základě bretton-woodského systému. Název získal podle místa konání konference z roku 1944, kde byly přijaty zásady volného, od diskriminačních opatření zbaveného mezinárodního obchodu, který nebude mezi státy vytvářet tenze. Za tímto účelem v roce 1945 vznikají tři organizace, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní obchodní organizace, kterou se zrealizovat nepodařilo. Místi ní byla v roce 1947 prostřednictvím OSN uzavřena multilaterální o clech a obchodu – Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT). O formování bretton-woodského systému například Hull, C., *The Memoirs of Cordell Hull*, New York 1948

³² Za první uskupení s cílem prohloubit ekonomickou spolupráci v Evropě můžeme považovat tři časově omezené organizace, Emergency Economic Committee for Europe, European Coal Organization, European Central Inland Transport Organization založené těsně po válce, které byly v roce 1947 vystřídány Evropskou hospodářskou komisí (Economic Commission for Europe). Tato, v Ženevě sídlící, regionální organizace OSN měla napomáhat poválečné rekonstrukci a upevňovat hospodářské vztahy evropských zemí mezi sebou i s ostatním světem. V rámci postupující studené války měla určitý význam pro hospodářské vztahy mezi východní a západní Evropou, ale po roce 1948 si již oba bloky budují organizace vlastní.

³³ Během zimy 1946-1947, která byla extrémně tuhá, hrozila Evropě vážná zásobovací a energetická krize. Poválečné hospodářské potíže se v těchto zemích nedařilo odstranit ani pomocí zahraničních půjček. Z důvodu značně převyšujícího importu nad exportem, země vykazovaly enormní schodky platební bilance, což je nutilo hradit nákupy v zahraničí z jejich devizových a zlatých rezerv.

šíření této ideologie v Evropě. V harvardském projevu se sice konstatovalo, že „naše politika není vedena proti žádné zemi, žádné doktríně, ale proti hladu, chudobě, beznaději a chaosu“³⁴, zároveň se předpokládalo, že podmínky pro poskytnutí pomoci, budou pro Moskvu nepřijatelné. Washington totiž při realizaci plánu požadoval společnou akci Evropanů. Ten neměl být organizován ve formě bilaterálních dohod, ale jako spolupráce všech zainteresovaných států. Bylo nutné, aby země zveřejnily stav svých ekonomik a spolupracovaly při přerozdělování finančních prostředků.³⁵ Dále měl vedle veřejně proklamovaného cíle sanovat evropské hospodářství odstartovat budoucí ekonomickou integraci mezi participujícími státy. Ta měla i po ukončení amerického rekonstrukčního programu napomáhat udržovat hospodářský růst, aby již další americká pomoc nebyla nutná. Británie se sice záhy po zveřejnění plánu stala horlivým organizátorem přípravných jednání a rovněž se významně podílela na práci Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci,³⁶ nepovažovala ji za základ integračního procesu, ale čistě za prostředek pro organizaci americké pomoci. Proto také po ukončení Marshallova plánu odmítala jakékoliv snahy na prohloubení spolupráce. OEEC i nadále měla fungovat na mezivládním přístupu s jednomyslným hlasováním v Radě ministrů.

Další oblast, ve které docházelo k vytváření prostoru pro evropskou spolupráci, byla oblast politická. Rada Evropy, založená v květnu 1949, vznikla jako ohlas na sílící volání různých pro-evropsky založených skupin, hnutí a jednotlivců po ustavení společné evropské

³⁴ cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'Union politique de l'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998, Discour de George Marshall (extraits) Harvard, 5 juin 1947, s. 38.

³⁵ Právě požadované zveřejnění hospodářské situace každé participující země bylo hlavním důvodem odchodu ministra zahraničí SSSR Vjačeslava Molotova z pařížské konference (27.6.-2.7.1947), na které o plánu jednal s svým britským a francouzským protějškem. Toto odmítnutí v konečném důsledku znamenalo, že se programu neúčastnily ani státy sovětské sféry vlivu.

³⁶ Organisation for European Economic Cooperation (OEEC) vznikla na nátlak USA, které požadovaly založení společné organizace států účastnících se Marshallova plánu na jejíž půdě by docházelo nejen k provádění plánu, ale i ke koordinaci hospodářských politik členských zemí. Konvenci zakládající organizaci podepsalo 16. dubna 1948 šestnáct evropských vlád a tři guvernéři západoněmeckých okupačních zón.

parlamentní instituce, která by měla mandát přijímat rozhodnutí v politické oblasti.³⁷ Svoláním evropského parlamentního shromáždění, které by bylo voleno parlamenty členských zemí, mělo dojít k demokratizaci procesu integrace. První krok k vytvoření organizace byl podniknut na evropském kongresu v Haagu, kterému předsedal Winston Churchill, ale vládnoucí labouristé se ho zúčastnit odmítli.³⁸ A právě britská účast byla považována za stěžejní. Britové sice nakonec do podniku vstoupili, bylo ale jasné, že nepřipustí, aby se zašlo dál než doposud, tedy nad rámec mezivládních konzultací. Celkově nesouhlasili se zřízením pravomocemi vybaveného shromáždění a naprosto odmítali, aby byli jeho poslanci vybíráni národními parlamenty. Nakonec byla organizační struktura vytvořena na základě kompromisu. Rada ministrů k posuzování návrhů poslanců zasedajících v Poradním shromáždění, kteří byli delegováni národními vládami.³⁹ Tak se ani Rada Evropy nestala základním kamenem integračního procesu, který by vyhovoval evropským federalistům z Kontinentu. I v jejím případě byl použit organizační model, který se osvědčil v OEEC. Pravomocemi vybavená Rada ministrů a pro uklidnění „Evropanů“, Poradní shromáždění s marginálními významem. V rámci Poradního shromáždění záhy vykryštovaly dva protikladné přístupy k otázce formy sjednocování. Většina poslanců z Británie a Skandinávie za optimální způsob dosažení jednoty považovala mezivládní spolupráci. Proti se stavěli zástupci Francie, Itálie, států Beneluxu a později i Spolkové republiky Německo, kteří byli ochotni přenést část národních kompetencí na orgány organizace. Byli si však vědomi, že pro Londýn je tento požadavek nesplnitelný.

³⁷ Rada Evropy (Council of Europe) - statut Rady Evropy byl podepsán ve Westminsteru 5. května 1949 zástupci deseti evropských zemí. K pěti státům Západní unie se připojilo Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko.

³⁸ Evropský kongres v Haagu byl svolaný Mezinárodním výborem hnutí pro evropskou jednotu (založený v prosinci 1947, výbor zastřešoval různá vlivná evropská hnutí, předsedou byl zvolen britský konzervativní politik Duncan Sandys) na dny 7.-10. května 1948. Zúčastnilo se jej na 800 delegátů z devatenácti zemí. V závěrečné rezoluci kongres vyzval k ustavení evropského parlamentního shromáždění.

³⁹ Oficiálně poslance vybíraly vlády členských zemí, na Kontinentě byla tato pravomoc svěřována národním parlamentům. O formování organizace například Gerbet, P., Budování Evropy, Praha, 2004, s. 63-69.

Z tohoto důvodu státy budoucí Šestky, vycházejíc ze zkušeností s britskou spoluprací v rámci evropských organizací zakládaných po roce 1945, od počátku padesátých let mění názor na úlohu Velké Británie ve sjednocené Evropě. Jestliže ve druhé polovině čtyřicátých let byla britská účast všeobecně považována za nevyhnutnou, po roce 1950 si na Kontinentě, jehož hospodářství se postupně dařilo konsolidovat, více uvědomují vlastní schopnost prohloubit integrační proces i bez participace Británie. Britům je i nadále účast na tomto procesu nabízena, ale její odmítnutí již neznamena, že by se v projektu nepokračovalo. Než tato země pochopí, že sjednocená Evropa může vzniknout, fungovat a dokonce zaznamenat výrazný úspěch i bez její pomoci, uplyne jedno desetiletí. V tomto období se Velká Británie, reagující na změny v mezinárodněpolitických vztazích, vydala na cestu postupného přehodnocování významu oblastí působení své zahraniční politiky na postavení země ve světě. Na přístup Velké Británie k Evropě měla tato examinační důležitá dopady. Vztah ke Kontinentu se za tuto dobu vyvíjel v rámci několika fází. Od počáteční jistoty, že bez Velké Británie se integrace evropského kontinentu zrealizovat nepodaří, přes přesvědčení, že zastaralé hospodářské vazby na bývalé Impérium budou i nadále cennější než ty na dynamicky se rozvíjející evropský trh, až po podniknutí kroků k zvrácení procesu založením konkurenční organizace. Její omezený hospodářský význam a nulové ambice v oblasti politické, byly zvláště viditelné ve srovnání s úspěchem Šestky. Po tom co se tyto státy rozhodly nastoupit cestu k unii politické, bylo nebezpečí britské izolace příliš velké.

Změnu britské politiky vůči Evropě, ke které dochází na počátku šedesátých let dvacátého století je možné označit za významný mezník v dějinách této země. Záhy se ale potvrdilo, že deset let britského váhání si nutně vyžádá svou daň.⁴⁰

⁴⁰ (...) i když byli Briti úspěšní v podkopávání (...) snah k jednotě, byli donuceni zaplatit těžkou daň. Nejenže se museli vzdát vedení Evropy, byli rovněž vyloučeni po dobu dvou desetiletí z dalšího politického vývoje (v Evropě-pozn. N.P.).“ Croft, S., British policy towards Western Europe, 1947-9: the best of possible worlds?, International Affairs, No 1, 1988, s. 617-629.

c) Velká Británie a Šestka (1950-1955)

Na počátku padesátých let začíná nová éra evropské integrace. Pro osobnosti jako byly Jean Monnet, Robert Schuman nebo Alcide de Gasperi⁴¹ byl model evropské spolupráce vystavěn v průběhu druhé poloviny let čtyřicátých nedostačující. Z různých důvodů bylo nutné postoupit dál. Prvořadý problém představoval způsob, jak se budou vyvíjet vztahy s Německem, tedy se Spolkovou republikou Německo. Bylo zřetelné, že nebude možné opakovat stejnou chybu, ke které došlo po první světové válce, a to že se bude bránit rozvoji německého národa. Samozřejmě, že země s tak obrovským lidským a hospodářským potenciálem bude žádat, a oprávněně, aby se s ní zacházelo jako se suverénním a rovnoprávním státem. Celá situace byla navíc ovlivňována bipolárním rozdělením světa, který se v Evropě střetal právě na východní hranici SRN. Problém postavení Západního Německa v Evropě byl citlivý právě pro Francii. Obavy Francouzů z nástupu Německa po zrušení

⁴¹ Jean Monnet (1888-1979) francouzský ekonom, již během první světové války se významně podílel na zřízení Spojeneckého výboru pro námořní dopravu, ve kterém svou zemi zastupoval, v letech 1919-1923 zastával post zástupce generálního sekretáře Společnosti národů pro hospodářské záležitosti, do vypuknutí druhé světové války působil v USA a v jiných zemích jako ekonomický poradce, v roce 1939 se stal prezidentem Výboru pro ekonomickou koordinaci Francie a Velké Británie v Londýně, v roce 1940 spolu s jinými vypracoval projekt politické unie Francie a Velké Británie, který se ale zrealizovat nepodařilo. Během války zastupoval britskou vládu v jednáních s USA o válečných dodávkách, v roce 1943 se připojil k de Gaullovi Francouzskému výboru pro národní osvobození. V letech 1947-1953 stál v čele úřadu pro plánování (Plan de modernisation et d'équipement), který měl za úkol zmodernizovat francouzský průmyslový sektor. Přesto, nebo díky tomu, že nikdy nezastával žádnou vládní funkci měl rozhodující vliv na sjednocovací proces a stál u zrodu všech významných integračních projektů v této době. V letech 1952-1955 byl prvním prezidentem Vysokého úřadu ESUO. Na podporu integračního procesu v říjnu 1955 založil Akční výbor pro Spojené státy evropské. K osobnosti J. Monneta například Roussel, E., Jean Monnet, Paříž 1996.

Robert Schuman (1886-1963) francouzský politik, pocházel z francouzsko-lucemburské rodiny, sám se narodil v Lucembursku jako německý občan, proto citlivě vnímal problém soupeření mezi Francií a Německem. Po navrácení Alsaska-Lotrinska Francii v roce 1918 vstoupil jako francouzský státní občan do politiky. Od roku 1919 byl poslancem za kraj Moselle, za IV. Republiky byl v letech 1947-1948 premiérem, dále zastával různé ministerské posty, 1948-1953 byl ministrem zahraničních věcí, účastnil se všech významných jednání zakládajících společné organizace, letech 1958-1960 byl prvním předsedou Evropského parlamentu, který mu při příležitosti ukončení mandátu udělil titul „Otec Evropy“. O smýšlení R. Schumana o Evropě například Schuman, R., Pour l'Europe, Ženeva, 1990.

Alcide de Gasperi (1881-1954) italský politik, podobně jako Schuman změnil státní občanství, narodil se v Jižním Tyrolsku, v této době součástí Rakouského císařství. Ještě před první světovou válkou vstoupil do politiky. Jako rakouský poslanec se vyslovoval za připojení této oblasti k Itálii, po první světové válce získal italské občanství a stal se poslancem, za fašistické diktatury byl pronásledován. Po roce 1945 založil Křesťansko-demokratickou stranu, zastával posty ministra zahraničí a premiéra. Podporoval integrační projekty v Evropě. Na Schumanův plán zakládající Evropské společenství uhlí a oceli nahlížel jako na prostředek ke zvýšení vlivu Itálie v Evropě. Zároveň jej chápal jako začátek evropského sjednocovacího procesu, který měl vyústit do federace. K osobnosti A. de Gasperiho například Craveri, P., De Gasperi, Boloňa, 2006.

omezujících poválečných opatření, z jejich početní převahy a hospodářské výkonnosti byly oprávněné, ale nebylo nadále možné, právě z důvodu studenoválečného konfliktu, ostrakizováním SRN snižovat soudržnost protikomunistického bloku. Tímto způsobem na problém nahlížela i washingtonská administrativa.

Když byl 9. května 1950 francouzským ministrem zahraničí Robertem Schumanem na tiskové konferenci v salon de l'Horloge na Quai d'Orsay nečekaně zveřejněn plán na sloučení uhelné a ocelářské produkce Francie a SRN, bylo Evropě nabídnuto řešení hned několika jejích problémů. Autor vize Jean Monnet, založením Evropského společenství uhlí a oceli, které tento plán navrhoval, sledoval jednak cíle ekonomické a rovněž politické. Základní význam tkvěl v usmíření Francie a Německa, jedině na jehož základě se mohla začít stavět společná Evropa. Proto Francouzi přišli s návrhem „umístit celkovou francouzsko-německou produkci uhlí a oceli pod společný Vysoký úřad, v organizaci otevřené pro vstup i jiným evropských zemím“⁴². Z politického hlediska by se začleněním SRN do Společenství, ve kterém by se těšila naprosté rovnoprávnosti, podařilo jednou pro vždy tuto zemi zařadit do demokratické Evropy. Dvě odvětví, tedy těžba uhlí a ocelářství, tradičně považované za primární pro zbrojní průmysl, nebyly vybrány náhodou. Byla v tom i určitá symbolika Sloučením těchto dvou odvětví by „jakákoliv válka mezi Francií a Německem byla nejen nemyslitelná, ale materiálně nemožná“⁴³. Zároveň, což bylo životně důležité pro Francii, by se vytvořil rámec pro kontrolu německého hospodářství, jehož předpokládaný dynamický rozvoj neměl představovat hrozbu pro jeho sousedy.

Hospodářský aspekt byl rovněž důležitý. Struktura Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci neumožňovala dostatečnou integraci ekonomik členských zemí. Na konferenci

⁴² cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'Union politique de l'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998, Déclaration de Robert Schuman, Paris, 9 mai 1950, s. 54-55.

⁴³ Ibid., „Sektor ve kterém se Francouzi rozhodli působit byl z části symbolický - uhlí a ocel byly stěžejní pro výrobu zbraní - a z části to byla odpověď na specifickou hospodářskou krizi. Ukončení spojeneckých kontrol nad výrobou oceli v Německu hrozilo přerušением dodávek německého uhlí na kterých závisela francouzská ocelářská produkce a s tím i celý rekonstrukční plán francouzského hospodářství.“ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 13.

Evropského hnutí⁴⁴ konané v dubnu 1949 ve Westminsteru se rozhodlo, že v budoucnu se bude postupovat podle tzv. funkcionalistické koncepce⁴⁵, tedy národní ekonomiky se budou integrovat postupně, po sektorech. První návrhy se týkaly již zmiňované těžby uhlí, ocelářství, výroby elektřiny a dopravy. Integrace zdola byla v této době jedinou možností, na vytvoření všeobjímajících nadnárodních institucí nebyl nikdo připraven.

Oficiální stanovisko britské vlády k francouzskému návrhu vycházelo ze stejného přístupu k evropské integraci jako v předcházejících letech. Britové nadále měli zájem jen o spolupráci, nikoliv integraci. Navíc se cítili dotčeni tím, že celá záležitost nebyla s nimi vůbec předem konzultována. Dříve byli informováni Němci a Američané, jejichž podporu se Francie snažila získat. Tento fakt způsobil značnou nevoli, ministr zahraničí Bevin v tom spatřoval snahu Francouzů podkopat význam zvláštních vztahů mezi Londýnem a Washingtonem. Podezíral jak je, tak amerického státního tajemníka Deana Achesona (1893-1971), že se jej snaží postavením před *fait accompli* donutit k souhlasu.⁴⁶ „V Londýně (...) byla reakce vlády živá, rozzlobená a poplašená.“⁴⁷ Nepříjemná byla rovněž podmínka pro účast na jednáních a to přednostní závazek, že země souhlasí s nadnárodním Vysokým úřadem. Tento prvek se v žádném případě neměl stát předmětem diskuse. Do 2. června, kdy kabinet oficiálně výzvu

⁴⁴ Evropské hnutí (European Movement) založené v květnu 1948 na Evropského kongresu v Haagu. Zastřežovalo a koordinovalo činnost více méně všech existujících organizací zabývajících se otázkou evropského sjednocování. Hlavní náplní jeho činnosti bylo studium vlivu integračního procesu na ekonomické, politické a jiné oblasti, informování veřejnosti a hlavně, skrze národní sekce lobování u národních vlád.

⁴⁵ Funkcionalisté se domnívali, že nejvhodnější a hlavně v této době jediné proveditelná bude limitovaná integrace, tedy sjednocování politik v rámci různých sektorů. Začínat se mělo v oblasti hospodářské. Proti této koncepci se stavěli federalisté (institucionalisté), kteří navrhovali provést integraci shora, okamžitým vytvářením společných politických institucí, zavádějících federaci.

⁴⁶ Zveřejnění plánu dne 9. května nebylo náhodné. O den dříve dorazil do Paříže Dean Acheson, aby zde s Francouzi jednal před plánovaným setkáním tří západních okupačních mocností, které se mělo uskutečnit 10. května v Londýně. Státní tajemník byl o plánu zpraven osobně Jeanem Monnetem, kterému slíbil, že o něm pomluví „hlavně před britskou vládou“. Kancléře Adenauera informovali 9. května ráno. Britové se o chystané akci dověděli jen pár hodin před zveřejněním. Dne 9. května odpoledne doručil francouzský ambasador v Londýně René Massigli Bevinovi resumé plánu. Srov. Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 48.

⁴⁷ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 46.

na účast na jednáních odmítl, se problematika zkoumala na různých úrovních a výborech.⁴⁸

Jean Monnet záhy po zveřejnění návrhu podnikl cestu na Ostrovy a snažil se zde Brity pro projekt získat. Měl ale s britským evropanstvím své zkušenosti a za žádnou cenu nechtěl nechat Londýnu prostor pro formulování protinávrhů, které by význam projektu zmírňovaly a zakládaly další bezzubou organizaci. Pro tuto chvíli nebyla stěžejní britská participace, ale francouzsko - německé usmíření.⁴⁹

Po určité době se podařilo dosáhnout společné stanovisko, a to že z důvodu stále nedostatečných informací, není možné, aby vláda přijala podmínku o nadnárodních prvcích Vysokého úřadu. Vše bylo závislé na výsledku jednání, na kterých Británie může participovat za předpokladu, že „její účast (...) by nezavazovala vládu Spojeného království k přijetí plánu který z nich vzejde, v principu nebo detailu.“⁵⁰ Uvažovalo se o určité formě asociace a rovněž bylo navrženo, že jednání by se měla vést nejprve jen mezi Francií a Spolkovou republikou za

⁴⁸ Na zasedání kabinetu, které se konalo 10. května bylo dohodnuto, že bude ustavený ministerský výbor a ten záležitost prozkoumá. Měl za úkol posoudit dopady návrhu na Británii z hlediska politického i hospodářského. Poprvé se sešel již 11. května (pod názvem Franco - German Committee, členové: Ernest Bevin, Stafford Cripps-ministr financí, Herbert Morrison-lord prezident Rady, Emanuel Shinwell-ministr obrany, Harold Wilson-ministr obchodu, Philip Noel-Baker-ministr paliv a energetiky a George Strauss-ministr zásobování). Ten samý den ministerský předseda Attlee ve Sněmovně Schumanův plán opatrně přivítal. Obecná shoda byla dosažena v názoru, že z politického hlediska je nemyslitelné, aby se přistoupilo k předčasnému odmítnutí, hlavně když Američané iniciativu Francie podporovali. Postupně jak se záležitost zkoumala (10.5.-2.6.), se vyjasňovaly stanoviska zainteresovaných resortů. Ministr obrany Shinwell zdůrazňoval možnost ohrožení národní bezpečnosti v tom smyslu, že uhlí a ocel jsou základní suroviny pro zbrojařský průmysl. Ministerstvo financí dospělo k názoru, že „z krátkodobého hlediska budou hospodářské efekty úspěšného německo - francouzského úřadu na Británii zanedbatelné, ale z dlouhodobého pohledu budou nevýhodné a to z důvodu přirozených výhod zdrojů Lotrinska, Lucemburska, Porúří pro ocelářství.“ Představitelé ministerstva zahraničí byli rovněž připraveni se návrhem detailněji zabývat a vytrvale žádali Francouze o více informací. Briti shledávali, že jim zasláný dokument je příliš vágní na to, aby na jeho základě souhlasili se závazkem na respektování nadnárodních principů Vysokého úřadu, jako podmínkou pro účast na jednáních. V naprosté opozici k plánu zůstával National Coal Board, úřad, který po nacionalizaci uhelných dolů na odvětví dohlížel a dokázal vyvíjet značný politický tlak na vládu. Podobně jako Národní unie důlních pracovníků (National Union of Mineworkers), odmítali vytvoření volného trhu s touto komoditou (britský trh byl chráněn dovozními kvótami) a hlavně možnost uzavření nerentabilních dolů v Británii ze strany Vysokého úřadu. Rovněž British Iron and Steel Federation vyjádřila obavy z možného působení Vysokého úřadu na odvětví, zároveň, protože britský export oceli do západní Evropy představoval jen 5 % z celku, byli nakloněni určité dohodě. Jedině odborová organizace tohoto odvětví (Steel Trades Confederation) vítala možnost vstupu, obavy z Vysokého úřadu zde byly minimální. Srov. Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 48-77.

⁴⁹ Prvotní přesvědčení v Londýně bylo, že způsob jakým byla vláda informována svědčí o nezájmu Francie o účast Britů. S tímto názorem silně souhlasil ministr zahraničí. „Stanovisko francouzské vlády bylo, že britská účast je žádoucí, zatímco současně věděli, že jednání by byla jednodušší bez nich.“, Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 50.

⁵⁰ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, S. 59.

účasti Velké Británie. Vzhledem k tomu, že spolkový kancléř Adenauer již 23. května účast na jednáních za daných podmínek přijal, přistoupila francouzská vláda na drastické řešení a vyzvala zainteresované státy, aby se do 2. června osmi hodin večer vyjádřily, samozřejmě podmínka přijetí nadnárodního Vysokého úřadu platila i nadále. Britský velvyslanec v Paříži tuto nótu obdržel 1. června.⁵¹

Následující den se sešel jak ministerský výbor (Franco - German Committee) tak i kabinet. První zasedal výbor, který zdůraznil, že z hospodářského hlediska „argumenty ve prospěch vstupu nebo setrvání mimo mezinárodního sdružení, které zamýšlí Schumanův plán, nejsou přesvědčivé ani v jednom směru a z těchto příčin neexistuje důvod pro znepokojení, jestli se Francouzi rozhodnou pokračovat bez nás“⁵². Odmítnutí souhlasu s podmínkami bylo zapříčiněno hlavně důvody politickými. „Není to jenom sloučení zdrojů, ale rovněž, a to na prvním místě, představa o splynutí nebo vzdání se suverenity ve prospěch evropského systému, kterou nás Francouzi žádají v principu přijmout.“⁵³ Kabinet, který se sešel v poledních hodinách, na jehož zasedání chyběli ministerský předseda i ministr zahraničí, se vyjádřil podobně. Znovu bylo poukázáno na nemožnost předem přijmout jakýkoliv závazek, který by mohl mít významné důsledky pro klíčový průmysl země. Rovněž bylo řečeno, že vláda měla snahu situaci řešit pomocí návrhu vlastního memoranda z 25. května. „Morrison povzbudil debatu tím, (...), že (se vyjádřil) o Vysokém úřadě jako o nejisté a nebezpečné myšlence, a že považoval Schumanovu poslední zprávu (z 1. června - pozn. N.P.) za

⁵¹ Je nutné říci, že v období před ultimátem probíhala mezi Paříží a Londýnem intenzivní jednání. Všechny země, které se rozhodly pro účast, měly podepsat společné memorandum Francie a SRN, které vzniklo 23. května, při přijetí plánu Němcí. Francouzský ambasador v Londýně René Massigli se snažil v tomto směru dosáhnout konsensu. Tlačil na Schumana, aby se vypustila podmínka o Vysokém úřadě a ministr zahraničí souhlasil, aby sám Foreign Office zkoncipoval dokument, který by vyhovoval oběma stranám. V něm se britská vláda nebránila jednáním, „v konstruktivním duchu“, ale stále nebyla ochotna se ničemu zavázat. Schuman tento návrh o den později, 1. června, odmítl. Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 62-66.

⁵² Správa výboru ministerských úředníků, 2.6.1950, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998*, Londýn 2000, s. 25.

⁵³ Ibid.

ultimátum.“⁵⁴ Na základě těchto skutečností Británie účast na jednáních 2. června 1950 odmítla.

Opoziční konzervativní strana, ačkoliv ve stanovisku k francouzské iniciativě nebyla jednotná, ve Sněmovně vládu otevřeně kritizovala.⁵⁵ Jednalo se o způsob s jakým vláda s Francouzi jednala, dále že mohla souhlasit se zapojením se do rozhovorů za stejných podmínek jako Nizozemsko.⁵⁶ Oba hlavní řečníci opozice Winston Churchill a Anthony Eden odmítli argument o okleštění suverenity země. Podle Edena k určité ztrátě suverenity došlo, když Velká Británie vstoupila do NATO. Churchill, který svým osobitým stylem vyjádřil přesvědčení, že ve druhé světové válce Britové nebojovali jen za sebe, ale i za záchranu lidstva, konstatoval, že „kvůli světovému uspořádání by jsme měli riskovat a dokonce podstupovat oběti“.⁵⁷

Ve straně se po válce vytvořil okruh vesměs mladých konzervativců, kteří se pod vedením svého předsedy zapojili do procesu budování organizační struktury hnutí pro sjednocování Evropy. Ti nejvýznamnější zasedali od roku 1949 v Poradním shromáždění Rady Evropy.⁵⁸

⁵⁴ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 68.

⁵⁵ Existovaly zde obavy ze ztráty suverenity a dopadů na hospodářství země. Pochybovalo se o významu sjednotit tyto dvě odvětví s jinými evropskými zeměmi. Ocelářský průmysl byl v Británii v porovnání s Kontinentem rozvinutější. Uhlí se zase z velké části vyváželo na mimoevropské trhy.

Debata ve Sněmovně probíhala ve dnech 26. a 27. června 1950.

⁵⁶ Nizozemci souhlasili s účastí na jednáních 1. června, ovšem za podmínky, že v případě, že charakter Vysokého úřadu nebude přijatelný pro parlament, z rozhovorů odstoupí.

⁵⁷ Hansard, 27.6.1950, cit. podle Macmillan, H., *Tides of Fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 199.

„Konzervativní a Liberální strany prohlašují, že národní suverenita není nedotknutelná, a proto může být značně zredukována, z důvodu aby všichni lidé ze všech zemí k sobě našli cestu.“ Ibid.

⁵⁸ Britští konzervativci mohli v Poradním shromáždění obsadit šest křesel. Na jeho prvním zasedání v srpnu 1949 to byli: Winston Churchill, Harold Macmillan, David Maxwell-Fyfe, David Eccles, Robert Boothby, Ronald Ross. I když skutečně patřili v rámci britské politické scény k nejvíce aktivním propagátorům evropské integrace, značně se od svých kontinentálních kolegů lišili v názoru na konečný výsledek sjednocování. Britští poslanci zasedající v Poradním shromáždění, jak konzervativci tak labouristé, odmítali formu integrace s prvky federace. „Jak Churchill tak Morrison (rovněž zasedal v poradním shromáždění-pozn. N.P.) si nepřáli nic ve smyslu federální unie na základě Spojených států evropských.“ Macmillan, H., *Tides of Fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 183.

Harold Macmillan, jeden z přesvědčených „pro-Evropanů“ ve straně, byl po oficiálním zveřejnění odmítavého stanoviska vlády zklamán.⁵⁹

Na zasedání Poradního shromáždění Rady Evropy v srpnu 1950 Macmillan označil připravovaný projekt za „revoluční a téměř mystickou koncepci“⁶⁰. Současně ale konstatoval, že britský „(...) národ nikdy nepředá žádnému nadnárodnímu úřadu právo uzavírat naše doly anebo ocelárny“⁶¹. Z tohoto důvodu spolu s dalším konzervativcem Davidem Ecclesem navrhli, aby se předpokládané sdružení uskutečnilo v rámci Rady Evropy. Tímto tzv. Macmillan-Eccles plánem hodlali zbavit ESUO nadnárodních prvků. Vysoký úřad by podléhal kontrole Výboru ministrů Rady Evropy, čímž by se odstranila pro Brity nepřijatelná skutečnost „předání našeho klíčového průmyslu do rukou cizinců, hlavně (...) zahraničních byrokratů.“⁶² Dále mohly členské státy v případě nutnosti využít práva veta a po dvanácti měsících po oznámení ze společenství vystoupit. Jean Monnet, který je podezíral ze snahy sabotovat francouzský plán a byl rozhodnutý zmařit jakékoliv iniciativy na zavedení kontroly ze strany jednotlivých zemí, se proti britským návrhům ostře postavil. Macmillanovi sdělil: „Schumanův návrh zamýšlí řešit staré potíže mezi Německem a Francií vytvořením

⁵⁹ Harold Macmillan (1894-1986) britský konzervativní politik, ministerský předseda z let 1957-1963, po roce 1951 vedl různé vládní resorty v kabinetech W.Churchilla a A.Edena. V letech vlády labouristické strany 1945-1951 patřil k nejvíce zainteresovaným britským politikům v hnutí za evropskou jednotu. Člen Hnutí za sjednocenou Evropu, Evropského hnutí, v letech 1949-1951 zasedal v Poradním shromáždění Rady Evropy. Na odmítnutí Schumanova plánu kabinetem reagoval následovně: „Toto byl černý týden pro Británii, pro Impérium, pro Evropu a pro mír ve světě. (...) v nedaleké budoucnosti můžeme zaplatit hroznou cenu za izolacionistickou politiku, kterou dlouho praktikuje britský socialismus.“ Macmillan, H., *Tides of Fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 192.

Macmillan se stavěl za účast Britů na jednáních. Byl jsi naprosto jistý, že by se jim podařilo přimět země z Kontinentu rezignovat na nevhodné tzn. federalistické prvky a vytvořit organizaci podle britských představ. Macmillanova a dalších pro-evropsky orientovaných konzervativců „převládající přesvědčení, pro které ale neexistovalo opodstatnění, bylo, že dokážou přesvědčit Francii, aby zanechala prosazování nadnárodního Evropského společenství výměnou za mezivládní uspořádání ve kterém by Spojené království mohlo hrát aktivnější roli.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 80.

⁶⁰ cit. Horne, A., Macmillan 1894-1956, Volume I of the Official Biography, Londýn 1988, s. 321.

⁶¹ Ibid.

⁶² Macmillan, H., *Tides of Fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 202.

společenství, které je nadřazené národním antagonismům a může poskytovat nové těžiště pro činnosti a touhy evropských národů.“⁶³ Poradní shromáždění britský plán nakonec odmítlo.⁶⁴

Nutnost řešení problému dalšího přístupu k SRN se ještě více zvýraznila po červnu 1950, kdy na Korejském poloostrově vypukl první ozbrojený konflikt studené války. Spojené státy reagovaly vysláním masivní vojenské pomoci Jižní Koreji, čímž se zároveň snižovala jejich možnost angažovat se v západní Evropě. Vojenská slabost tohoto regionu v době vzrůstajícího mezinárodního napětí byla alarmující. Organizační struktury NATO se právě začínaly budovat a Washington by přivítal větší zapojení Evropanů do vlastní obrany.⁶⁵ Jako řešení se nabízelo znovuvyzbrojení Západního Německa, jehož vojsko by bylo následně začleněno do společné evropské armády. Dean Acheson vyjádřil jasně záměry své vlády, když v září 1950 na newyorské schůzce ministrů zahraničí USA, Velké Británie a Francie svým protějškům sdělil, „chci Němce v uniformách do podzimu 1951“⁶⁶, což pochopitelně Robert Schuman naprosto odmítal. Na britské straně se rovněž nesetkal s podporou, labouristická vláda považovala německé vyzbrojení za nebezpečné. Tato opozice se po určité době vytratila. Britové nebyli schopni vystupovat proti americkým záměrům a také nebyli ochotni udržovat na Kontinentu vlastní vojenské jednotky. V sázce byla i americká finanční pomoc při chystaném nákladném přezbrojování britské armády. Nakonec pod podmínkou, že Němcům nebude povoleno zřídit generální štáb, Bevin s možností vyzbrojit SRN souhlasil. Izolovaní Francouzi proto 24. října zveřejnili vlastní návrh společné evropské obrany, jehož „cílem bylo především omezit německé znovuvyzbrojení“⁶⁷. Monnet, ve své druhé iniciativě z roku 1950,

⁶³ Dopis Monneta Macmillanovi z 8. srpna 1950 cit. Macmillan, H., *Tides of fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 204.

⁶⁴ „Macmillan a jeho přátelé mohli být ve svých vlastních očích pro-evropští a na povrchu více chápaví k evropským snahám než se jevil Bevin (...), ale pro muže jako Monnet to byly rozdíly v důrazu ne v podstatě.“ Young, J. W., *Churchill's No to Europe: The "Rejection" of European union by Churchill's post-war government, 1951-1952*, *Historical Journal* 28, 4, 1985, s. 923-993.

⁶⁵ Dohoda o struktuře NATO mezi Pentagonem a americkým ministerstvem zahraničí byla uzavřena v září 1950.

⁶⁶ cit. podle Gerbet, P., *La construction de l'Europe*, Paříž 1999, s. 127.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 129.

kteřá se tentokrát vžila pod názvem Plevenův plán, sledoval jednak „dosažení znovuvyzbrojení Německa bez založení nové německé armády“⁶⁸. Zároveň se mělo tímto způsobem pokročit v sektorové integraci Kontinentu. Evropská armáda integrující národní vojska na úrovni praporů, by byla vedena společným ministerstvem obrany a financována ze společného rozpočtu.

V Británii Plevenův plán nikoho nenadchl. Vládnoucí labouristé účast země na projektu odmítli. Podle jejich názoru závisela evropská bezpečnost jedině na spolupráci v rámci atlantického společenství, tedy NATO. Jak Ernest Bevin 29. listopadu v Dolní sněmovně řekl „Evropa nestačí, ... (...) není dostatečně velká, ani dostatečně silná“.⁶⁹ Obával se, že konstrukce evropské armády oddálí vyzbrojení SRN a hlavně budování společných sil NATO. Navrhoval, „neměli bychom brát francouzský plán na Evropskou armádu příliš vážně. Můžeme připustit, aby se o něm jednalo jako o plánu v dlouhodobém horizontu, za podmínky že v žádném případě nebude zasahovat do postupu s bezprostředními problémy obranného plánování NATO.“⁷⁰

Podobně ani mezi konzervativci se Plevenův plán podpory nedočkal. Pro Churchilla multinacionální evropská armáda integrující jednotlivé země do malých bojových skupin, nebo brigád znamenala „rozsáhlou Cizineckou legii“⁷¹ a Harold Macmillan ve francouzském návrhu spatřoval spíš „snahu zmírnit obavy Francouzů než nahnat strach Rusům“⁷². Nicméně, labouristický kabinet se rozhodl nestát projektu v cestě a na konferenci do Paříže vyslal pozorovatele.⁷³

Ministerský předseda René Pleven (1901-1993) představil plán čtyři dny před chystanou schůzkou Výboru obrany Severoatlantické rady ve Washingtonu, kde se mělo o vyzbrojení SRN jednat.

⁶⁸ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1964, s. 13.

⁶⁹ cit. podle Bideleux, R., *L'Ambiguïté anglaise devant l'intégration*, in Landuyt A.(ed.), *Europe: Fédération ou Nations*, Paříž, 1999, s. 104

⁷⁰ Memorandum Bevina pro S. Olivera Frankse, velvyslance ve Washingtonu, 28.10.1950, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 27.

⁷¹ cit. podle Horne, A., *Macmillan 1894-1956, Volume I of the Official Biography*, Londýn 1988, s. 322.

⁷² Ibid.

⁷³ Rozhovory započaly 15. února 1951 v Paříži. Pozvání k jednání francouzská strana zaslala všem evropským členům NATO a Spolkové republice Německo. O projektu nakonec diskutovaly jen státy plánované Montánní

Britské stanovisko k Evropskému obrannému společenství zůstalo nezměněné i po volebním vítězství konzervativců v říjnu 1951. Možný návrat toryů k moci vzbuzoval v kruzích federalistů na Kontinentě už delší dobu značné naděje. Ty byly v listopadu 1951 zchlazeny, když staronový ministr zahraničí Anthony Eden otevřeně britské členství v plánovaném Evropském obranném společenství odmítl. Ti, kteří doufali ve změnu britské evropské politiky, byli nuceni akceptovat fakt, že její linie, navržená Bevinem a jeho nástupcem Herbertem Morrisonem, zůstane zachována.⁷⁴

Churchillova činnost v evropském hnutí v letech opozice byla po říjnu 1951 zdrojem nepochopení a hlavně značného zklamání a to jak na Kontinentě, tak v určitých kruzích vlastní strany. Byl to právě nový ministerský předseda, který v srpnu 1950 vyzval na půdě Poradního shromáždění Rady Evropy k „okamžitému ustavení evropské armády pod sjednoceným velením (...) ve které by jsme mohli zastávat hodnotné a důstojné místo“⁷⁵. V období opozice se Churchill pustil do propagace evropského sjednocovacího procesu a v těchto kruzích bylo přijímáno s nadšením, že válečný hrdina a „zachránce Evropy“ podporuje jejich věc. Problémem bylo, že jeho projevy byly většinou nejednoznačné. Nenavrhoval v nich přesné schéma, vesměs se jednalo o představení určité ideje.⁷⁶ Jeho učedník z Evropského hnutí Harold Macmillan se o tomto období vyjádřil: „když Churchill

unie a to bez Nizozemska, které podobně jako Velká Británie, Dánsko, Norsko, USA a Kanada vyslalo pozorovatele.

⁷⁴ Herbert Morrison (1888-1965) se stal ministrem zahraničí po rezignaci Bevina v březnu 1951. Resort vedl jen do říjnových všeobecných voleb. K EOS zaujímal pozitivnější postoj než Bevin. Jednak projekt otevřeně podporovala americká administrativa, zároveň to byla cesta jak vyřešit problém postavení SRN v bloku západních demokracií a hlavně ukončení okupačního režimu a navrácení suverenity. Proto v této době začali Britové evropskou armádu, bez jejich přímého členství, podporovat. V září 1951 Morrison podepsal tzv. Washingtonskou deklaraci, společné prohlášení západních okupačních mocností. V něm „tři ministři zahraničí prohlašují, že cílem jejich vlád je na základě rovnosti včlenit demokratické Německo do kontinentálního evropského společenství, které samo bude vytvářet část trvale se rozvíjejícího atlantického společenství.“ Společná deklarace Morrisona, Schumana, Achesona, 14.9.1951 cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 43-44.

Dále byla v Memorandu vyjádřena podpora ESUO a EOS, jako významným krokům směrem k evropské jednotě, a že vstupem SRN do evropských obranných sil bude zrušen její okupační režim.

⁷⁵ cit. podle Eden, A., *The Memoirs of Sir Anthony Eden*, Full Circle, Londýn 1960, s. 300.

⁷⁶ „V období 1946-1951 mu jeho pro-evropský postoj sloužil k získání publicity a k uvádění do rozpaků labouristy, zůstával ale vágní.“ Young, J. W., *Churchill's No to Europe: The "Rejection" of European union by Churchill's post-war government, 1951-1952*, *Historical Journal* 28, 4, 1985, s. 923-937.

přednesl svůj curyšský projev 'Ať se Evropa sjednotí', byla to emocionální výzva.⁷⁷ O jeho nabídce na zřízení evropské armády řekl, „v této oblasti, podobně jako v mnoha jiných otázkách své evropské politiky, neměl jasný a dobře definovaný plán. V této době, v opozici, byl zbavený rozsáhlého aparátu, který bývá k dispozici ministrům. Byl to starý člověk snažící se dát nové vedení světu, který pomáhal zachránit. ... Na druhých zůstávalo, aby hledali detailní řešení.“⁷⁸ Na druhé straně, nikdy se explicitně nevyjádřil, že uvažuje o začlenění Británie do federované Evropy. Ta byla pro Churchilla vždy až na třetím místě, za Impériem a Spojenými státy.

Po návratu k moci byl vyzýván k více aktivnímu přístupu k EOS a ESUO a to hlavně konzervativci, kteří pod jeho vedením působili v Radě Evropy a Evropském hnutí a po volbách se dostali do vlády.⁷⁹ Proti těmto snahám se vytrvale stavěl Foreign Office s Edenem v čele. V oblasti postavení Británie ve sjednocující se Evropě zachovával ministr zahraničí hlavní rysy politiky, kterou definovala labouristická vláda. Přidružení ano, členství ne. Rozdíl byl v tom, že nová vláda měla veřejně podporovat snahy o prohloubení jednoty kontinentálních evropských zemí i v případě, že obsahovaly federalistické prvky. „Spojené království nemůže vážně pomýšlet na zapojení se do evropské integrace. Nehledě na geografické a strategické důvody, vazby na Commonwealth a zvláštní postavení Spojeného království jako středu šterlinkové oblasti, není možné vzít v úvahu podřízení našeho politického a hospodářského systému nadnárodním institucím. Ale zatímco vstup Spojeného království do integračního hnutí není praktický ani žádoucí, existuje zde výhoda v podporování hnutí, bez účasti na něm. ... (...) současně se zdůrazňováním naší podpory

⁷⁷ Macmillan, H., *Tides of Fortune 1945-1955*, Londýn 1969, s. 227.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 217.

⁷⁹ Harold Macmillan obsadil post ministra pro bydlení a místní správu (Minister of Housing and Local Government), David Maxwell-Fyfe se stal státním tajemníkem pro domácí záležitosti (Home Secretary) a Duncan Sandys ministrem zásobování (Minister of Supply). Toto tiskem označované evropské křídlo konzervativní strany „směřovalo (...) k převzetí vedení Evropy, tím že ji zarazí v (hledání) nadnárodních řešení a odvrátí od federalismu, směrem k méně výlučnému mezivládnímu sdružování, ve kterém by mohla Británie dominovat.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 96.

evropské integraci, musíme využít jakoukoliv možnost k propagaci myšlenky atlantického společenství, a hlavně poukazovat na to, že N.A.T.O. není pouze krátkodobé sdružení založené k organizaci obrany Západní Evropy.“⁸⁰ V tomto ohledu existovala mezi Churchillem a Edenem shoda. Premiér z důvodu zamezení nesprávné interpretace jeho činnosti ve prospěch evropského hnutí v minulosti vydal 29. listopadu 1951 dokument s názvem Sjedená Evropa. Vysvětlil zde, že curyšský projev měl odstartovat usmiřování Francie a Německa, Velká Británie spolu s ostatními velmocemi měla tento proces jen podporovat. „(...) nikdy jsem nepomýšlel na to, že by se Británie nebo britský Commonwealth mohli, individuálně nebo společně, stát integrální částí Evropské federace a nikdy jsem tuto myšlenku ani v nejmenším nepodporoval. ... Náš prvořadý cíl je jednota a konsolidace Britského Commonwealthu a toho co zbylo z britského Impéria. Náš druhý (cíle) je 'bratrské sdružení' anglicky mluvícího světa a třetí, Sjedená Evropa, pro kterou jsme oddělený, těsně a speciálně spříbuzněný spojenec a přítel.“⁸¹ Přístup k Evropě prosazovaný ministerstvem zahraničí převládá nad snahami pro-evropsky orientovaných osobností typu Macmillana. Ti se domnívali, že federalisté na Kontinentě rezignují na výstavbu sjednocené Evropy na nadnárodních základech, jen z toho důvodu, že by tím získali užší spolupráci Británie cestou mezivládní a bez ztráty národní suverenity. Na rozdíl od Macmillana si Eden uvědomoval a nepodceňoval odhodlání na Kontinentě vybudovat federální Evropu.⁸² Myšlenka na zachování kontaktů s budující se Šestkou vedla Edena k vypracování plánu na využití organizační struktury Rady Evropy pro Evropské společenství. V březnu 1952, tedy ještě před podpisem Smlouvy o Evropském obranném společenství tento tzv. Edenův plán

⁸⁰ Memorandum ministerstva zahraničí, 12.12.1951, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 29-30.

⁸¹ cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 28-29.

⁸² „Ani jeden z nich (Eden a Macmillan) nebyl stoupenec federalismu, nebo (na druhé straně) úplně odmítající evropskou jednotu. Ale zatímco Eden byl ochotný nechat supranacionalismus postupovat, jak bez britského členství, tak kritiky, Macmillan stále doufal, že získá Kontinent pro projekt bez nadnárodních prvků s britskou účastí.“ Young, J. W., *Churchill's No to Europe: The "Rejection" of European union by Churchill's post-war government, 1951-1952*, *Historical Journal* 28, 4, 1985, s. 923-937.

předložil Výboru ministrů Rady Evropy. Hlavním cílem bylo „vybudovat most mezi nadnárodními společenstvími Šestky a těmi zeměmi, včetně Británie, které preferují mezivládní spolupráci.“⁸³ Výbor ministrů, Poradní shromáždění a Sekretariát by se stali společnými jak pro Šestku, tak pro dalších devět členů Rady Evropy. V případě projednávání záležitostí týkajících se jen ESUO nebo EOS by zbývající poslanci v Poradním shromáždění a ministři ve Výboru zasedali jako pozorovatelé a do debaty by se zapojili jen na přání Šestky. Rada Evropy by se stala integrální součástí Společenství, ESUO a EOS by získali již funkční a prověřené instituce a současně by se zamezilo překrývání kompetencí různých evropských organizací. Jak Eden zdůraznil „nesmíme připustit obrovskou chybu, nechat Radu Evropy (...) vstoupit do konkurence s Evropským obranným společenstvím nebo s Plánem Schumana (...). Naopak, Rada Evropy musí tyto organizace doplňovat.“⁸⁴ Edenův plán, schválený Výborem ministrů v březnu, byl v květnu 1952 předložen Poradnímu shromáždění. Po jeho přijetí byl rozpracován ve specializovaném výboru (General Affairs Committee), který jej rovněž odsouhlasil. Opozice z okruhu evropských federalistů byla ale dost silná na to, aby plán postupně ztrácel podporu. V jejím čele Jean Monnet spatřoval v návrhu jediné snahu oslabit integrační proces států Šestky. Paul Henri Spaak se vyjádřil podobně. Podle něj, „on i jeho přátelé čekali příliš dlouho až Velká Británie nastoupí na palubu evropského autobusu. Teď jsou si jisti, že Velká Británie by nikdy nezašla tak daleko ve směru k federaci jako musí zajít Evropa, jestli má přežít v novém poválečném světě supervelmocí. Edenův plán byl

⁸³ Dutton, D., Anthony Eden. *A Life and Reputation*, Londýn 1997, s. 229.

⁸⁴ cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'Union politique de l'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998, „Le plan Eden“ et la réforme du Conseil de l'Europe, Paris, 19 mars 1952, s. 58-70.

Rovněž uvedl, že Rada Evropy musí zůstat organizací fungující na mezivládní spolupráci. Reagoval tím na iniciativy některých poslanců Poradního shromáždění, kteří žádali posílení pravomocí Rady Evropy. Jmenovitě labouristický poslanec (Poradního shromáždění) Ronald Mackay na posledním zasedání v listopadu 1951 navrhoval přetvořit Radu Evropy na „evropský zákonodárný sbor“ (skládající se z Horní komory-Výboru ministrů a Dolní komory-Poradního shromáždění), zároveň návrh počítal s vytvořením Výkonné rady, která by disponovala reálnými pravomocemi. Pro odpor Britů se projekt nezrealizoval. Byla to poslední snaha po vybavení Rady Evropy politickou autoritou. Prezident Poradního shromáždění Paul Henri Spaak, který právě z důvodu krachu projektu 10. prosince 1951 rezignoval, vyjádřil svůj názor (i mnoha jiných evropských politických osobností) na budoucnost evropského integračního procesu takto: „alternativy pro Evropu jsou značně prosté, buď se postavíme za Velkou Británii a zřekneme se Evropy, nebo se budeme snažit vytvořit Evropu bez Velké Británie. Osobně se přikláním k druhé možnosti.“ cit. podle Gerbet, P., *La construction de l'Europe*, Paříž 1999, s. 139.

elegantní kompromisní dohoda, která mohla vyhovovat Velké Británii, pro Evropu ale kompromisy jsou nedostačující.“⁸⁵ Šestka totiž pomýšlela na odstartování integrace v další oblasti, tentokrát rovnou v politické. Evropští federalisté byli toho názoru, že nelze vytvářet společnou obrannou politiku bez společné politiky zahraniční. Sektorový přístup integrace, který již zahrnoval oblast hospodářskou a vojenskou, musel být nutně doplněn ustavením politické organizace nadnárodního charakteru.⁸⁶

Smlouva zakládající Evropské obranné společenství byla podepsána 27. května 1952.⁸⁷ Od počátku roku 1953 se začal rýsovat problém s její ratifikací ze strany francouzského

⁸⁵ cit. podle Nutting, A., *Europe Will not Wait*, Londýn 1960, s. 45.

⁸⁶ Po nezdaru vytvořit z Rady Evropy politickou autoritu se tyto snahy přenesly na plánované Evropské obranné společenství. Na návrh italského premiéra Alcide de Gasperiho se na základě článku 38 Smlouvy o EOS ukládala budoucímu Shromáždění EOS povinnost do šesti měsíců od svého ustavení vypracovat projekt navrhující organizaci politického zaměření se strukturou federální nebo konfederální, založenou na principu dělby moci. Záhy se rozhodlo, že se nebude čekat až na dobu, kdy EOS začne vykonávat své funkce. Na prvním zasedání ministrů zahraničí ESÚO 10. září 1952 bylo rozhodnuto pověřit tímto projektem Společné shromáždění ESÚO (rovněž se poprvé sešlo v září 1952), které se po ratifikaci Smlouvy o EOS mělo stát i Shromážděním Evropského obranného společenství. Bylo ustaveno shromáždění ad hoc s prezidentem Společného shromáždění ESÚO P. H. Spaakem v čele a Evropská ústavní komise za předsednictví Heinricha von Brentana. Ta vypracovala projekt Evropského politického společenství, které mělo postupně absorbovat ESÚO i EOS. V návrhu byly posíleny pravomoci parlamentu, tvořeného Komorou národů (poslanci voleni přímo v členských zemích) a Senátem (vybírání národními parlamenty), kdy obě komory měly hlasovat na základě prosté většiny. Další orgány byly Evropská výkonná rada, Rada ministrů a Soudní dvůr. Současně se počítalo s vytvářením Společného trhu (nizozemský návrh) s volným pohybem zboží, kapitálu a osob. Projekt EPS byl představen 9. března 1953. Podpořen ze strany SRN a Itálie (K. Adenauer, A. de Gasperi), byl přijat chladně Francií, kde Roberta Schumana vystřídal na Quai d'Orsay Georges Bidault. Spolu s Belgičanem Paulem Van Zeelandem se domníval, že nejprve musí dojít k ratifikacím Smlouvy o EOS a až následně k jednání o společné politické organizaci. Vzhledem k tomu, že byl návrh statutu vypracovaný poslanci, nebyl přijat příznivě národními vládami. Návrh, byl odložen ad acta a Spaakovo shromáždění rozpuštěno. V listopadu 1953 byla na přepracování statutu EPS zřízena mezivládní komise, která vzala v potaz francouzské připomínky (dělení výkonných pravomocí mezi Výkonnou radou a Radou ministrů, zavádění Společného trhu po etapách, atd.). Tento nový návrh, zveřejněný 15. března 1954, již Rada ministrů projednat nestihla. Vzhledem k tomu, že budoucnost EPS byla vázána na ratifikaci Smlouvy o Evropském obranném společenství, byly snahy po ustavení evropské politické autority po srpnu 1954 opuštěny.

⁸⁷ Smlouvu podepsali všichni členové Evropského společenství uhlí a oceli. Současně se Smlouvou o Evropském obranném společenství byly podepsány tři další dokumenty zabývající se vzájemným vztahem EOS a NATO.

- 1) Dohoda o úzké spolupráci a na základě žádosti jedné z členských zemí konání společných schůzek obou organizací;
- 2) Smlouva mezi Velkou Británií a členy EOS podle které britská vláda souhlasila s rozšířením poskytnutí pomoci v případě ohrožení (podle Bruselské smlouvy) na Spolkovou republiku Německo a Itálii;
- 3) Třístranná deklarace mezi USA, Velkou Británií a Francií podle které se Washington a Londýn zavazovali, že jakákoliv akce vedená proti integritě EOS bude jejich vládami považována za útok na jejich vlastní bezpečnost.

Původní Plevenův plán z 24. října 1950 byl značně pozměněn. Bylo rozhodnuto, že národní korpusy budou do společné armády začleňovány v rámci divizí, Spolková republika Německo může zřídit vlastní ministerstvo obrany a rovněž budou sami organizovat odvody branců. Celkově byly vztahy se SRN upraveny na základě Generální (Bonnské) smlouvy podepsané o den dříve. Po ratifikaci Smlouvy o EOS parlamenty signatářských zemí, kterou byla podmíněna platnost smlouvy Bonnské, měla být Spolkové republiky ukončením okupačního statutu navrátna státní suverenity (určité omezení zůstávaly - zákaz výroby zbraní hromadného ničení, setrvávání spojeneckých jednotek v zemi).

parlamentu. Nový, v lednu sestavený, kabinet René Mayera (1895-1972) vytrvale žádal o výraznější napojení Velké Británie na EOS. Sice Evropské obranné společenství bylo ustaveno na základě francouzské iniciativy, jeho konečná podoba se s původním návrhem značně rozcházela.⁸⁸ Z obavy že pro ratifikaci Smlouvy ve stávajícím znění nebude v parlamentu dostatečná podpora, požádal v únoru 1953 ministr zahraničí Bidault o doplnění Smlouvy o dodatky. Ty se měly týkat „garance, že britské jednotky budou udržovány na kontinentě ve stávající síle, a že jedinež po dřívějším souhlasu Vrchního velení NATO můžou být v případě stavu nouze odvolány na jiné místo“.⁸⁹ Británii měla být za tento závazek poskytnuta možnost podílet se na rozhodování v oblasti společných vztahů mezi VB a EOS v Evropském obranném společenství. Obavy Londýna, že by se touto cestou příliš angažoval na obraně Kontinentu a zároveň by disponoval jen omezeným vlivem na vývoj v Obranném společenství vedly do roku 1954 k odmítání poskytnutí záruk, které by šly nad rámec NATO.⁹⁰ Partneri Francie s návrhem rovněž nesouhlasili, ale uvědomovali si, že bez provedení určitých změn ve Smlouvě je naděje na její ratifikaci v Paříži minimální.⁹¹ Londýn se zároveň dostal pod silný tlak za strany nové americké administrativy prezidenta Eisenhowera (1890-1969), která v případě krachu EOS hrozila přehodnocením evropské

⁸⁸ Vedle již zmíněné výstavby evropské armády na základě divizí (12 000-15 000 mužů z jednotlivých států) do kterých si navíc mohli Němci organizovat odvody sami a to skrze vlastní ministerstvo obrany, to byl souhlas s podřízením se vrchnímu velení NATO v Evropě. V institucionální oblasti Francie rezignovala na evropského ministra obrany. Rozhodovací pravomoc byla znovu delegována na Ministerskou radu, které podléhal Komisariát obrany, pověřený zaváděním jejích rozhodnutí. Tato kapitulace před požadavky USA a SRN znamenala popření původního záměru nedopustit oživení samostatné vojenské síly Západního Německa.

⁸⁹ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 118.

Další dodatek měl lépe definovat svobodu Francie rozhodovat o nasazení jednotek v metropoli a v zámoří. Podle Smlouvy o EOS, byly do evropské armády zahrnuty jen jednotky z kontinentu, které v ní měly být integrovány permanentně. Tím by Francie přišla o možnost tyto jednotky v případě potřeby nasadit v koloniích. Proto požadovali souhlas s neomezeným rozhodováním o výměně svých důstojníků mezi jednotkami EOS a těmi ze zámořských území. Další protokol se týkal váhy hlasu při hlasování v Ministerské radě, která závisela na množství jednotek dané země ve společné armádě. V případě, že by Francie byla nucena stáhnout určité množství jednotek z armády EOS, aby je nasadila v koloniích, odrazilo by se to i na hlasování v Radě. Tím by se vliv Německa na hlasování v Radě zvýšil. Francie navrhovala, aby byla platnost tohoto článku oddálena.

⁹⁰ Británie mohla jednotky z kontinentu stáhnout po roční lhůtě od ohlášení svého záměru.

⁹¹ 24. března 1953 došlo k podpisu některých protokolů s tím, že členské země budou v ratifikačním procesu pokračovat a tyto protokoly budou přepracovány později, tak aby více odpovídaly duchu EOS.

politiky USA.⁹² Proto v dubnu 1954 souhlasil s významnějším zapojením Velké Británie do evropské obrany. V Konvenci o spolupráci mezi Velkou Británií a Evropským obranným společenstvem ze 13. dubna 1954 se Velká Británie zavázala, že jednak po dobu trvání ohrožení nestáhne svoje jednotky z kontinentu, bude s EOS konzultovat otázky evropské bezpečnosti a hlavně zapojí do organizace jednu obrněnou divizi. Ani tyto záruky nenapomohly k dosažení dostatečné podpory pro přijetí Smlouvy. Francouzské politické spektrum zůstávalo nadále rozpolcené. Po pádu vlády Josepha Laniela (1889-1975) v červnu 1954 sestavil nový kabinet radikál Pierre Mendès-France (1907-1982). Ten se ještě jednou pokusil přesvědčit Pětku o nutnosti dalších koncesí pro Francii.⁹³ Tyto požadavky, představené na bruselské schůzce ministrů zahraničních věcí Šestky v srpnu 1954, francouzskými partnery přijaty nebyly. Po ratifikaci smlouvy Spolkovou republikou Německo a státy Beneluxu nebylo možné přijmout změny, které by charakter organizace z velké míry popřely. Konference skončila neúspěchem. Kompromis byl nalezen jen v otázkách, které podle názoru Mendès-France nebyly dostatečné pro přijetí Smlouvy ve francouzském parlamentu.⁹⁴ Rozprava v Národním shromáždění začala 29. srpna. Po odeznění stanovisek jednotlivých poslaneckých výborů, které byly z větší části proti ratifikaci, navrhli poslanci Smlouvu podporující, ukončení debaty, aby se vláda ještě jednou pokusila o dohodu s

⁹² „(Američané) jsou skutečně toho názoru, že jediné těsnější unie mezi národy Západní Evropy, zahrnující i Západní Německo může vytvořit (...) ovzduší ve kterém bude zajištěna společná bezpečnost. Osobně si myslím, že v tomto ohledu má náš národ pravdu –co je ale důležitější, (Američané) si s největší vážností myslí, že mají pravdu. Jestliže zjistí, že jejich mínění a přesvědčení je celkově přehlíženo nejdůležitější zemí NATO v Západní Evropě, bude skutečně velice nesnadné je odradit od toho, aby si nad celou záležitostí neumyli ruce. Myslím, že takový výsledek by byl katastrofa pro nás všechny... . . . Jestliže by se tato země měla vrátit (...) k politice skoro úplného izolacionismu, nebo přinejmenším k filozofii 'jen západní polokoule' (...) pak nám všem Bůh pomáhej.“, dopis Eisenhowera Churchillovi ze 6. července 1953, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 60-61.

⁹³ Francouzské požadavky byly dalekosáhlé. Paříž žádala zavedení práva veta po dobu osmi let. Délka platnosti Smlouvy měla odpovídat trvání Atlantického paktu. EOS mohlo být rozpuštěno v případě, že by došlo k rozpuštění NATO, americké a britské jednotky by byly stáhnuty z kontinentu, nebo by došlo ke sjednocení Německa. Na základě žádosti jednoho člena mělo být možné přistoupit k revizi Smlouvy. Do společného rozpočtu měly členské země přispívat částky odsouhlasené národními parlamenty a konečně článek 38 Smlouvy, předpokládající ustavení federální nebo konfederální politické autority neměl být uveden v život.

⁹⁴ Pětka Francii vyhověla jen v oblasti týkající se samotného zavádění Smlouvy do praxe. Bylo dohodnuto, že v prvních třech letech se upustí od zavádění integračních opatření, že dojde ke zpomalení procesu evropské politické integrace a k usnadnění možnosti smlouvu o EOS vypovědět.

ostatními evropskými partnery. Odpůrci EOS však o den později prosadili hlasování ve kterém odmítli zařadit ratifikaci Smlouvy do programu schůze.⁹⁵

Na konci srpna 1954 udělalo francouzské Národní shromáždění definitivní tečku za čtyřletou intenzivní snahou evropských federalistů vystavět Evropu na nových základech. Po úspěšném období 1950-1952, kdy integrační proces států Šestky odstartoval a začal se slibně rozjíždět, se v letech 1953-1954 odhalily jeho limity. Výsledky příliš omračující nebyly. Spolu s krachem EOS padly i naděje na ustavení evropské politické autority, vysněného cíle všech federalistů. Zachovalo se jedině Evropské sdružení uhlí a oceli, což jen potvrzovalo skutečnost, že překročit rámec sektorové integrace nebude vůbec jednoduché. Více než dva roky trvající snahy zabezpečit podporu projektu v zemi, která jej sama navrhla, způsobily u mnoha zastánců integrace značné pochybnosti o správnosti této cesty.

Velké Británii naopak tato krize poskytla možnost chopit se iniciativy a „předložit alternativu k EOS, která by navrátila sebeúctu Němcům, utišila obavy Francie, zajistila americký závazek Evropě a to všechno bez ztráty suverenity Británie v nadnárodním společenství“⁹⁶. Nutnost řešit německou otázku si ve Foreign Office uvědomovali podobně naléhavě jako na Kontinentě. Eden, který od počátku možnost neúspěchu Plevelova plánu připouštěl, se rozhodl pro politiku podpory EOS a trval na tom, že Londýn by měl nabídnout vlastní řešení až po tom co se ukáže, že Evropané se bez Velké Británie nedohodnou. Obával se nařčení ze sabotáže projektu a to hlavně ze strany Washingtonu. Návrh využít Západní unii, obranný pakt Velké Británie, Francie a států Beneluxu z roku 1948, na začlenění SRN do evropských vojenských struktur byl zvažován ministerstvem zahraničí od roku 1951. Po událostech ze srpna 1954 se Eden touto alternativou začal intenzivně zaobírat. Návrh se týkal začlenění SRN podobně i Itálii do Západní unie, a následně do NATO. V průběhu září absolvoval

⁹⁵ Za bylo 319 poslanců (všichni komunisté, většina gaullistů, polovina radikálů a socialistů, část nezávislých), proti 264, 12 se zdrželo a 31 se hlasování nezúčastnilo (mezi nimi 23 členů vlády). Premiér byl značně kritizován, že před Národním shromážděním za svou osobu podporu EOS nevyjádřil (vnitřně s projektem nesouhlasil).

⁹⁶ Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 67.

ministr zahraničí okružní cestu po evropských hlavních městech, kde se až na Paříž setkal s naprostou podporou.⁹⁷ Po ukončení této cesty bylo nutné uklidnit washingtonskou administrativu, která vnímala krach EOS se značnou nechutí. „Prezident a jeho státní tajemník Foster Dulles, Monnetův bývalý obchodní společník, byli horliví stoupenci Evropské federace, jako zásadního kroku ve prospěch USA a, což jim činilo problém rozlišovat, Západního světa.“⁹⁸ Dulles (1888-1959), který cestou z Bonnu navštívil 18. září Londýn, označil za nepravděpodobné, že by Spojené státy v nastalé situaci nepřehodnotily svůj postoj a závazky vůči Evropě. Vládní evropská politika získala podporu amerického Kongresu na základě předpokladu, že sjednocený Kontinent bude dost stabilní na to, aby dokázal samostatně, bez jejich pomoci existovat. Výsledkem jednání mezi Dullesem a Edenem byla dohoda o svolání konference devíti vlád, Šestky, Velké Británie, Spojených států a Kanady, která se konala ve dnech 28. září až 3. října v Londýně. Tady 29. září britský ministr zahraničí slavnostně zveřejnil závazek udržovat na kontinentě čtyři britské divize a na jejich podporu taktické letectvo. Stažení těchto sil mělo být možné jen v případě souhlasu většiny signatářů Bruselské smlouvy.⁹⁹ Tyto závazky, které Eden ještě před pár dny v Paříži poskytnout odmítal, měly zveřejněním ve vhodný čas paralyzovat odpor Francouzů. „Mendès-France se snažil o získání většiny. Chápal, že Francie nemůže být podruhé podivín stojící mimo Evropu. Proto se snažil pojistit. To znamenalo, že pravděpodobně přišel na konferenci, aby žádal víc a

⁹⁷ Dne 11. září jednal v Bruselu se svými protějšky z Beneluxu, Josephem Bechem, Johanen Willemem Beyenem a Paulem Henrim Spaakem, kteří „byli myšlenkou na pozměnění Bruselského paktu pro začlenění Německa a Itálie potěšeni.“ Eden, A., *The Memoirs of Sir Anthony Eden, Full Circle*, Londýn 1960, s. 153.

Dále navštívil Bonn, kde kancléř Adenauer návrh odsouhlasil a rovněž i určitá omezení pro německou armádu v rámci NATO. I když Adenauer stále považoval začlenění SRN do integrované Evropy za nejlepší způsob pro připoutání země k západním demokraciím, uvědomoval si, že momentálně vojenská organizace se strukturou typu EOS není možná a proto navržené britské řešení považoval za optimální. Podobně i v Římě se Eden setkal se souhlasem, ministerský předseda Scelba i ministr zahraničí Piccioni přislíbili pomoc při získávání francouzské vlády pro projekt. Poslední zastávka byla Paříž. Jak Eden správně předpokládal, Francouzi nadále kategoricky odmítali vyzbrojit SRN bez záruk ze strany Londýna a dohody o kontrole zbrojení, která měla být zakomponována do Bruselské smlouvy. Tyto záruky Eden nebyl ochotný poskytnout.

⁹⁸ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 114.

⁹⁹ Ke stažení vojenských jednotek bez souhlasu těchto zemí mohla Velká Británie přistoupit jedině v době vyhlášení stavu nouze v zámoří. V případě že by se ukázalo, že je nad rámec možností Británie tyto jednotky financovat, měl být tento problém předložen k řešení Severoatlantické radě.

já jsem považoval za rozumné, aby jsme měli něco v rezervě.“¹⁰⁰ Spolu s ujištěním státního tajemníka Dulles, že „bude ochotný doporučit prezidentovi, aby obnovil závazek, srovnatelný s tím, který nabídl ve spojitosti s Evropským obranným společenstvím“¹⁰¹, byla rychle dosažena dohoda. Na dny 19. až 23. října byla do Paříže svolána další konference, kde byly 23. října podepsány Pařížské dohody, na základě kterých došlo vedle zapojení Západního Německa do evropských vojenských struktur a Severoatlantické aliance, k navrácení státní suverenity SRN.¹⁰² Německé členství v Západoevropské unii znamenalo založení samostatné národní armády SRN, která však byla plně integrována do sil NATO.¹⁰³

Úspěch, který Edenova iniciativa zaznamenala stál Velkou Británii souhlas udržovat vojenské jednotky po dobu neurčitou na evropském kontinentě. Pro její partnery a hlavně Francii to byla garance o kterou se usilovali od ukončení první světové války. Jak Eden ve svých pamětech uvedl, „uvědomoval jsem si, že to bude bezpříkladný závazek pro Velkou Británii, ale nepříjemnou skutečností zůstává, že je nemožné organizovat efektivní systém obrany Západní Evropy, který je na druhé straně nezbytný pro bezpečnost Spojeného království, bez většího britského příspěvku.“¹⁰⁴ Ministr zahraničí se sice poskytnutí podobných závazků pro EOS bránil, ale v případě Západoevropské unie byla struktura vyhovující. Podpisem Pařížských dohod, které v krátkém čase vyřešily problém německé suverenity a definitivně začlenily Spolkovou republiku Německo do demokratického tábora Západu, se mohlo zdát, že

¹⁰⁰ Eden, A., *The Memoirs of Sir Anthony Eden*, Full Circle, Londýn 1960, s. 164.

¹⁰¹ Ibid. s. 168.

¹⁰² Západní unie se vstupem SRN, rovněž Itálie, přetransformovala na Západoevropskou unii, která si uchovala, po stránce organizační, mezivládní charakter. V porovnání s Bonnskou smlouvou, Pařížské dohody zabezpečovaly Spolkové republiky plnou suverenity ve vnitřních i vnějších záležitostech. Velká Británie, Francie a Spojené státy si vyhrazovaly právo řešit problémy spojené s uzavřením mírové smlouvy, berlínské otázky a setrvání jejich vojenských jednotek na území SRN.

¹⁰³ Omezení pro německou armádu zůstávala. Zákaz výroby ABC zbraní (atomové, bakteriologické, chemické) spolu s některými zbraněmi konvenčními. Ze Smlouvy o EOS se zachovalo, že maximální počet německých divízi byl stanoven na 12. Co se týče postavení německých ozbrojených sil v NATO, „ (...) Německo bude mít národní armádu, ta ale nebude moci působit samostatně, bude začleněna do spojeneckých sil Atlantického paktu.“ Gerbet, P., *La construction de l'Europe*, Paříž 1999, s. 157.

¹⁰⁴ Eden, A., *The Memoirs of Sir Anthony Eden*, Full Circle, Londýn 1960, s. 166

Velká Británie dokázala vrátit partnery z Kontinentu na správnou cestu mezivládní spolupráce.

d) Velká Británie a relance (1955-1958)

Na přelomu let 1954-1955 panoval na Britských ostrovech názor, že vztahy mezi Londýnem a jeho partnery z Kontinentu se vyvíjejí na uspokojivé úrovni. Nedávno se z britské iniciativy podařilo zažehnat krizi, která hrozila v souvislosti s odmítnutím Evropského obranného společenství. Bylo nalezeno řešení německé otázky a v nově založené Západoevropské unii sehrávala Velká Británie jednoznačně primární úlohu. Navíc byla 21. prosince 1954 podepsána asociační smlouva s Evropským společenstvím uhlí a oceli. Neúspěch Evropského obranného společenství, který rovněž zhatil naděje evropských federalistů na integraci v oblasti politické přijímali Britové s přesvědčením, že ohrožení z vytvoření kontinentálního bloku pominulo. Po období dva roky trvající nejistoty ohledně Evropského obranného společenství Londýn očekával, že na Kontinentě rezignují na další podobně dalekosáhlou integraci.¹⁰⁵

Šestka na počátku roku 1955 vyvodila ze zkušenosti s Plevenovým plánem závěr, že v současnosti je snaha o jednotnou politiku s prvky federace v oblastech obrany a zahraniční politiky idealistická. Pro relance sjednocování kontinentu byl nutný návrat k sektorové integraci v hospodářské oblasti. Ve Francii uvažovali o oblasti výroby a výzkumu atomové energie. Jean Monnet hodlal „učinit z atomu pravý motor evropského oživení“¹⁰⁶.

¹⁰⁵ „(Západoevropská unie) se zdála být triumfem mezivládní spolupráce, která odstraňovala všechny problémy supranacionality nebo Evropské unie a vzbuzovala naděje, že od nynějška se Západní Evropa vydá na cestu tradiční mezivládní diplomacie.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 182.

¹⁰⁶ Gerbet, P., *La construction de l'Europe*, Paříž 1999, s. 166.

Výhodnost mírového využití atomové energie spatřoval Monnet jednak v odstranění zranitelnosti Evropy v oblasti výroby elektrické energie, kdy se předpokládalo, že na plánovaný hospodářský vzestup stávající způsoby výroby ani surovinové zdroje nebudou postačovat. V rámci nového odvětví by bylo snazší dojít ke kompromisu. A rovněž, podařilo by se tím dostat německý nukleární program pod kontrolu. Se zdroji výroby

Podobně i vlády Spolkové republiky Německo a států Beneluxu měly svou představu. Ty na počátku roku 1955 nenavrhly jedno odvětví, ale rovnou vytvoření jednotného společného trhu s celní unií a harmonizací hospodářské politiky. Podobný návrh předložilo Nizozemsko již v době jednání o Evropském politickém společenství. Státy Beneluxu tím reagovaly na hospodářský vzestup Západního Německa. Intenzivně vzrůstající zahraniční obchod SRN, jejíž stabilní trhy dokázaly vstřebat export sousedů a tím stimulovat celkový hospodářský růst v západní Evropě, vedl tyto země ke snaze vytvořit rámec pro pojištění si této výhody.¹⁰⁷ Vzhledem k tomu, že Němci nesouhlasili s Euratomem a Francouzi byli skeptičtí pokud šlo o Společný trh, byl nutný kompromis.¹⁰⁸ Rozhodlo se o skloubení sektorového přístupu (Euratom) a celkové hospodářské integrace (Společný trh). Na počátku června 1955 byl v Mesině tento postup schválen ministry zahraničních věcí členských zemí ESUO.¹⁰⁹ Bylo rozhodnuto, že pro posouzení celé záležitosti bude zřízen mezivládní výbor. Tento tzv. Spaakův výbor zahájil činnost 9. července. Zasedaly v něm jak národní vládní delegace, tak odborníci z ESUO. V závěrečné mesinské rezoluci z 3. června bylo uvedeno, že „vláda Spojeného království, jakožto člen ZEU a asociovaný člen ESUO bude přizvána k účasti na pracích“¹¹⁰. Vlády Šestky se shodovaly v názoru, že by Londýn měl být do jednání zapojen. Asociační smlouva s Evropským společenstvím uhlí a oceli k tomu vytvářela rámec. Jak

elektrické energie (tedy i s atomem) se počítalo již v návrhu Společného shromáždění ESUO z prosince 1954 na rozšíření kompetencí této organizace.

¹⁰⁷ „EOS se zrodilo ze strachu z Německa, kdežto EHS (Evropské hospodářské společenství-pozn. N.P.) ze vzrůstající potřeby Spolkové republiky jako trhu a zásobovatele pro podporu průmyslového a hospodářského růstu jejich sousedů.“, Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community*, volume I: *The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 183.

¹⁰⁸ Autorem názvu Euratom byl Louis Armand, prezident SNCF (francouzské železnice), výrazný zastánce využití atomové energie pro evropský průmysl. SRN chtěla v této oblasti raději spolupracovat s USA a Velkou Británií, jejichž nukleární program byl daleko rozvinutější. Na druhé straně Jean Monnet považoval celkové sjednocování hospodářských politik za příliš náročné a těžko proveditelné. Francouzský odpor vůči Společnému trhu vyplýval rovněž z obavy z vlivu otevření domácího trhu produktům ze zahraničí na jejich tradičně protekcionistickou ekonomiku.

¹⁰⁹ Mesinské zasedání se konalo ve dnech 1.-3. června 1955. Za předsednictví Josepha Becha se jednání zúčastnili, Gaetano Martino, Antoine Pinay, Walter Hallstein, Paul Henri Spaak a Johan Willem Beyen. Nedošlo zde k přesnému stanovení odvětví, kterých se měl další postup týkat, konstatovalo se jen, že se musí v hospodářské integraci pokračovat.

¹¹⁰ Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'Union politique de l'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998, *Résolution adoptée par les ministres des Affaires étrangères de la CECA*, Messine, 3 juin 1955, s. 89-91.

Němci tak Italové by rádi rozšířili spolupráci, Francie v účasti Británie spatřovala pojistku proti zavádění nadnárodních prvků.

„Britská počáteční reakce na mesinskou schůzku v červnu 1955 a na pokus o oživení Šestky byla zvláštní kombinace nonšalance a skepticismu.“¹¹¹ Iniciativa Šestky byla považována za předem odsouzenou k nezdaru, vzpomínky na Evropské obranné společenství byly stále živé. Na zasedání kabinetu 30. června, kde se poprvé projednávala odpověď na pozvánku zasedat v Přípravném výboru, označil ministr financí Rab Butler „mesinský dokument za mdlý a nezajímavý.“¹¹² Předčasné odmítnutí bylo považováno za politicky nepřijatelné, rozpor panoval v otázce jaký statut bude mít britský zástupce. Butler navrhoval vyslat jen pozorovatele. V případě, že by se Šestka rozhodla pro navrhovanou celní unii, bylo předem jasné, že pro Británii je tato alternativa nepřijatelná. Vysláním pozorovatele měl Londýn od počátku naznačovat zdrženlivost vůči projektu, v případě že by jednání opustil jako řádný člen, byl by obviňován ze sabotáže. Tomuto stanovisku odporoval ministr zahraničí Harold Macmillan, který podobně jako v minulosti, prosazoval co možná nejtěsnější zapojení Británie do jednání s Evropou, pro možnost tyto jednání vést pro Londýn vyhovujícím směrem.¹¹³ Nakonec byl do Bruselu vyslán podtajemník ministerstva obchodu Russell Bretherton, a to v pozici delegáta. Jeho jmenování poukazuje na skutečnost, že Londýn posuzoval projekt z pohledu hospodářského a tedy vliv na rozhodování měly z větší části ekonomické ministerstva.¹¹⁴ Vláda byla na Kontinentě kritizována, že do Spaakova výboru vybrala představitele ministerstva obchodu, na rozdíl od delegací Šestky, které byly vesměs obsazovány úředníky z ministerstev zahraničí. Na vypracování stanoviska byla v Londýně

¹¹¹ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 26.

¹¹² Burgess, S., Edwards, G., *The Six plus One: British policy-making and question of European economic integration, 1955*, *International Affairs* Number 3-Summer 1988, s. 393-413.

¹¹³ „(Macmillanův) názor, odrážející jeho dřívější postoj k EOS, byl, že pro Británii je žádoucí být od počátku plně zapojena do těchto jednání, aby měla nejlepší vyhlídku k zamezení rozvoje nadnárodní Evropy, ze které by byla (...) nutně vyloučena.“ Turner, J., Macmillan, Londýn 1994, s. 97.

¹¹⁴ „Brethertonovo jmenování do Spaakova výboru potvrzuje skutečnost, že ministerstvo financí a ministerstvo obchodu, spíše než Foreign Office, byly nejdůležitější vládní resorty, které v této době určovaly politiku vůči Evropě.“, Dutton, D., Anthony Eden. *A Life and Reputation*, Londýn 1997, s. 307.

vytvořena meziresortní Pracovní skupina pro Evropský společný trh pod vedením úředníka ministerstva financí Burke Trenda. Ta se měla zaměřit na prostudování dopadů celní unie na britský průmysl, Commonwealth, na možné kompenzace pro tyto země v případě zrušení preferenčního systému ze strany Británie. Dále se měla zaměřit na zmapování možného vlivu celní unie v Evropě na vývoj GATT.¹¹⁵

V rané fázi bruselských jednání si byli Britové jisti, že Společný trh bude mít stejný osud jako Evropské obranné společenství, a že Francie nebude schopna rezignovat na svojí ochrannářskou hospodářskou politiku. Postoj Francie, která v této době budila dojem, že je ochotna jednat o celní unii jen v případě určitého zapojení Británie, ještě více posiloval v Londýně názor, že jsou schopni dovést jednání k pro ně vyhovujícím závěrům. V tomto směru se vyjádřil i hlavní francouzský představitel v bruselském Výboru pro společný trh Bernard Clappier. „Řekl otevřeně, že (...) Francie bude ochotná zajít ve směru ke Společnému trhu dostatečně daleko a rychle, ale jedině za podmínky, totiž že Spojené království se bude taky podílet, nebo bude určitým způsobem těsně přidružené k operaci.“¹¹⁶ Správa Trendova výboru byla dokončená k 20. říjnu a pod názvem Spojené království a Evropský společný trh předložena Výboru pro vzájemnou pomoc.¹¹⁷ V oddělených částech se zaměřovala na dopady vstupu Británie na její postavení ve světě a na ekonomiku země. Z hlediska politického existovaly výhody Společného trhu v posílení soudržnosti Evropy. Ta tím ale pravděpodobně získá podobu federace, čímž by se oslabily vazby Británie na Commonwealth a v návaznosti by rovněž pokleslo postavení země na mezinárodní scéně. „Zapojením se do Společného trhu, by jsme (...) podstatně oslabili vztah s Commonwealthem, který sice není založený na smluvních závazcích, a proto je nesnadné jej

¹¹⁵ General Agreement on Tariffs and Trade - Všeobecná dohoda o clech a obchodu.

¹¹⁶ Zpráva R. Brethertona pro ministerstvo financí, 4.8.1955, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 76-77.

¹¹⁷ Mutual Aid Committee - meziresortní výbor Divize vzájemné pomoci (Mutual Aid Division) ministerstva financí, která byla ustavena v roce 1950 pro koordinaci práce ministerstev v souvislosti s Programem obnovy Evropy Spojených států amerických. V roce 1951 byly její pravomoci rozšířeny i na OEEC. Od roku 1954 zastřešovala celkovou spolupráci zemí západního bloku.

ocenit v reálných termínech, ale je nesmírně důležitý pro naše postavení velmocí. Je velice pochybné, jestli by jsme se mohli podobně spolehnout na 'smluvní dohody' s Evropou, které by jsme tím získali.¹¹⁸ V sekci o ekonomických dopadech se zpráva snažila přiblížit rozdíly mezi celní unií a oblastí volného obchodu. Výbor předpokládal, že v dlouhodobém horizontu se odmítnutí vstupu Británie projeví na hospodářství země negativně. Rovněž nesdílel názor Foreign Office, že v případě že Británie zůstane mimo, Šestka nebude v projektu pokračovat. Proto zpráva v závěru odhaduje, že po zřízení společného trhu v Evropě na kterém se Británie nebude podílet, je nutné očekávat vážné dopady na britskou ekonomiku. Zároveň ale tyto hospodářské dopady z nevstoupení by nebyly tak vážné jako politické dopady ze vstupu. Proto zpráva doporučila společný trh odmítnout z důvodu, že „zřízení takového trhu by bylo celkově pro Británii nepříznivé a v případě možnosti by se měl (společný trh) zmařit.“¹¹⁹ Výbor pro vzájemnou pomoc tento závěr schválil a znovu podotkl, že nepředpokládá úspěšné završení jednání v Bruselu po oznámení britského stanoviska. Toto rozhodnutí bylo potvrzeno 11. listopadu na zasedání Výboru pro hospodářskou politiku, který jako nejvyšší instance v rozhodování musel odsouhlasit další postup. Předseda výboru ministr financí Butler uvedl, že plán na vytvoření společného trhu v Evropě má svůj základ ve snaze o prohloubení politické integrace, která „shodně vychází z katolického vedení Francie, Německa a Itálie.“¹²⁰ Taktika zvolená pro řešení problému se Šestkou byla založena na několika aspektech. Na možnost, že ke krachu jednání v Bruselu dojde ze strany Francie, nebo že i v případě dohody se bude opakovat historie s EOS se obecně spoléhalo. Rovněž Spolková republika byla v názoru na společný trh rozpolcená. Opozice ministra hospodářství Erharda vůči kancléři Adenauerovi v otázce společného trhu a jeho inklinace k liberalizaci obchodu v podobě

¹¹⁸ The United Kingdom and a European Common Market, cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A documentary history, Londýn 2000, s. 72.

¹¹⁹ cit. podle Burgess, S., Edwards, G., The Six plus One: British policy-making and question of European economic integration, 1955, International Affairs Number 3-Summer 1988, s. 393-413.

¹²⁰ cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History, Londýn 2000, s. 33.

vytvoření zóny volného obchodu, poskytovala Británii možnost vrátit evropskou hospodářskou spolupráci do bezpečných vod OEEC. Organizace vytvořením celní unie mezi jejími nejvýznamnějšími členy utrpí, a proto „by mělo být v zájmu Spojeného království, jakožto držitele vedoucího postavení v OEEC, pokud možno převést aktivity bruselské konference do širšího rámce...“¹²¹ Význam OEEC se měl soustavně zdůrazňovat, podobně jako britské obavy z vytváření dvojích institucí pro hospodářskou spolupráci v Evropě. Londýn měl Šestku upozornit, že vytvoření Společného trhu v Západní Evropě integraci neprohloubí, naopak ji rozdělí na dva hospodářské bloky. Do doby kdy bude moct Británie předložit vlastní projekt na snížení obchodních bariér se mělo navrhopvat zintenzivnění hospodářské spolupráce v rámci OEEC.¹²² Dále bylo nutné přesvědčit administrativu ve Washingtonu, že optimální cesta evropské integrace vede přes OEEC. Američané, vážně zasažení odmítnutím Evropského obranného společenství, novou iniciativu Šestky vítali. USA byly příznivcem hlavně Euratomu, hodlaly poskytovat Evropě know-how i štěpný materiál. V hospodářských kruzích sice existovaly určité obavy ze společného tarifu, který měla uplatňovat Šestka vůči třetím zemím, ale politické výhody jednotné Evropy převážily. Státní tajemník Dulles vysvětlil postoj své země k právě probíhajícím procesům v Evropě takto: „v současnosti je možné rozeznat v Evropě dva trendy, oba mající za cíl prohloubit jednotu. První je postup Šestky, který jednou zaznamenal úspěch ve Společenství uhlí a oceli a jednou neúspěch v Evropském obranném společenství. Tento přístup je, jako víme, v podstatě nadnárodní. Druhý přístup představuje OEEC, program na spolupráci, který dosáhl mnoho v usmířování konfliktních národních zájmů. Vláda Spojených států podporovala s nadšením oba tyto koncepty. ... (...) zdá se mi, že čím více může Evropa vytvořit těsnější společenství

¹²¹ Ibid., s. 32.

¹²² „(...) budeme mnohem spokojenější, jestliže bude (spolupráce) organizována z OEEC a měli by jsme zůstat trochu skeptičtí a podezíraví k Monnetům evropského světa, kteří doposud neuspěli ve svých speciálních politických cílech, teď užívají jako záminku slogan ‘ekonomické integrace’.“ S. Ivone Kirkpatrick, stálý podtajemník ministerstva zahraničí S. Gladwyn Jebbovi, britskému velvyslanci v Paříži, 25. listopadu 1955, cit podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 78.

zájmů, tím bude mít (...) více naděje na uplatnění svého potenciálu pro bezpečnost, prosperitu a vliv na světové scéně. Podle mě postup skupiny Šestky poskytuje největší naději na dosažení tohoto cíle, protože pro toto Společenství je vlastní větší jednotnost, a protože tím bude více přispívat k síle a soudržnosti širšího evropského společenství. ... Z těchto důvodů a společně s odhodláním spolupracovat s OEEC, Prezident (Eisenhower) i já jsme jakoukoliv vhodnou cestou úzkostlivě podporovali toto znovuzrození iniciativy Šestky v jejím hledání nových forem integrace na poli atomové a konvenční energie, společného trhu a dopravy.¹²³

Britská snaha vyvést americkou administrativu z okouzlení z celní unie Šestky se zaměřila na zdůrazňování neslučitelnosti politiky liberalizace světového obchodu, která byla skrze GATT prosazována od ukončení války právě Spojenými státy s vytvářením bloku zemí, které budou vést pomocí společného vnějšího tarifu diskriminační obchodní politiku vůči nečlenům.¹²⁴

Tato snaha se ukázala jako neúspěšná. Během návštěvy premiéra Edena a ministra zahraničí Selwyn Lloyda Washingtonu v lednu 1956 „administrativa Spojených států dala najevo, že pociťují, nepřátelské zaměření Británie vůči plánům Šestky.“¹²⁵ Podobně i Anthony Eden zkonstatoval, že „jsme nebyli v úplné shodě v přístupu ke dvěma novým plánům na ekonomickou integraci v Evropě, návrhům které vyplynuly z mesinské konference, které byly předzvěstí Společného trhu a projektu evropského úřadu pro atomovou energii. Vláda

¹²³ Dopis státního tajemníka USA Dulles ministru zahraničí Macmillanovi z 10. prosince 1955, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 49.

¹²⁴ „Jsem přesvědčený, že Američané jsou Mesinou pobláznění a velice doporučuji, aby jste se pokusili vy (ministrský předseda Eden) i ministr zahraničí (Selwyn Lloyd) přesvědčit prezidenta Eisenhowera o vážnosti nebezpečí, které se rychle vyvíjí proti zájmům obou našich zemí a veškeré naší společné práci, od války vybudovat obchodní systém 'jeden svět' ('one world' system). (...) představa celní unie v Evropě je (pro USA) značně atraktivní. Ale toto všechno je jen iluze. Jakkoliv si (Šestka) důvěřuje, potrvá generaci nebo i více, než bude dosažena celní unie v rozsahu a váze jak navrhuji země z Mesiny. Praktický výsledek pro příští roky bude, že tyto země budou mezi sebou pohnatelně snižovat tarify a jiné obchodní překážky a nás zbývající diskriminovat. Žádná pěkná slova nezamaskují skutečnost diskriminačního bloku v srdci průmyslové Evropy, který bude podporovat vlastní vnitřní obchod za cenu obchodu s jinými zeměmi svobodného světa. Nedokážu si představit jak by si mohla, navzdory tomuto, jakákoliv britská vláda dovolit souhlasit se současnou anglo-americkou politikou nediskriminačního, mnohostranného obchodu.... ... Veškeré základy poválečného uspořádání mezinárodních obchodních vztahů budou v tavicím kotli.“ memorandum ministra obchodu P. Thorneycrofta premiérovi A. Edenovi pro jeho návštěvu Washingtonu, 20.1.1956, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 83-84.

¹²⁵ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1964, s. 52.

Spojených států chovala k těmto návrhům stejné nadšení jaké prokazovala nešťastnému Evropskému obrannému společenství.“¹²⁶

Výbor pro hospodářskou politiku na svém zasedání 11. listopadu odsouhlasil i britské stanovisko k Euratomu. Země do společenství vstoupit nemohla a to z důvodu „nemožnosti oddělit vojenský a civilní program Británie, a proto že vojenský program nemůže být podřízený nadnárodnímu úřadu.“¹²⁷ Vlády Šestky a Washington byly o tomto informovány v polovině listopadu.

Kabinet se v listopadu dohodl, že s oznámením odmítnutí Společného trhu počká na prosincovou schůzku ministrů zahraničí Šestky, na které se měla zveřejnit správa Spaakova výboru. Konference byla hlavně z důvodu lednových parlamentních voleb ve Francii odložena. Z obav před vyjádřením britského postoje neoficiální cestou se Londýn rozhodl nečekat do ledna a zveřejnil jej již v prosinci. Způsob který zvolil vyvolal v Šestce značné pobouření. Briti se totiž rozhodli, že přenesením této záležitosti na půdu OEEC, kde mohli počítat s podporou nečlenů ESUO, zdůrazňováním nebezpečí rozdělení Evropy na dva bloky, zesílí tlak na Šestku. Proto 6. prosince svolal hlavní britský představitel v OEEC Hugh Ellis-Rees neoficiální schůzku hlav národních delegací této organizace, na které „(...) nejenom udělal jasno o samotné britské neschopnosti účastnit se, ale rovněž varoval Šestku, že jestli budou pokračovat ve svých plánech na Společný trh, můžou se dost dobře dostat do rozporu s OEEC, s vážnými důsledky.“¹²⁸ Tímto postupem dosáhla Británie opačného výsledku, než

¹²⁶ Eden, A., *The Memoirs of Sir Anthony Eden*, Full Circle, Londýn 1960, s. 337.

¹²⁷ Burgess, S., Edwards, G., *The Six plus One: British policy-making and question of European economic integration*, 1955, *International Affairs* Number 3-Summer 1958, s. 393-413.

Postoj Britů k Euratomu nebyl natolik negativní jako ke Společnému trhu. Projekt Brity zaujal. Vlastní náskok v této oblasti považovali za výhodu v jednáních. Londýn pomýšlel na možnost prodeje zařízení pro výrobu atomové energie na Kontinent. Přesto důvody pro odmítnutí převažovaly. S Evropany se nehodlali dělit o svoje zkušenosti a uran z Kanady, který by podléhal přerozdělování nadnárodního úřadu. Zároveň si chtěli uchovat výlučnost vztahů se Spojenými státy americkými v jaderné oblasti. Proto navrhovali místo vytváření organizace nové, která navíc bude sdružovat jen část evropských zemí, řešit problematiku atomové energie na půdě Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci. Posloužil jim k tomu výbor (ustavený 10. června 1955), který měl za úkol zkoumat možnosti spolupráce ve výzkumu mírového využití atomu v rámci OEEC. V případě, že by ke vzniku Euratomu došlo, Velká Británie by souhlasila s přidruženým členstvím.

¹²⁸ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 50.

zamýšlela. Šestka tím byla utvrzena v názoru, že Londýn se rozhodl její plány sabotovat. Ministr zahraničních věcí Belgie Paul Henri Spaak byl rozhořčený nad skutečností, že Británie zveřejnila odmítnutí v OEEC místo toho, aby se vyjádřila rovnou Šestce, nebo skrze Západoevropskou unii.¹²⁹

Na konci roku 1955, kdy bylo stále zřetelnější, že Šestka se dokáže domluvit na konkrétním postupu, se nezájem Londýna o Společný trh změnil na opozici a otevřené nepřátelství. V únoru 1956 Spaak Edenovi napsal: „(pro Británii) se už déle nejedná o jakousi skeptickou i když benevolentní neutralitu, jde tu o otevřeně vyjádřené nepřátelství.“¹³⁰ Původní předpoklad, že jednání budou ukončena hned po tom, co Británie vyjádří svůj nesouhlas, musel být opuštěn. Od podzimu 1955 Francie přestala britské podpoře přikládat výraznější váhu a začala zastávat samostatnější postoj.¹³¹ Šestka již nepovažovala podporu Londýna za nutnou a byla rozhodnuta dovést jednání do zdárného konce. Britská taktika „konfrontovat a v případě možnosti usmířit přístup OEEC s přístupem Mesiny“¹³² „měla diametrálně odlišné výsledky od toho co očekávali a jen zesílila odhodlání Šestky jít dál na vlastní pěst.“¹³³

Po tom, co se taktika zastrašování Šestky ukázala jako lichá, se začal Londýn zamýšlet nad způsobem jako negativní důsledky Společného trhu pro Británii po jeho ustavení zmírnit. Plán na kterém od dubna 1956 pracovala meziresortní pracovní skupina byl zveřejněn

¹²⁹ „Vláda Jejího Veličenstva si přisvojila nepřívzný, dokonce nepřátelský postoj k plánům mesinských zemí, jako stojících v protikladu k pravým zájmům Evropy a naznačila svojí opozici k těmto plánům. Zatímco státy Mesiny nikdy neočekávaly, že by se Spojené království plně účastnilo jejich plánů, byl (Paul Henri Spaak) překvapený, že by se Spojené království mohlo postavit proti myšlence na společný trh a považuje za zvlášť nešťastné, že tato opozice byla vyjádřena v jiné mezinárodní organizaci. Jestliže budou členové ZEU (Západoevropské unie) ventilovat svoje rozpory před jinými (zeměmi), je jeho pohled na budoucnost ZEU chmurný.“, zpráva H. Macmillana o jednání s P. H. Spaakem na zasedání Rady Západoevropské unie, 14. 12. 1955, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 80.

¹³⁰ Spaak, P. H., *Combats inachevés, de l'espoir au déceptions*, Paříž, 1969, cit. podle Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 26-27.

¹³¹ Navíc lednové legislativní volby vynesly do Matignonu socialistu Guy Molleta (1905-1975), člena Monnetova Akčního výboru pro Spojené státy evropské a přesvědčeného Evropana. Ten sestavil koaliční vládu socialistů a radikálů, tedy bez gaullistů, jejichž počet se ve Sněmovně značně zredukoval. Tím měl pro-evropský kabinet zaručenou podporu v parlamentu. Francouzský postoj měl výrazně pozitivní vliv na jednání v Bruselu.

¹³² Burgess, S., Edwards, G., *The Six plus One: British policy-making and question of European economic integration, 1955*, *International Affairs* Number 3-Summer 1988, s. 393-413.

¹³³ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1964, s. 51.

27. července, den po ohlášení znárodnění Suezského průplavu plukovníkem Násirem. V této době Plán G, jak se obecně začal nazývat, rozhodně nepatřil mezi priority kabinetu. „V tomto čase byly všechny oči a uši zaměřeny na Násira a Střední východ a nikdo se příliš nezajímal o to co se dělo v Evropě.“¹³⁴ Plán G vycházel ze společné iniciativy ministra obchodu Petera Thorneycrofta a Harolda Macmillana, který byl v prosinci 1955 přeložen z Foreign Office do čela ministerstva financí. Navrhovali vytvoření zóny volného obchodu pro země OEEC, která by se týkala industriálních výrobků a vylučovala by potraviny a potravinářské suroviny jako takové. „Neexistuje šance, že budeme schopni nerušeně pokračovat v naší tradiční politice a Plán G byl navržen tak, aby vývoj v Evropě otočil v prospěch Spojeného království a Commonwealthu jako celku.“¹³⁵ Z ekonomického hlediska by zóna volného obchodu mezi celní unií Šestky a zbývajících členy OEEC vyřešila problém, který pro Británii představoval společný vnější tarif zemí Evropského hospodářského společenství. Po jeho zavedení by byl britský export do těchto zemí znevýhodněn. Šestka by se stala diskriminujícím blokem, který by preferoval obchodní výměnu mezi sebou. Výhoda zóny volného obchodu byla spatřována i ve vytvoření prostředí, které by nutilo britský průmysl zvyšovat konkurenceschopnost svých výrobků v soutěži s efektivnějšími producenty z Kontinentu. Z hlediska politického by hospodářské napojení Británie na Evropu skrze zónu volného obchodu odstranilo nebezpečí z vytvoření kontinentálního bloku, ve kterém by se nutně po určité době prosadila dominance Spolkové republiky.

Jako nejproblematictější se ukazoval záměr nezahrnovat potraviny. „Zóna volného obchodu bude pokrývat všechny komodity, bez potravin *bez výjimky*. Vyloučení potravin je základní podmínka na které by jsme měli bezvýhradně trvat, v dvojím zájmu domácí zemědělské politiky a (...) Commonwealthu. ... Naše současné závazky týkající se volného vstupu zboží z Commonwealthu zůstanou beze změny a samozřejmě nebudeme nuceni diskriminovat

¹³⁴ Nutting, A., *Europe Will not Wait*, Londýn 1960, s. 89.

¹³⁵ cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 75.

Commonwealth ve prospěch Evropy.“¹³⁶ Tyto podmínky byly nepřijatelné hlavně pro Francii. Evropské hospodářské společenství bylo zjednodušeně charakterizováno jako výměnný obchod mezi Francií a Spolkovou republikou, kdy za volný vstup německého zboží na francouzské trhy bylo požadováno to samé v opačném směru pro zemědělské přebytky Francie. To znamenalo, že Společenství mělo mít i jednotnou zemědělskou politiku. Zóna volného obchodu neměla Francii co nabídnout. Británie by za výhodných podmínek vyvážela svoje industriální výrobky na Kontinent a současně by nadále chránila jak svůj nevelký ale rozvinutý zemědělský sektor, tak levnými nákupy potravin vazby s Commonwealthem.¹³⁷ Snaha Londýna o společnou dohodu mezi Šestkou a Jedenáctkou (zbývající členové OEEC) ještě před podpisem smluv o EHS a Euratomu vyšla naprázdno. Navíc, jestliže v listopadu 1956 ještě existovala naděje na ztroskotání jednání Šestky, ke konci roku Francouzi, dotčeni britskou „zradou“ v Suez, rychle postupovali směrem k Římským smlouvám.¹³⁸ Po podpisu smluv zakládajících Evropské hospodářské společenství a Euratom 25. března 1957 v Římě se dále čekalo na jejich ratifikace parlamenty Šestky, takže faktická jednání o Plánu G začala až v říjnu tohoto roku. Rozhovory mezi Šestkou a Jedenáctkou se vedly v rámci mezivládního výboru, který 16. října ustavila Rada OEEC. Jejím předsedou byl zvolen Reginald Maudling, v srpnu 1957 jmenovaný ministrem pro koordinaci činnosti jednotlivých vládních resortů v

¹³⁶ cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 85.

¹³⁷ „Zatímco bude mít britský průmysl volný přístup na evropské trhy, žádná reciproční výhoda nebude dána evropskému zemědělství na trhu britském.“ S. Gladwyn Jebb ministerstvu zahraničí, 13.12. 1956, cit. podle Griffiths, R.T., *A slow one hundred and eighty degree turn: British policy toward the Common Market, 1955-1960*, s. 38, in: Wilkes, G. (ed.), *Britain's failure to enter the European Community 1961-1963*, Londýn 1997.

¹³⁸ Suezská krize z roku 1956 - po znárodnění průplavu 26. července, kterým egyptský prezident Násir (1918-1970) reagoval na stáhnutí souhlasu USA a VB podílet se na financování projektu na vybudování přehrady na Nilu, byla znemožněna volná plavba přes průplav, kterým byla do Evropy přepravována většina ropy ze Středního východu. Velká Británie, Francie a Izrael reagovali společnou vojenskou akcí dohodnutou v říjnu na tajné schůzce v Paříži. Francie vinila egyptský režim z podpory povstalců v Alžírsku. Spojené státy od počátku s vojenskou akcí nesouhlasily. S propadající se librou, pod tlakem USA, Velká Británie bez konzultace s Francií souhlasila se stažením vojska z Egypta. Francie, která chtěla jít dál to pocítovala jako zradu VB i USA. Francouzský ministerský předseda Mollet „cítil, že jediná cesta jako vymazat, nebo alespoň zmenšit ponížení, které Francie právě utrpěla v suezské aféře, bylo rychlé uzavření evropské smlouvy.“ Marjolin, R., *Memoirs*, Londýn 1986, s. 247, cit. Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 82.

oblasti zóny volného obchodu.¹³⁹ Jednání tzv. Maudlingova výboru trvala více než rok. Británie nebyla ve výhodné jednací pozici. I když existovala určitá podpora ze strany Německa, Nizozemí a Belgie, v případě že mělo dojít ke konfrontaci s Francií a desintegraci Šestky, Malá Evropa vždy vítězila. Pro Harolda Macmillana, jehož Suez vynesl v lednu 1957 do křesla premiéra, představoval úspěch Plánu G jasnou prioritu. Necelý měsíc po podpisu Římských smluv se vyjádřil: „čeho se nejvíce obávám a čemu musíme za každou cenu zabránit, je ustavení Společného trhu, když za ním nebude následovat Zóna volného obchodu.“¹⁴⁰ Opozici Šestky se snažil překonat nejprve naznačením možnosti na vybavení nové organizace strukturou s nadnárodními prvky. „(...) měli bychom dát najevo, že by jsme souhlasili s Radou ministrů a s většinovým hlasováním v omezené oblasti rozhodování.“¹⁴¹ Tyto částečné ústupky nemohly mít na Šestku valný vliv, Británie v primární oblasti rozporů zůstala neústupná. Potraviny začlenit nehodlala. Dlouhá a bezvýsledná jednání vyvolala u premiéra poněkud hysterickou reakci. Macmillan začal vyhrožovat, že v případě krachu zóny „pevnost Británie by měla být naše adekvátní odpověď.“¹⁴² Přesněji navrhoval: „domnívám se, že bychom měli našim přátelům z Evropy dostatečně jasně vysvětlit, že jestliže Malá Evropa vznikne bez paralelního vývoje Zóny volného obchodu, budeme nuceni přehodnotit náš celkový politický a ekonomický postoj k Evropě. Pochybuju jestli můžeme zůstat v NATO. Určitě bychom měli zavést vysoce ochranné cla a kvóty, abychom oplatili to co nám činí Malá Evropa. Jinými slovy, nesmíme se nechat krok za krokem ničit. Měli bychom využít všechny zbraně, které máme v arzenálu. Měli bychom stáhnout naše vojsko z Evropy. Měli bychom vystoupit z NATO. Měli bychom zavést politiku izolacionismu. Měli bychom

¹³⁹ Reginald Maudling (1917-1979) britský konzervativní politik, 1950-1979 člen parlamentu, 1959-1961 ministr obchodu, 1961-1962 státní tajemník pro kolonie, 1962-1964 ministr financí, 1970-1972 státní tajemník pro domácí záležitosti.

¹⁴⁰ Macmillan, H., *Riding the Storm 1956-1959*, New York, 1971, s. 435.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Memorandum Macmillana ministrům financí (Derick Heathcoat-Amory) a zahraničních věcí (Selwyn Lloyd), 15.10.1958, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 99.

se obklopit raketami a říct Němcům, Francouzům a všem ostatním: starejte se o sebe s vašimi vlastními silami. Starejte se o sebe, když Rusové vpadnou do vašich zemí.“¹⁴³

Jestliže vývoj jednání nezavdával příliš naděje k optimismu, zvrat událostí ve Francii na konci května 1958 vytvářel naprosto novou situaci. Pro záchranu země na pokraji občanské války, otřesenou událostmi v Alžíru, byl po dvanáctileté pauze povolán do jejího čela generál Charles de Gaulle.¹⁴⁴ Pro Harolda Macmillana to nebyla neznámá postava. Naopak, určitě poznal de Gaulla ze všech významných politických vůdců doby nejlépe. Byl to právě britský premiér, který za druhé světové války ve funkci ministra rezidenta u Vrchního spojeneckého velitelství ve Středomoří s de Gaullem úzce spolupracoval. Učinil mnoho pro překonání rozporů generála s Rooseveltem a Churchillem a rovněž mezi Francouzi samotnými. Právě proto si asi nejlépe uvědomoval hluboce zakořeněnou nechuť a podezření, které de Gaulle za války, jako dlouho neuznaný a přehlížený vůdce Svobodných Francouzů, pojal k Anglosasům.¹⁴⁵ S de Gaullem v čele Francie, projekt zóny volného obchodu neměl šanci na úspěch. Generál v období před návratem k moci byl vytrvalým kritikem v této době probíhající integrace Evropy, stavěl se hlavně proti Evropskému obrannému společenství. Z toho se dalo usuzovat, že bude podnikat kroky proti Společnému trhu. Naopak, záhy po návratu do čela Francie začat vyžadovat přesné zavádění Římských smluv do praxe. Společný trh totiž poskytoval možnost řešení palčivých hospodářských problémů země. Sice připustil, že „v případě že by byl u moci v době vytváření Římských smluv, měly by pravděpodobně

¹⁴³ Macmillan Selwyn Lloydovi, 24.6.1958, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 98.

¹⁴⁴ Charles de Gaulle (1890-1970) francouzský generál a státník. Zakladatel a první prezident V. Francouzské republiky (1959-1969), 1958 ministerský předseda, 1944-1946 předseda prozatímní vlády, za druhé světové války vůdce Svobodných Francouzů a prezident Francouzského výboru národního osvobození. Po návratu do čela Francie v roce 1958 začal budovat její nezávislé a velmocenské postavení, dal zemi novou ústavu posilující pravomoci exekutivy a hlavně prezidenta, zbavil Francii břemena války v Alžíru. Pod jeho vedením měla země znovu sehrávat významnou úlohu ve světě. To znamenalo nezávislé postavení Francie v nekomunistickém bloku, hlavně ve vztahu k USA a rovněž ve vztazích Východ-Západ a vlastnictví atomových zbraní. Jeho evropská politika měla tyto cíle podporovat. Šestka se měla dále integrovat a tím posilovat postavení na mezinárodní scéně, ale na základě spolupráce mezi národními státy. Zavádění federace kategoricky odmítal.

¹⁴⁵ „Z mnoha důvěrných rozhovorů s de Gaullem v průběhu války jsem poznal, jak byl posednutý skoro až šílenou nenávistí k Rooseveltovi a dokonce k Churchillovi, žárlivostí na Británii a směsicí pýchy na velkolepou historii Francie a ponížení z jejího hanebného pádu v 1940.“ Macmillan, H., *Riding the Storm 1956-1959*, New York, 1971, s. 444.

značně odlišnou podobu“¹⁴⁶, „(...) generál rychle ocenil potenciální hodnotu Společenství pro Francii.“¹⁴⁷ Jedině s pomocí EHS, které bude mít vlastní zemědělskou politiku, bylo možné zbavit se problému zvaného francouzské zemědělství. Ten představoval „po vyřízení alžírské záležitosti, náš největší problém. A jestliže jej nevyřešíme, můžeme mít další aféru Alžíru na vlastním území.“¹⁴⁸ Pro nadprodukcí zemědělské výroby ve Francii bylo nutné zajistit stabilní odběratelské trhy, čímž se měl uvolnit tlak na domácí průmysl, z jehož zdrojů se čerpaly prostředky na financování agrárního sektoru. Zóna volného odchodu s neregulovaným přílivem britských výrobků znamenala pro Francii jen další zvýšení již dost vysoké konkurence ze strany SRN.

Macmillan byl prvním významným politikem, který de Gaulla po nástupu k moci navštívil. Do Paříže se vypravil na konci června. Jednání se vedla nejenom o budoucnosti zóny volného obchodu, ale týkala se i otázky jaderných zbraní. Úspěšný nukleární program znamenal pro de Gaulla naprostou prioritu. Generál považoval vlastnictví odpovídající „force de frappe“ za základní podmínku pro dosažení velmocenského a nezávislého postavení Francie a byl rozhodnut za každou cenu svou zemi do klubu jaderných velmocí přivést.¹⁴⁹ Proto

¹⁴⁶ Morawczik, A., *Le grain et la grandeur: les origines économiques de la politique européenne du général de Gaulle*, in: *Revue française de science politique* Volume 49, août-octobre 1999, s. 507-544.

¹⁴⁷ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 109.

¹⁴⁸ Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle, La France redevient la France*, Paříž 1994, s. 302.

„Francie je tak agrární jako evropská. ... Jestliže neexistuje Společný zemědělský trh, není ani Společný trh.“, Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle, La France reprend sa place dans le monde*, Paříž 1997, s. 265

¹⁴⁹ Francie byla v porovnání s Británií ve vývoji atomových zbraní pozadu. Rovněž na rozdíl od Británie, Francouzi neobdrželi pomoc ze strany Spojených států amerických. Washington pro ně nehodlal učinit stejnou výjimku z McMahonova zákona jako pro Londýn. Británie tak s pomocí USA mohla úspěšně testovat svou první atomovou bombu v roce 1952 a o pět let později i bombu vodíkovou. Francie první jadernou explozi provedla až v únoru 1960. Byl to právě de Gaulle, ještě jako předseda prozatímní vlády, který těsně po druhé světové válce, v říjnu 1945, nařídil zahájení francouzského výzkumu v jaderné oblasti. Za tímto účelem byl zřízen Komissariat pro atomovou energii (Commissariat à l'énergie atomique), který se zaměřil na využití atomu pro oblast mírovou, ale i vojenskou. Za IV. Republiky byl v roce 1955 v rámci Komissariátu tajně odstartován program vývoje atomové bomby. V dubnu 1958 premiér Félix Gaillard odsouhlasil plán jejího odpálení na první čtvrtletí roku 1960 v Reggane, testovacím centru v saharské poušti, které se budovalo od dubna 1957. Výzkum probíhal i v oblasti nosičů atomových zbraní, balistických střel a ponorek na jaderný pohon. Generála pobuřovalo, že jeho země, v době hospodářských potíží a války v Alžíru, musí vynakládat obrovské finanční prostředky na jaderný výzkum, jehož výsledky Spojené státy již dávno disponovaly. Na druhou stranu právě z důvodu odmítnutí pomoci Spojenými státy byla Francie, na rozdíl od Velké Británie, v této oblasti nezávislá.

„(...) produkujeme atomové bomby a jejich nosiče a budeme v tom pokračovat. Děláme to méně proto, abychom čelili hrozbě, jako proto, že chceme být znovu suverénní. Znovuzískání nezávislosti je hlavní cíl naší atomové zbraně.“ Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle, La France reprend sa place dans le monde*, Paříž 1997, s. 119.

nevylučoval možnost výměnného obchodu mezi oběma zeměmi, kdy Francie by se přestala stavět proti zóně a Británie by souhlasila s pomocí na francouzském atomovém programu. Harold Macmillan sice vyjádřil porozumění pro snahu France mít vlastní bombu, generálovi doporučil jednat o této otázce rovnou s Američany. Z důvodu obdržení pomoci ze strany Spojených států Londýn nemohl spolupracovat, nebo poskytovat informace o svém vojenském atomovém programu třetím zemím.¹⁵⁰ Tím se ale britská pozice příliš nevylepšila. Macmillanovi tak zbývaly jen argumenty typu, „jestliže je Francie tradičně protekcionistická, tak Velká Británie je tradičně izolacionistická.“¹⁵¹ De Gaulle se sice nevyjádřil úplně odmítavě, ale jak napsal Macmillanovi pár dní po jeho odjezdu z Paříže, „Francie rozhodně není zaměřena, (...), proti rozšíření hospodářské spolupráce v Evropě, která přirozeně zahrnuje i Velkou Británii. V cíli, který má být dosažen se proto oba shodujeme. Musíme ale najít způsob jak k němu dospět bez zničení rovnováhy francouzské ekonomiky a financí (...) a bez toho abychom podstatně nezpochybnili existující dohody mezi šesti členskými zeměmi evropského Společného trhu. Vy a my se budeme muset pokusit o představitelství a ochotu.“¹⁵²

O francouzském jaderném programu například Duval, M., *Le Général, la bombe et les Américains*, *Espoir*, *Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 109 Novembre 1996, s. 28-36

¹⁵⁰ Velká Británie sice již jednou s návrhem na spolupráci evropských zemí v jaderné oblasti vystoupila, ale za jiných okolností. V období těsně po suezském debaklu přesvědčení o americké zradě vyvolalo debatu o přehodnocení orientace země na USA. Británie se měla více zapojovat do dění v Evropě. Tento názor podporoval odstupující ministerský předseda Eden. V lednu 1957 ministr zahraničí Selwyn Lloyd navrhl sloučení zdrojů a spolupráci západní Evropy v nukleární oblasti. Harold Macmillan, který Anthony Edena vystřídal, tuto myšlenku nepodpořil, právě naopak, od počátku se snažil pošramocené vztahy se Spojenými státy napravit. Úspěch se dostavil již v březnu 1957, kdy na bermudské schůzce s prezidentem Eisenhowerem suezskou aféru pohřbili. Rovněž se zde dohodli na neposkytnutí pomoci Francii na nukleárním programu. Počet zemí disponujících atomovou zbraní se neměl zvyšovat. Dále následovalo zrušení McMahonova zákona, které zlegalizovalo dosavadní pomoc USA Velké Británii a umožnilo ji dále rozšiřovat. Tím ale Britové přišli o možnost se svými atomovými zbraněmi podobně jako výsledky výzkumu volně nakládat. Z důvodu otupení odporu generála, Macmillan otázku spolupráce obou zemí v jaderné oblasti vytáhl v době prvního vyjednávání o vstupu země do EHS. Snad trochu zapomínal na úlohu Washingtonu v britském jaderném programu. Vzhledem k tomu, že nebyla jasně stanovena hranice, co vyvinuli Britové sami a co na základě americké pomoci, to znamená, že vlastně neexistoval samostatný britský nukleární program, bylo značně sporné co by Britové mohli, bez souhlasu Washingtonu, Francii vůbec poskytnout.

¹⁵¹ Jednání Macmillana a de Gaulla, 29.-30.6.1958, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 104.

¹⁵² Dopis de Gaulla Macmillanovi z 5. července 1958, cit. podle Macmillan, H., *Riding the Storm 1956-1959*, New York, 1971, s. 450-451.

Generál spíš aby se pokoušel o představivost jak vyřešit problém zóny volného obchodu a ochotu pro dohodu s Británií, se ihned pustil do budování hlavního pilíře své evropské politiky. Tu zamýšlel vystavět na základech osy mezi Francií a Německem. První setkání de Gaulla s kancléřem Adenauerem, který byl na rozdíl od britského ministerského předsedy během své návštěvy Francie v září 1958 pozván i do soukromého domu generála v Colombey-les-Deux-Eglises, vytvořilo předpoklady nejen pro hlubší spolupráci těchto dvou zemí, ale i osobního sympatie mezi jejich vůdci. Spolkový kancléř byl ujištěn, že nehrozí to čeho se obával, že Společný trh, který měl podobně jako celkový proces integrace Kontinentu pro Adenauera primární politický význam a pro který byl ochoten obětovat i určité hospodářské výhody skýtající v zóně volného obchodu, změna ve vedení Francie nijak nepoškodí. Pro de Gaulla znamenaly tyto nové vztahy se Spolkovou republikou možnost vytvořit silnou alianci v Evropě, ve které by Francie, z důvodu německé minulosti a momentálního rozdělení země, představovala silnějšího partnera. Současně s položením těchto nových vztahů mezi oběma zeměmi ukončí proces jejich vzájemného usmiřování.¹⁵³ Jednání o zóně volného obchodu se táhla až do listopadu 1958, kdy Francie jednostranně projekt odmítla. Za tuto dobu Harold Macmillan zkusil co se dalo. Zahájení diskriminace britského obchodu, které bylo způsobeno prvním snižováním cel v rámci Šestky, plánovaným na leden 1959 se blížilo. Nepomohlo ani dočasného zhoršení vztahů mezi Bonnem a Paříží způsobné návrhem de Gaulla na reformu NATO.¹⁵⁴ Finále kauzy zóny volného obchodu se

¹⁵³ „Francouzi a Němci se musí stát bratři. Základní věci musí být bratrství mezi těmito dvěma národy. Masy ještě stále vidí v Němcích dědičné nepřátele. Ve skutečnosti se Němci stali našimi nepřáteli až v roce 1870. To dělá jen tři války a tři čtvrtě století, pro Germány a Galy, kteří poznali tolik válek a tolik století.“ Charles de Gaulle 27. června 1962, cit. podle Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle*, La France redevient la France, Paříž 1994, s. 153.

¹⁵⁴ Jednalo se o návrh, zasláný de Gaullem prezidentovi Eisenhowerovi a premiéru Macmillanovi 17. září 1958. Na pozadí kritiky NATO požadoval reformu řízení Západní aliance, která byla v této době z velké části v rukou Spojených států a z menší Británie. Francie měla být zahrnuta do rozhodování v oblasti, která nejlépe dokládala existenci zvláštních vztahů mezi Anglosasy. Navrhoval ustavení jakéhosi triumvirátu Spojených států, Velké Británie a Francie, který by Alianci řídil. Dále se měla rozšířit oblast působení Aliance i na mimoevropská území, např. Střední a Daleký východ. Poslední návrh se týkal společného rozhodování Aliance v oblasti atomových zbraní. „(...) navrhoval světovou organizaci, pod anglo-americko-francouzským triumvirátem. NATO by bylo její evropské rameno (...)“ Macmillan, H., *Riding the Storm 1956-1959*, New York, 1971, s. 453.

odehrálo v listopadu 1958, kdy Francie oznámila, že „není možné vytvořit Zónu volného obchodu, tak jak by si přáli Britové, to znamená s volným obchodem mezi Společným trhem a zbytkem OEEC, ale bez jednotné vnější tarifní bariéry kolem sedmnácti zemí a bez harmonizace v jejich hospodářských a sociálních oblastech.“¹⁵⁵ Po tomto prohlášení byla jednání Maudlingova výboru odročena. Akce Francouzů vyvolala negativní reakce hlavně v Nizozemsku, Belgii a u skupiny kolem spolkového ministra hospodářství Erharda, ale jak uvedl Maurice Couve de Murville (1907-1999), de Gaullův dlouholetý ministr zahraničí, „krize, která následovala nebyla opravdu vážná (...).“¹⁵⁶ Tyto země se snažily ještě určitý čas jednání obnovit, ale bez většího úspěchu. Aby se vztahy s nečleny Společného trhu podařilo udržet na přijatelné úrovni Šestka v prosinci odsouhlasila rozšíření chystaného prvního desetiprocentního snížení cla v rámci EHS na všechny země GATT. Tímto rozhodnutím se na počátku roku 1959 podařilo na čas odvrátit nebezpečí z diskriminace britského obchodu na Kontinentě. Pravdou zůstává, že projekt velké zóny volného obchodu „byl Macmillanův první velký zahraničněpolitický neúspěch.“¹⁵⁷

Je otázka jak moc bral generál úspěch svého memoranda u spojenců vážně, pravdou zůstává, že Macmillan bude na tripartismus a podobně i na možnost pomoci Francii s jejím jaderným programem v době první kandidatury Velké Británie do Evropských společenství vážně pomýšlet jako na způsob vylepšení vyjednávací pozice.

Adenauer přirozeně celou záležitost pocíťoval jako de Gaullovu zradu, čeho se snažil Macmillan využít ve svůj prospěch při společném setkání v Bonnu na počátku října. Krize byla urovnána během de Gaullovy návštěvy Spolkové republiky na konci listopadu. V Bad Kreuznachu se Adenauer zavázal podporovat pozici Francie v otázce zóny volného obchodu, tedy souhlasit s francouzským odmítnutím, které vyslovil de Gaullův ministr pro informace Jacques Soustelle (1912-1990) 14. listopadu. Generál za to přislíbil postavit se za kancléře v oblasti týkající se Berlína, ve které v této době docházelo k další eskalaci napětí. Zároveň slíbil, že k zavedení první fáze liberalizace obchodu dojde, tak jak bylo uvedeno v Římských smlouvách, tedy 1. ledna 1959. Francie v této době zažívala vážnou hospodářskou krizi, která ohrožovala první snižování obchodních bariér Šestky. V prosinci Paříž zavedla hospodářská opatření a hlavně přistoupila k devalvaci franku což umožnilo jeho konvertibilitu. Tím byla schopna přistoupit na první desetiprocentní snížení cel v rámci EHS.

¹⁵⁵ cit. Macmillan, H., *Riding the Storm 1956-1959*, New York, 1971, s. 457.

¹⁵⁶ Couve de Murville, M., *Une politique étrangère 1958-1969*, Paříž 1971, s. 385.

¹⁵⁷ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 114.

II. Hledání cesty do Evropy

a) Evropská zóna volného obchodu

Na počátku roku 1959 byla Velká Británie nejenom nucena hledat řešení jakým způsobem zabezpečit svoje zájmy a postavení po krachu zóny volného obchodu, musela reagovat i na potíže v souvislosti s vývojem ve Spojených státech amerických, které se přirozeně odrazily i v Evropě.

Deficitní platební bilance USA vedla v říjnu 1958 washingtonskou administrativu ke zveřejnění nabídky k dalšímu jednání o liberalizaci světového obchodu v rámci GATT.¹⁵⁸

Šestka se rozhodla, že v jednáních bude vystupovat jako celek. Rovněž se vyjádřila, že i vztahy se zbývajících zeměmi OEEC, tedy i s Británií, preferuje řešit na bázi vyjednávání na půdě GATT. Zároveň spolu s postupnou transformací Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci na širší uskupení zahrnující i Spojené státy a Kanadu, „přišla Británie o celoevropské těleso, skrze které mohla vyvíjet nátlak.“¹⁵⁹ Bezprostředně po krachu jednání o zóně volného obchodu na konci roku 1958, se Londýn snažil o udržení jednoty a společného postupu zemí odmítnutých Šestkou.¹⁶⁰ Důvod zachovat si výhodnou vyjednávací pozici a zamezit, aby tyto země přistoupily na bilaterální dohody se Šestkou vedl Británii k rozhodnutí vytvořit se šesti zeměmi OEEC zónu volného obchodu, značně připomínající původní Plán G. Tyto země, Jedenáctka bez Řecka, Turecka, Islandu a Irska, se rychle domluvily a na základě návrhu Švédska v lednu 1960 podepsaly v Stockholmu konvenci

¹⁵⁸ Osobně k dalšímu jednání o GATT vyzval státní podtajemník Douglas C. Dillon (1909-2003). Podle něj bude toto již v pořadí páté kolo rozhovorů o GATT, probíhající v Ženevě v letech 1960-1962, i pojmenováno.

¹⁵⁹ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 310.

¹⁶⁰ Pár dní po projevu J. Soustella vyzval hlavní představitel britské delegace u OEEC S. Hugh Ellis-Rees zástupce jedenácti zemí, aby se „nezříkali své silné morální pozice, tím že by vystoupili s vlastními novými návrhy.“ PRO, Londýn, cit.podle Griffiths, R. T., *A slow one hundred and eighty degree turn: British policy towards the Common Market, 1955-60*, s. 42, in. Wilkes, G. (ed.), *Britain's failure to enter the European Community 1961-1963*, Londýn 1997.

ustavující Evropské sdružení volného obchodu (European Free Trade Area).¹⁶¹ Hlavním cílem organizace bylo postupně odstraňovat překážky volného obchodu v oblasti industriálních výrobků. Harmonogram snižování cel a kvót byl navržen tak, aby se shodoval s liberalizací Šestky. Proto se plánovalo první dvacetiprocentní snížení tarifů k 1. červenci 1960. Zemědělství bylo podobně jako rybolov vyloučeno. Určité zvláštní zacházení obdrželo Dánsko, které se obávalo dopadů členství v zóně na postavení svých zemědělských produktů na trhu tradičního odběratele – Spolkové republiky. Londýn s touto zemí uzavřel dvoustranné dohody o zvýšení importu určitých komodit z Dánska na Britské ostrovy. Organizační struktura byla podobně jako Konvence jednoduchá.¹⁶² Rozhodnutí se přijímala jednomyslně v Ministerské radě, která měla podporu v nevelkém ženevském sekretariátě.

V britském kabinetě nebyl názor na novou iniciativu jednotný. Za ustavení Sedmičky se nejvíce stavěl ministr financí Derick Heathcoat-Amory. Nebylo na místě jakkoliv podceňovat úspěchy Šestky, které nejlépe dokládala zvyšující se orientace Spojených států na toto uskupení. „(...) konsolidace hospodářského potenciálu západní Evropy v EHS nevyhnutelně snižuje náš vliv na formulování pravidel světového obchodu a tudíž nás ohrožuje. ... Jestliže se (...) Sedmička rozpadne a její zbytek se jistě dostane do sféry vlivu Šestky, naše postavení se tím značně oslabí.“¹⁶³ Ministerský předseda Macmillan se rovněž obával důsledků samostatného postupu jednotlivých zemí Sedmičky, podobně i možnosti, že severské země vybudují celní unii mezi sebou. Skandinávci pozastavili probíhající diskusi o projektu v období jednání o velké zóně volného obchodu a nyní se k ní mohli vrátit. Hlavně ale Evropské sdružení volného obchodu chápal jako „přechodné řešení po dobu konečné

¹⁶¹ Stockholmská konvence byla podepsána 4. ledna 1960 zeměmi Severního moře Velkou Británií, Švédskem, Norskem, Dánskem, vnitrozemskými Rakouskem a Švýcarskem a Portugalskem, které se již tradičně orientovalo na Británii. Vznikla tak Vnější Sedmička, termín vymezující tyto země proti Vnitřní Šestce. ESVO vstoupilo v platnost 3. května 1960.

¹⁶² „Snad taky dokument vyjadřoval určitou anglosaskou zálibu v improvizaci, postupné evoluci a nepsaných nařízeních spíše než kodifikací a rozsáhlém plánování.“ Benoit, E., *Europe at Sixes and Sevens*, New York, 1963, s. 80.

¹⁶³ Memorandum ministra financí, 14.12.1959, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 107.

unifikace hospodářství Evropy.“¹⁶⁴ Očekával, že bude možné vyjednat určitý *modus vivendi* evropského obchodu mezi Sedmičkou a Šestkou, díky kterému Británie nebude ohrožována hospodářskou diskriminací ze strany nejrozvinutějších zemí Evropy. Do období dosažení tohoto primárního cíle, liberalizace obchodu v rámci Sdružení měla poskytnout další trhy pro britský vývoz. „Doufali, že ESVO by mohlo zajistit omezené evropské odbytiště pro britské exportéry a posílit kolektivní vyjednávací pozici Sedmičky v jakýchkoliv příštích jednáních se Společenstvím. Okamžitě ale uznali, že ESVO nebylo dlouhodobé řešení.“¹⁶⁵ Zároveň se ještě před podpisem Stockholmské konvence začaly ozývat hlasy, které zpochybňovaly ochotu Šestky uzavřít se Sedmičkou dohodu o uspořádání mezi bloky. Ta měla podle názoru Britů představovat jakýsi most mezi oběma skupinami v zóně volného obchodu. Navíc tyto hlasy vyjadřovaly nejistotu, jestli „‘most’ nebo přidružení k Šestce, stojící v protikladu k členství ve Společenství, byl ten správný vztah pro Spojené království.“¹⁶⁶ Opodstatněnost těchto obav se potvrdila již záhy po odstartování projektu, nejednalo se výlučně o postoj Šestky, ale co bylo ještě závažnější, Spojené státy nejenom odmítly podporu, ale postavily se výrazně proti britským záměrům. USA evropskou integraci, tedy tu ve formě Šestky, všemožně podporovalo již od startu tohoto procesu. Úspěšná Šestka znamenala z pohledu politického samostatnější Evropu a silnější Atlantickou alianci. Z důvodů politických výhod byl proto Washington ochotný souhlasit s ekonomickými dopady celní unie Společenství na hospodářství USA.¹⁶⁷ Británie založením ESVO reagovala i na toto

¹⁶⁴ Macmillan, H., *Pointing the Way 1959-1961* New York 1972, s. 51.

¹⁶⁵ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 31.

¹⁶⁶ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 275.

Tento názor vyjádřil i ministr obchodu David Eccles (1904-1999), který se ještě v červenci 1958 o zóně volného obchodu v rámci Sedmičky vyjádřil jako o „kapitulaci – dceři inženýra, když ředitelova řekla ne.“ Eccles Macmillanovi, 14. července 1958, cit. podle Griffiths, R. T., *A slow one hundred and eighty degree turn: British policy towards the Common Market, 1955-60*, s. 43, in: Wilkes, G. (ed.), *Britain's failure to enter the European Community 1961-1963*, Londýn 1997.

¹⁶⁷ „Spojené státy akceptovaly pro ně hospodářskou nevýhodnost Šestky jako část politické ceny za svázání Německa s Evropou.“ Douglas Dillon, státní podtajemník USA Haroldu Macmillanovi na setkání 9. prosince 1959, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 52.

posilování postavení Šestky ve Spojených státech. Obávala se, že washingtonská administrativa bude dávat v jednáních o uspořádání v oblasti globální obchodní politiky přednost Evropskému hospodářskému společenství před Spojeným královstvím. Pro USA ale Evropské sdružení volného obchodu, na rozdíl od Šestky, nepředstavovalo žádnou výhodu. Sedmička měla totiž nulové ambice dosáhnout větší politické jednoty v Evropě. Američané „vždy uznávali politický význam Společného trhu, ale pocíťovali, že Sedmička nemá žádnou politickou důležitost, je jenom čistě hospodářskou organizací.“¹⁶⁸ Proto se kategoricky postavili proti „návrhu, že by mohlo existovat uspořádání mezi Šestkou a Sedmičkou, které by diskriminovalo zbytek světa.“¹⁶⁹ Spojené státy tedy nehodlaly připustit další znevýhodňování svého obchodu s Evropou, ke kterému by došlo v případě dohody mezi Šestkou a Sedmičkou, bez odpovídající protihodnoty v podobě posílení politické soudržnosti evropských spojenců.¹⁷⁰ Toto americké stanovisko sdělil Britům státní podtajemník Dillon na své návštěvě Londýna v polovině prosince 1959.

Británie tedy s podporou Spojených států rozhodně počítat nemohla. Tato skutečnost ještě více zastiňovala prospekt dosažení dohody se Šestkou, jejíž reakce na nové hospodářské uskupení v Evropě příliš nadějí k optimismu nedávala. Země EHS nereagovaly na prohlášení doprovázející založení ESVO, „že z dlouhodobého hlediska je tato metoda nejlepší a skutečně jediná pro dosažení konečné jednoty.“¹⁷¹ Šestka zůstávala podezřívá k britským motivům. Navíc i v případě, že existovaly snahy malých států nebo určitých kruhů ve Spolkové republice o dohodu se Sedmičkou, generál de Gaulle s pomocí kancléře Adenauera těmto pokusům bez problémů odolával. „Společenství Šestky se stalo osou Paříž - Bonn, na základě Adenauerovy osobní politiky, s Paříží v této chvíli jako dominantním partnerem. Ostatní čtyři

¹⁶⁸ Ibid., s. 53.

¹⁶⁹ Ibid., s. 52.

¹⁷⁰ „Vznik Šestky pro (Američany) znamenal diskriminaci, ale byli připraveni ji přijmout, protože vize Spojených států evropských vycházela z jejich vlastních představ. K ESVO mají odpor, protože nemá tento federalistický podtón. Akceptovali nás, nicméně se budou stavět proti dohodě mezi Sedmičkou a Šestkou.“ Reginald Maudling, ministr obchodu Haroldu Macmillanovi 27. listopadu 1959, cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A documentary history, Londýn 2000, s. 91.

¹⁷¹ Macmillan, H., Pointing the Way 1959-1961 New York 1972, s. 51.

země nejsou víc než satelity. ... Francouzi se zdají být rozhodnutí zacházet s Němci, kteří je dvakrát v tomto století obsadili, lépe než zacházejí s Brity, kteří dvakrát bojovali po jejich boku.¹⁷² Sedmička tedy neměla v novém prostředí prohloubených německo-francouzských vztahů dostatečný politický vliv, aby přiměla Šestku ke společné dohodě. Neměla ani možnost vyvinout tlak v oblasti hospodářské. Potvrdily se předpoklady, že trh Sedmičky je příliš malý a nemohl vážněji poznamenat obchod zemí EHS. Ostatně výraznější efekt mohlo snížení obchodních bariér v rámci Sedmičky mít jen na Spolkovou republiku, jejíž export do zemí budoucího ESVO vykazoval v roce 1958 27,5 % s tím, že dvě třetiny z něho končily ve skandinávských zemích. Tady mohla být SRN vážně ohrožována konkurencí britských výrobků se sníženými dovozními tarify. Tyto obavy se nenaplnily, clo na import ve Skandinávii bylo nízké, takže jeho redukce ve prospěch Británie německé výrobky příliš neohrožovala. Navíc jakékoliv ztráty Německa způsobené ustavením Sedmičky byly vynahrazeny hospodářskou expanzí EHS.¹⁷³ Problémy pro Británii, jako i pro ostatní země Sedmičky, se začaly ještě více prohlubovat, kdy se Šestka na počátku roku 1960 rozhodla uvažovat o akceleraci procesu obchodní liberalizace. Reagovala tím na 20% snížení cla Sedmičky plánované na červenec 1960. Vzhledem k tomu, že SRN přistoupila k jednostrannému snížení cla o 20 až 25 % na většinu produktů již v polovině roku 1957, znamenalo to pro ni, že se nemusela zúčastnit prvních dvou redukcí tarifů Šestky (1.1.1959 a 1.1.1961). Tím by se ji vlastně zavádění Společného trhu do roku 1961 netýkalo. Nemohla by tedy nijako zvýhodnit partnery z EHS, ani reagovat na změny, které pro její export vyplývaly z opatření zaváděných Sedmičkou. Z těchto důvodů v květnu 1960 Rada ministrů Evropského hospodářského společenství

¹⁷² Reginald Maudling, Haroldu Macmillanovi 3. března 1959, PRO, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 109.

¹⁷³ Fakt, že ESVO nemohlo vážněji ohrozit Šestku, potvrzuje pohled na srovnání hospodářského růstu ekonomik členů Sdružení a Společenství. Za roky 1953 - 1959 vzrostl hrubí domácí produkt v zemích budoucího ESVO o 20 %, zatímco v rámci EHS o 35 %. Průmyslová výroba Šestky se zvedla o 57 %, vedle toho státy Sedmičky nedosáhly ani polovinu této výšky. Sedmička byla geograficky roztroušená, politicky méně homogenní, o více než polovinu méně zalidněná než Šestka a s jasnou dominancí hospodářství Velké Británie. Druhou nejvíce produkující zemí Sdružení bylo Švédsko, které mělo menší průmyslový potenciál než Belgie a o polovinu menší než Itálie. Zdroj, Benoit, E., *Europe at Sixes and Sevens*, New York, 1963, s. 82-88.

odsouhlasila snížení tarifů v rámci Šestky o 10 % k 1. červenci 1960 a o dalších 10 % k 31. prosinci 1960. Tímto postupem se mělo ke konci roku 1961 dospět k 50% redukci cla mezi zeměmi Šestky místo 30 % navrhovaných Římskou smlouvou. Dále se v předstihu přistoupilo k zavádění společného vnějšího tarifu tím, že SRN a země Beneluxu zvýšily clo vůči nečlenům EHS. V neposlední řadě se měly zrušit kvóty na průmyslové výrobky pro vnitřní obchod Šestky již ke konci roku 1961, místo předpokládaného 1973. Rozhodnutí Šestky dostalo požehnání Washingtonu a na této skutečnosti nemohly nic změnit ani velice silná slova pronesena britským ministerským předsedou během jeho návštěvy Washingtonu v březnu 1960. Hlavním důvodem Macmillanovy cesty do Spojených států byly rozhovory o dodávce amerických raket Skybolt pro britskou armádu.¹⁷⁴ Zároveň premiér využil této návštěvy, na to aby vyjádřil značné znepokojení nad vývojem hospodářských vztahů v Evropě a hlavně, aby požadoval americkou podporu při vyvíjení tlaku na Šestku, aby odložila plán akceleraace. Jednalo se o osmnáct měsíců, během kterých mělo dojít k ujednání mezi oběma skupinami. Tyto požadavky, spojené s varováním o možnosti přijetí protiopatření ze strany Británie v případě, že nedojde ke změně přístupu Šestky, vyvolaly s americkou stranou rozpory, které se nepodařilo utajit před tiskem. Tak se mohli čtenáři Washington Post 31. března dovědět o tom, že „bylo historickou rolí Británie rozdrtit napoleonské ambice integrovat Evropu, a jestliže budou Francie a Německo v tomto směru pokračovat, Británie nebude mít jiné východisko než vést proti nim další periferní alianci.“¹⁷⁵ Dále se zmínil, že „se musí uznat značná politická nebezpečnost Společného trhu. ... Za těchto okolností je proto nemyslitelné, aby britský národ akceptoval v dlouhodobém horizontu každoročně utrácet 50 -

¹⁷⁴ Návštěva se konala ve dnech 26.-30. března. Na schůzce v Camp Davidu s prezidentem Eisenhowerem bylo ujednáno, že po tom co musela Británie v únoru 1960 z finančních důvodů zrušit vývoj vlastních raket Blue Streak, obdrží pomoc od USA. Za výhodných finančních podmínek a poskytnutí námořní základny pro americké ponorky Polaris v Holy Loch u březích Skotska, měli Britové obdržet balistické rakety typu vzduch-země Skybolt.

¹⁷⁵ Sampson, A., Macmillan: A Study in Ambiguity, Harmondsworth, 1967, s. 211, cit. podle Bange, O., The EEC Crisis of 1963. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000, s. 13.

60 milionů liber na udržování britských jednotek v Německu.“¹⁷⁶ Přes snahy obou zemí udržet tento incident pod pokličkou, se vyhlášení premiéra objevilo v evropském tisku. Pro mnoho Evropanů tím Británie zas jednou ukázala jak to s jednotou na Kontinentě vlastně myslí. Reakce byla natolik negativní, že Foreign Office se rozhodl pro vydání prohlášení, které mělo premiérova slova vysvětlit. Sám Macmillan po návratu ze Spojených států vystoupil ve Sněmovně a rovněž se snažil ozřejmit co svými vyhlášeními sledoval. Uvedl „to oč jsem žádal (...) je, že bychom neměli připustit, aby rostla ekonomická propast (...), která postupně, netvrdím, že v krátké době, ale v dlouhodobém horizontu, tak jak to historie prokázala, vytvoří další rozdělení Evropy. Znovu a znovu jsme viděli jak to může být fatální, já jsem to ve svém vlastním životě zažil dvakrát.“¹⁷⁷

Obavy z důsledků setrvávání mimo úspěšného hospodářského uskupení na domácí ekonomiku, neúspěch odklonit země tohoto uskupení od rychlejšího zavádění obchodní liberalizace a hlavně nechuť USA podpořit nejbližšího spojence pozvolně vedly britské politické vedení k přesvědčení, že přidržování se tradičního politického kurzu přinese pokles vlivu země na mezinárodní scéně.

b) Od „těsného přidružení“ k plnému členství

V říjnu 1959 Harold Macmillan svému ministru zahraničí Selwyn Lloydovi napsal: „zřetelně jeden z nejdůležitějších úkolů v příštích pěti letech bude zorganizovat vztahy Spojeného království s Evropou.“¹⁷⁸ V této době, s upevněnou pozicí po vítězství v říjnových všeobecných volbách, zahajuje konzervativní kabinet proces přehodnocování aktuálnosti

¹⁷⁶ Macmillan Dillonovi 28. března 1960, cit. podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 324.

¹⁷⁷ Hansard, House of Commons, 1. dubna 1960, cols. 1671-2, cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 284.

¹⁷⁸ Macmillan Selwyn Lloydovi 22. října 1959, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 110.

John Selwyn Brook Lloyd (1904-1978) britský konzervativní politik, 1945-1976 člen parlamentu, 1955 ministr obrany, 1955-1960 ministr zahraničí, 1960-1962 ministr financí, 1963-1964 líder Dolní sněmovny, 1963-1964 lord strážce pečeti, 1971-1976 předseda Dolní sněmovny.

zahraničněpolitické strategie země.¹⁷⁹ Reaguje tím na změny spojené s vývojem na Kontinentě, ve vztazích s americkým spojencem, jako i ve sféře Impéria a Commonwealthu. Tato analýza nevede k opuštění jedné ze tří základních oblastí mezinárodních vztahů, které byly rozvíjeny od ukončení druhé světové války, ale k pozvolnému přijetí faktu, že pro udržení postavení země na světové scéně je nutné začít budovat vztahy s Evropou na nových, kvalitnějších základech. Otázkou zůstávalo jakou budou mít tyto nové vztahy formu. Až do července 1961, kdy Velká Británie požádala země Evropského hospodářského společenství o zahájení jednání o jejím vstupu do této organizace, byla problematika optimálního vztahu země ke Kontinentu zkoumána z různých pohledů. V počátečním stádiu přehodnocování situace se Británie spoléhala na možnost existence dohody mezi Sedmičkou a Šestkou. Mezi oběma skupinami měl být nalezen konsensus pro takové uspořádání obchodních vztahů v Evropě, aby činnost zemí usilujících o dosažení jednoty na Kontinentě nepůsobila škody těm, které chtěly zůstat mimo. Po potvrzení, že myšlenka odradit Šestku od jejích záměrů je nereálná, viděl Londýn řešení v dohodě, která by zakládala vztah rovnající se „těsnému přidružení“. Plné členství bylo považováno pro britské zájmy stále z mnoha důvodů za nevýhodné. Nadále převládal tradiční pohled na Británii jako na společného jmenovatele pro Impérium, Spojené státy a Evropu, kdy jen působení na všechny tři oblasti současně zabezpečovalo odpovídající postavení země na mezinárodní scéně. Oslabit vazby, které Britové zdělili jako připomínku staletého působení svých předků po celém světě, ať už tyto vazby byly zasaženy jakýmkoliv změnami, nebylo jednoduché. Zároveň přibývalo stoupenců názoru, že Evropa bude požadovat, aby si Británie vybrala a nepřistoupí na nic méně než plné členství země ve Společenstvích. Ukázalo se, že tento odhad byl přesný. Proto Velká Británie,

¹⁷⁹ Všeobecné volby se konaly 8. října 1959. Konzervativní strana s Haroldem Macmillanem v čele zaznamenala vítězství, které ji zaručilo zvýšení parlamentní většiny nad druhými labouristy. (konzervativci 49,4 % a 365 křesel v parlamentu, labouristé 43,8 % a 258 poslanců) Rok 1959 znamenal třetí volební vítězství konzervativní strany v řadě. Problematika vztahů s Evropou se ve volební kampani objevovala minimálně. „Během volební kampaně neproběhla skoro žádná diskuse o britské politice směrem k Evropě.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 317.

s vědomím, že setrvávání mimo prosperující Evropy by vedlo k dalšímu snižování ekonomického potenciálu země, ale hlavně by hrozilo politickou izolací, požádala po rok a půl dlouhém zvažování pro a proti o přijetí do Evropských společenství.

Těsně po volbách v říjnu 1959 dal ministerský předseda Macmillan popud k tomu, aby administrativa přistoupila ke zkoumání alternativ pro nalezení dohody a zlepšení vztahů se Šestkou. Jak napsal ministru zahraničí „v hospodářské oblasti stavíme první obrannou linii skrze Sedmičku.“¹⁸⁰ Sám ale neočekával, že by toto opatření mělo výraznější efekt, proto „se zdá být vhodné uvést do chodu, tak rychle jak jen bude možné, detailní přezkoumání (a) pravděpodobných dopadů Společného trhu na naše hospodářství, (b) jaká bude cena za to, abychom k němu mohli být ekonomicky přidružení (ve skutečnosti něco víc, než je plán Zóny volného obchodu) (...).“¹⁸¹ Správně odhadl, že pro dohodu se Šestkou je vlastně nutné domluvit se s Francií a Německem. Obě země spatřovaly ve Společenství nástroj pro řešení vnitřních problémů. De Gaulle hospodářských, Adenauer naopak politických. Považoval totiž napojení SRN na Evropu za nejlepší způsob jako čelit hrozbě kterou pro Západní Německo představovali Sověti. Na každou zemi měla Británie uplatnit taktiku odpovídající okolnostem. Němci, Macmillan navrhoval, vzhledem k tomu, že „nejsou v silné politické pozici, myslím, že je tady možnost je zastrašit.“¹⁸² Narážky na příspěvek Británie pro bezpečnost SRN v podobě jejích jednotek na Rýnu se přímo nabízely. Na druhou stranu Francouzi, kteří „jsou ve velice silném postavení politicky, domnívám se, že bychom nebyli úspěšní je zastrašováním přimět, aby nás přijali za evropské partnery, měli bychom je uchlácholit... Nemyslím, že se to stane jen hezkými slovy. Současně bychom měli myslet i na nějaký skutek.“¹⁸³ Tak se ministerský předseda znovu vrátil k myšlence pomoci Francii na vývoji

¹⁸⁰ Macmillan Selwyn Lloydovi 22. října 1959, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 110.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid., s. 111.

¹⁸³ Ibid.

atomových zbraní výměnou za větší pochopení této země pro evropskou politiku Londýna.¹⁸⁴ Tato otázka jako i celková problematika vztahů s Evropou byla prodiskutována koncem listopadu na schůzce ministrů a vyšších úředníků, které Macmillan povolal do Chequers, oficiálního venkovského domu britských premiérů. Kabinet zastupovali jen ministr zahraničí Selwyn Lloyd a ministr financí Derick Heathcoat-Amory.¹⁸⁵ Ministerský předseda se touto cestou chtěl dovědět názor významných členů vlády jako i vysoko postavených úředníků na podle něho nejvhodnější způsob dohodnout se s de Gaullem, když „se nedá nic vyzískat z mnoha ortodoxních diplomatických přístupů.“¹⁸⁶ Macmillan si představoval, že bude de Gaulla podporovat „na politické frontě, a (rovněž) jeho touhu připojit se do řad supervelmocí a povzbuzovat jej, aby jeho slavné memorandum (z 17. září 1958 - tripartismus v Alianci, pozn. N.P.) neslo plody (...). Výměnou musí poskytnout on mě největší možnou praktickou dohodu na frontě ekonomické. Budoucnost britského obchodu v Evropě je mnohem důležitější, než jestli několik francouzských stíhaček je nebo není pod velením SACEUR.“¹⁸⁷ Oba ministři se proti takovéto možnosti postavili. Selwyn Lloyd souhlasil s osobním jednáním premiéra s francouzským prezidentem za účelem získání více informací o návrhu na třístranné vedení Aliance, ale rozhodně se stavěl proti jakémukoliv naznačení možnosti předání informací o jaderných zbraních Francii. Spolu s ministrem financí varovali před možnostmi, že vyzdvižení Francie do rovnocenného postavení ve vedení Západní aliance musí nutně vést k oslabení orientace Washingtonu na Velkou Británii jako primárního spojence

¹⁸⁴ „Ministerský předseda Macmillan se nikdy nevzdal přesvědčení, že nejjednodušší cesta k přidružení k Šestce nebo členství (v EHS) byla dohoda o pomoci Francii na vývinu nukleárního odstrašujícího prostředku a když nemohl přimět USA k souhlasu, stále se snažil jít v tom samém směru tak daleko jak jen to šlo.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 316.

¹⁸⁵ Derick Heathcoat-Amory (1899-1981) britský konzervativní politik, 1945-1960 člen parlamentu, 1954 ministr zemědělství a rybolovu, 1954-1958 ministr zemědělství, rybolovu a výživy, 1958-1960 ministr financí. Z úředníků se schůzky v Chequer zúčastnili: S. Norman Brook (tajemník kabinetu), S. Roger Makins (zástupce ministerstva financí a zároveň předseda pracovní skupiny pro posuzování otázek týkajících se evropských hospodářských vztahů, EQ Steering Group-European Economic Questions Steering Group), S. Frederick Hoyer-Millar (zástupce Foreign Office), Tim Bligh a Philip de Zulueta (oba z kanceláře premiéra).

¹⁸⁶ Záznam ze střetnutí 29.11.1959, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 116.

¹⁸⁷ Macmillan, H., *Pointing the Way 1959-1961* New York 1972, s. 113-114.

SACEUR (Supreme Allied Commander Europe) - Nejvyšší spojenecký velitel v Evropě v rámci NATO.

v Evropě. Oba se shodli na tom, že tato představa je neakceptovatelná, protože „vazby se Spojenými státy jsou důležitější než jakékoliv jiné vazby, které bychom zvažovali nebo nikoliv.“¹⁸⁸ Přístup Británie k otázce vztahů se zeměmi EHS neměl zaznamenat výraznější změny. Dále se mělo pokračovat v konsolidaci Sedmičky a současně v hledání řešení pro uspořádání se Šestkou. Dohodě se mělo napomoci zlepšením vzájemných vztahů, kdy Londýn měl více zdůrazňovat svou dobrou vůli k prohlubování jednoty v Evropě. K vyjádřením na toto téma měla posloužit půda organizací typu Západoevropská unie, Rada Evropy nebo Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci. Současně se přistoupilo k detailnímu zkoumání dopadů Společného trhu na Británii a rovněž k definování nutných změn jak v hospodářské, tak politické oblasti, které by bylo nutné podniknout v případě, že by se země rozhodla pro vstup do Společenství. „Bylo zjevné, že ministerský předseda nemyslí, že 'je to dostačující k tomu, aby si Spojené království udrželo postavené velkého národa s celosvětovou odpovědností'.“¹⁸⁹ Prvé kroky k nápravě vztahů s Bonnem a Paříží byly podniknuty již koncem roku, kdy Selwyn Lloyd navštívil v polovině listopadu Paříž a spolkový kancléř Adenauer se rovněž v listopadu vypravil do Londýna.¹⁹⁰ V lednu 1960

¹⁸⁸ Záznam z jednání, 29.11.1959, cit. podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community*, volume I: *The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 319.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Vztahy mezi Londýnem na jedné straně a Bonnem a Paříží na straně druhé byly v této době poznamenány nejenom odmítnutím britského plánu na velkou zónu volného obchodu a následným vzbuzením nedůvěry Šestky ustavením zóny malé, ale Harold Macmillan si vysloužil kritiku spojenců i za své působení v období Berlínské krize. Ta byla spuštěna na podzim 1958, ve stejné době kdy došlo k položení základů úzkého spojení mezi de Gaullem a Adenauerem. Proto, když sovětský vůdce Chruščov vystoupil s požadavkem, aby Západ uznal Německou demokratickou republiku, jinak SSSR přistoupí k podpisu mírové smlouvy s NDR sám, byla de Gaullova reakce nekompromisní. Sověti vyhlásili, že poválečné čtyřstranné ujednání o správě Berlína je neplatné a hrozili, že po uzavření mírové smlouvy předají přístupové cesty vedoucí ze SRN do Západního Berlína do rukou Východních Němců. Generál jsi byl jist, že Chruščov blufuje, a proto při řešení této krize považoval za optimální, aby Spojenci vystupovali jednotně a rezolutně. Adenauer si nic víc nemohl přát. Britský premiér naopak navrhoval jednání. V sovětské iniciativě nespatořoval ofenzivu pro uchvácení dalších pozic pro komunismus, ale potvrzení existujícího stavu. Macmillan uznával, že Berlín se nachází na Východě a nebyl ochotný nechat zničit Britské ostrovy jaderným útokem jen proto, jestli to budou Rusové nebo Východní Němci, kteří „zkontrolují letenky nebo proštípou jízdenky na vlak“. Chopil se iniciativy a v únoru 1959 vykonal státní návštěvu Sovětského svazu. Vedle snahy vytvořit bázi pro to, aby se mohly v budoucnu vztahy Východ-Západ formovat na základě jednání, určitě si uvědomoval, v případě úspěšnosti své mise, dopady na chystané všeobecné volby v Británii. Jeho cesta byla kritizována ve Francii i v SRN. Se Sověty se shodl na přínosu společných jednání a po svém návratu se stal horlivým obhájcem, před méně nadšeným de Gaullem a Eisenhowerem, uspořádání summitu čtyř mocností. „Macmillanův zájem nebyl v summitu jako jednorázové

vystoupil ministr zahraničí v Poradním shromáždění Rady Evropy, kde se snažil vykreslit Británii, i přes její silné vazby na Commonwealth a Spojené státy americké, jako evropskou zemi. Shrnul postoj své země k procesu integrace Kontinentu, tak jak probíhal od počátku 50. let a dokonce prohlásil, že se domnívá, že Británie „udělala chybu když se neúčastnila jednání, která vedla k založení Společenství uhlí a oceli.“¹⁹¹ Rozhodně popřel, že by se Velká Británie jakýmkoliv způsobem stavěla proti Společenstvím. Naopak, vyzdvihl jejich přínos pro soudržnost Kontinentu, „protože pevná politická jednota Šestky je dobrá pro Západní Evropu a pro Británii.“¹⁹² Zároveň ale zdůraznil, že tato skupina šesti zemí nemůže působit jako výlučný, do sebe hledící blok, který bude v politické a hospodářské oblasti stát v protikladu k větší Evropě. Macmillan se v prosinci zúčastnil vrcholné schůzky západních velmocí, kde měl, po tom co s prezidenty Eisenhowerem a de Gaullem projednal nejaktuálnější téma týkající se plánovaného summitu Východ – Západ, příležitost mluvit o problémech evropského uspořádání. Z jednání s de Gaullem si vyvodil, že generál spatřuje přímou úměru mezi vylepšením postavení Británie v evropské obchodě a dohodou beroucí v potaz jeho dřívější návrhy na reorganizaci NATO.

V Londýně se mezitím přistoupilo k pracím na zprávě, která by tvořila základ pro další formulování optimální politiky vůči Kontinentu. Zkoumání se na počátku roku 1960 ujala pracovní skupina úředníků různých ministerstev (European Economic Questions Steering Group - EQ Steering Group).¹⁹³ Snahu premiéra o výraznější zněnu evropské politiky, kterou zatím v této době ministři nebyli ochotni akceptovat, dokládá i jeho rozhodnutí jmenovat nového předsedu EQ Steering Group. Původní, atlantické vazby preferující bývalý ambasador ve Washingtonu S. Roger Makins (1904-1996) byl přesunut do čela Úřadu pro atomovou

akci, ale spíš ve vytvoření procesu vyjednávání vystavěném na řadě pravidelných setkání na nejvyšší úrovni a osobní diplomacii.“ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 121.

¹⁹¹ Rada Evropy, *Official Report of Debates, Eleventh Ordinary Session of the Consultative Assembly*, Štrasburk, leden 1960, s. 760-4, cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 278.

¹⁹² *Ibid.*, s. 279.

¹⁹³ Později bude tato pracovní skupina přejmenována na Economic Steering (Europe) Committee – EC(E) Committee.

energii a na jeho místo dosazen S. Frank Lee, „muž, který byl vždy připraven vzít v úvahu možnost vstupu do EHS.“¹⁹⁴ Práce na studii byly završeny ke konci května. V závěru se sice čtenář nedověděl jaká by byla pro Británii jediná vhodná cesta, správa uváděla dvě možnosti postupu. Jasně z ní vyplývalo, že setrvání na současných pozicích by mělo na postavení země negativní dopady. První možnost působení představovalo plné členství. Druhá by znamenala téměř se identifikovat se Společenstvím a to na základě „dohody mezi Šestkou a Sedmičkou, která by šla směrem k přijetí všech základních znaků společného trhu Sedmičkou tak daleko, jak jen by to bylo možné bez jejího formálního pohlcení (Společenstvím).“¹⁹⁵ Předpoklad, že se Šestka bude pokoušet koordinovat společnou činnost i ve sféře politické způsoboval obavy o možnostech prosazení vlivu Británie jak v oblasti vztahů s USA tak Commonwealthem. „Společenství by se dost dobře mohlo vynořit jako velmoc srovnatelná ve velikosti i vlivu se Spojenými státy a SSSR. Nástup tohoto nového mocenského bloku by mohl být svázán se zeslabením našeho vlivu ve zbytku světa, včetně Commonwealthu. Mohli bychom se ocitnout nahrazení jako druhý člen Severoatlantické aliance a náš vliv vztahující se na Spojené státy by byl ve všech oblastech zredukován.“¹⁹⁶ Z pohledu ekonomického vývoje Británie nebude, za předpokladu, že se nevyskytne finanční krize způsobená schodkem platební bilance, v krátkodobém horizontu zaváděním společného trhu Šestky výrazněji zasažena. Negativní dopad setrvávání mimo se projeví až v delším časovém horizontu. I v případě, že nebude zaveden vysoký vnější tarif a tedy britský export nebude touto cestou příliš diskriminován, efekt vytvoření rozsáhlého jednotného trhu Šestky bude natolik pozitivní na další růst ekonomik těchto zemí, že zájmy Velké Británie, stojící mimo, budou poškozeny. „Sdílet tuto dynamiku si vyžaduje být ‘v’. Být ‘mimo’, dokonce i s nízkým tarifem, znamená odříznout se

¹⁹⁴ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 322.

S. Frank Lee byl současně přeložen z ministerstva obchodu na finance, kde byl jmenován stálým tajemníkem.

¹⁹⁵ „The Six and the Seven“, cit. podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 327.

¹⁹⁶ *The Six and the Seven: Long Term Arrangements*, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 91.

od ní.“¹⁹⁷ Tyto ztráty se Británii nepodaří nahradit pomocí zóny volného obchodu Sedmičky. „(...) je nejisté, jestli heterogenní a roztroušené uskupení – vázané poutem společného strachu, spíš než jakéhokoliv hlubšího cíle nebo geografické kontiguitu – může vyvinout opravdovou soudržnost nebo dokonce kontinuitu. V každém případě, základní ukazatele populace a ekonomických zdrojů musí naznačit, že Sedmička je určitě slabší hospodářská skupina než Šestka.¹⁹⁸ Tato skutečnost nutně povede ke vzniku pro Británii silné konkurence na trzích třetích zemí a tedy i Commonwealthu. Z těchto všech důvodů si Velká Británie nemůže dovolit setrvávat v méně úspěšné skupině zemí. „Musíme (...) usilovat o širší hospodářské uskupení, které by mělo přinejmenším zahrnovat jednotný evropský trh (...) a musíme být připraveni prozkoumat co tato skutečnost bude pravděpodobně znamenat ve smyslu pozitivního ‘příspěvku’ ze strany samotného Spojeného království.“¹⁹⁹

Správa byla 27. května předložena vládnímu výboru pro otázky evropských hospodářských vztahů (European Economic Association Committee – EQ Committee). Zasedali v něm ministři, jejichž resortů se tato problematika týkala.²⁰⁰ Výsledek jednání výboru potvrdil, že britské vedení nebylo v této době připraveno zahájit jakoukoliv revolučnější změnu strategie země. A právě nutnost odhodlat se k přehodnocení národní strategie závěry studie zdůrazňovaly. I v případě odmítnutí plného členství a zvolení cesty „těsné identifikace“ Sedmičky se Šestkou by se země dalekosáhlým změnám nevyhnula. Leeho správa počítala s tím, že i druhé, méně „drastické“ řešení si vyžádá přijetí vnějšího společného tarifu, zrušení dovozu z Commonwealthu na základě preferenčního systému a změny v zemědělství, které by znamenaly přeorientování se na evropský trh a opuštění systému subvencování britského venkova. Právě proti posledním dvěma opatřením se zvedla největší vlna odporu. Odhady

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid., s. 92.

²⁰⁰ Výbor zřídil po říjnových volbách Harold Macmillan. Hlavní náplní jednání byly otázky týkající se projektu ESVO. Předsedal mu premiér. Neměl přesně stanovený počet členů. Mezi stálé patřili: R. Butler tajemník pro domácí záležitosti, S. Lloyd ministr zahraničí, D. Heathcoat-Amory ministr financí, A. Douglas-Home lord prezident rady, R. Maudling ministr obchodu, C. Hill Paymaster-General, J. Hare ministr zemědělství nebo jeho zástupce. Dále bývali k jednáním zváni úředníci z ministerstva zahraničí, obchodu, Colonial Office.

ministerstva zemědělství uváděly, že cena potravin dovážených z Kontinentu místo z Commonwealthu by byla o 2,5 až 7,5 % vyšší. Výbor proto požadoval detailnější rozbor dopadů členství nebo navrhovaného přidružení země na britský zemědělský sektor. Ministerský předseda Macmillan, který v případě výběru mezi dvěma navrhovanými možnostmi dával přednost plnému členství, působil dojmem, že se stále nevzdává naděje na dohodu o společné zóně volného obchodu Sedmičky a Šestky. Dokonce ani nezavrhoval eventualitu, že se podaří získat podporu Spojených států. Jediným praktickým výsledkem byl jeho návrh na vydání dotazníku o evropském uspořádání pro vyjasnění stanoviska kabinetu a ministerstev. Ministr obchodu Maudling, který se jednání nemohl zúčastnit, se v zaslaném memorandu stavěl proti redukování vlivu Sedmičky, ke kterému by došlo zažádáním Británie o členství. Taktika zůstávala nezměněná, „cíl měl být stále 'něco jako zóna volného obchodu'“.²⁰¹ Ministři se obávali razantní změny v politickém kurzu. Setrváním na těchto pozicích bylo možné „předejít náhlému vnoření se do 'převýchovy' veřejného mínění, týkající se výběru politiky, která byla dosud sotva zmíněna.“²⁰²

Výsledek dotazníku premiéra potvrdil přetrvávající nesouhlas s představou, že by se přistoupilo k odvolání celního preferenčního systému pro Commonwealth. Současně většina respondentů přiznala existující politické výhody vstupu Británie do Společenství. Z toho vyplýval fakt, že členství by bylo možné za podmínek zvláštního uspořádání pro určitý objem obchodu s Commonwealthem a tedy i pro britské zemědělství. Dotazník byl užitečný rovněž v tom smyslu, že se na jeho základě dal vysledovat odklon podpory zóny volného obchodu Sedmičky a Šestky směrem k více zavazujícímu uspořádání. Kabinet a ministerstva se více

²⁰¹ Memorandum ministra obchodu, 25.5.1960, cit.podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 331.

²⁰² Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 331.

méně shodli na tom, že pro budoucnost „se rámec (...) diskuse nezvratně uzavřel do těsné identifikace nebo členství.“²⁰³

Jednání kabinetu, které proběhlo 13. července bylo poznamenáno snahou nedospět k závěru, který by nutil k výrazné změně politiky. Za zdůrazňování výhod (politický vliv v Evropě, expandující trh Šestky) a nevýhod (změny vztahů s Commonwealthem, transformace zemědělství, opuštění ESVO) Společného trhu pro zemi začaly do popředí vystupovat „speciální podmínky“ jako základní předpoklad pro britské členství a to bez ohledu jestli Šestka na tuto možnost vůbec přistoupí. Ministr financí Heathcoat-Amory byl toho názoru, „že bychom měli být připraveni pro vstup do Společenství jestli to budeme moci učinit bez podstatného narušení našich vztahů s Commonwealthem.“²⁰⁴ Ministr obchodu Maudling si více uvědomoval slabé místa taktiky speciálních podmínek, tedy nesouhlas Šestky, hlavně Francie a odmítání podpory ze strany Spojených států. Navrhoval počkat. Zároveň zdůraznil, že „by vláda neměla dopustit, aby byla kampaní určitých kruhů v tisku dotlačena k ukvapeným rozhodnutím. (...) vláda by měla vysvětlit, že není vhodný čas na jednání se Společenstvím a zatímco vyjádří připravenost pracovat směrem k (ustavení) jednotného obchodního systému v Evropě, by měla zdůrazňovat základní překážky členství Spojeného království ve Společenství.“²⁰⁵ S tímto názorem se shodoval i tajemník pro domácí záležitosti Rab Butler. Jeho názor na problematiku vztahů se Šestkou nebyl důležitý jenom z titulu zastávaného postu Home Secretary, ale i dlouholetého poslance za zemědělsky orientovaný volební obvod Saffron Walden. Představoval mluvčího a obránce zájmů britského agrárního sektoru v konzervativní straně. Navrhoval vyčkat a za tu dobu vést informační kampaň o

²⁰³ Griffiths, R. T., A slow hundred and eighty degree turn: British policy towards the Common Market, 1955-60, in: Wilkes, G. (ed.), Britain's failure to enter the European Community 1961-1963, Londýn 1997, s. 48.

²⁰⁴ Záznam jednání kabinetu, 14.7.1960, cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History, Londýn 2000, s. 93.

²⁰⁵ Ibid.

Společné zemědělské politice EHS mezi britskými farmáři.²⁰⁶ Ministr zahraničních věcí Selwyn Lloyd, který zvažoval problém z pohledu svého resortu, byl podobně jako jeho kabinetní kolegové konfrontován se skutečností, že existují vážné důvody pro vstup doplněné nezanedbatelnými nevýhodami. Británie by měla možnost ujmout se vedení Evropy, současně by touto cestou posílila své pozice v Atlantickém společenství a zároveň udržela Západní Německo mimo vliv Sovětského svazu. „Na druhé straně naše širší zájmy a vliv ve světě jsou z podstatné části závislé od našich vztahů s Commonwealthem a jestliže, vstupem do EHS je fatálně poškodíme, mohli bychom přijít o (...) schopnost uplatňovat vliv ve světovém měřítku.“²⁰⁷

Lloyd se tedy rovněž stavěl za členství se speciálními podmínkami. Objevily se i takové hlasy, které upozorňovaly na fakt, že dochází k přehnanému zdůrazňování výhod vstupu. „Vedle Evropy rychle expandují i jiné části světa a jako země s celosvětovým obchodním spojením se nacházíme v dobré pozici, abychom využili těchto širších možností.“²⁰⁸ Následovaly další uklidňující argumenty, které měly potvrdit adekvátnost zvoleného postupu nedělat nic nové. Vstup Británie do Společenství by měl negativní důsledky vzhledem k tomu, že „některé politické a ekonomické rozhodnutí zemí EHS nebudí respekt.“²⁰⁹ Jako důkaz se uvádělo problematické uvolňování koloniálních vazeb Francie a Belgie, málo velkorysá úvěrová politika SRN a snahy Šestky rozšiřovat vlastní produkci základních komodit na úkor rozvojových zemí. Stěžejní bylo posoudit dopad změn, nutných přijmout v případě rozhodnutí se pro členství na postavení konzervativní strany. Ministr školství David Eccles (1904-1999) a Quintin Hogg (1907-2001), lord strážce pečeti, spatřovali komplikace hlavně ve zrušení systému přímého subvencování farmářů státem. Hogg byl zároveň jediný, který vyjádřil

²⁰⁶ Richard Austen Butler (1902-1982) britský konzervativní politik, 1929-1965 člen parlamentu, 1951-1955 ministr financí, 1955-1959 lord strážce pečeti, 1955-1961 líder Dolní sněmovny, 1957-1962 tajemník pro domácí záležitosti, 1962-1964 podpředseda vlády a první státní tajemník, 1963-1964 ministr zahraničí.

²⁰⁷ Záznam z jednání kabinetu, 14.7.1960, cit podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History, Londýn 2000, s. 93.

²⁰⁸ Ibid., s. 93-94

²⁰⁹ Ibid., s. 94.

skepsi nad možností vyjednat zvláštní podmínky pro vstup. Byl to fakt, na který důrazně upozorňovala již správa EQ Steering Group. Ministerský předseda Macmillan shrnul situaci poukázáním na překážky bránící zahájit jednání za stávajících podmínek, zároveň ocenil skutečnost, že kabinet mohl tuto problematiku komplexně posoudit. Další působení vlády v této oblasti mělo zahrnovat jasné vyjádření, že Velká Británie nemůže akceptovat podmínky uvedené v Římských smlouvách. Současně, „plně přijímáme ustavení Společenství a s našimi partnery v ESVO, budeme pokračovat v hledání vzájemně přijatelné dohody mezi EHS a ESVO.“²¹⁰

Závěry Kabinetu vyvozené ze správy Leeho výboru nenaznačují snahu o podstatnou změnu národní strategie. Tvrdá realita, která vyžadovala přistoupit k rozhodnutí a zvolit si mezi Kontinentem a tradiční oblastí mimoevropských vztahů, byla schválně zjemňována představou, že pomocí „speciálních podmínek“ bude možné zrealizovat vstup do Evropy a zároveň uchovat postavení země i v tradiční oblasti Commonwealthu. Studie Franka Leeho a jeho spolupracovníků nezavdávala minimální náznak k tomu, že myšlenka na zvláštní podmínky má reálnou šanci na úspěch. Nepřijímat dalekosáhlá rozhodnutí byl způsob jak se v bezprostřední budoucnosti vyhnout náročnému a politicky nebezpečnému přesvědčování národa o nutnosti změny strategie země. Tato změna by nezpůsobila jen vytvoření vztahů mezi Velkou Británií a Evropou na kvalitativně nových základech, které by v historii země pravděpodobně neměly obdobu. Pro obyvatele Britských ostrovů byly daleko důležitější dopady na každodenní život. Tak jak se všeobecně odhadovalo, zavádění změn nutných pro členství představovalo politické riziko pro jakoukoliv stranu a vládu, která by se k tomuto kroku odhodlala.

Macmillan, ačkoliv pro danou dobu přistoupil na vyčkávací taktiku svých ministrů, využil v červenci 1960 žádosti na odchod do penze tajemníka pokladu Heathcoat-Amoryho k vládní

²¹⁰ Záznam z jednání kabinetu, 14.7.1960, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 122.

přestavbě, která „byla celým tiskem interpretována jako příprava k nějakému kroku směřujícím k členství ve Společenství.“²¹¹ Post odcházejícího ministra zaujal Selwyn Lloyd, na jeho místo ve Foreign Office nastoupil Alec Douglas-Home. S funkcí lorda strážce pečeti byla Edwardu Heathovi svěřena oblast vztahů s Evropou a Společenstvím. Do čela resortu, který byl považován v případě otevření přístupových jednání za jeden z nejvíce problémových, ministerstva pro Commonwealth povolal Macmillan svého bývalého kolegu z Poradního shromáždění Rady Evropy Duncana Sandyse. Další politik s pověstí „Evropana“ Christopher Soames byl dosazen do čela ministerstva zemědělství.²¹² Toto viditelné „poevropštění“ vlády pro danou chvíli neznamenal opuštění linie odsouhlasené kabinetem na zasedání 13. července.

Před prázdninovým přerušením zasedání parlamentu byla v obou komorách vedena debata o evropské politice. Na konci července hlavní mluvčí vlády Lloyd, stále ještě v pozici ministra zahraničí a ministr obchodu Maudling dali v Dolní sněmovně najevo, že členství se zvažuje, ale v dané chvíli není vhodné otevírat jednání se Šestkou. Na základě srovnání obou projevů bylo zřetelné, že vláda zatím nedospěla k jednotnému názoru. Zatímco Reginald Maudling navrhoval se plně zabývat budováním Sedmičky a dále se pokoušet o dohodu mezi oběma bloky, v případě potvrzení, že tato varianta není proveditelná, se stavěl za „těsné přidružení“ místo členství v EHS.²¹³ Selwyn Lloyd se ve svém projevu zaměřil na vymezení hlavních

²¹¹ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 335.

²¹² Alec Douglas-Home (1903-1995) britský konzervativní politik a ministerský předseda, 1931-1945, 1950-1951 a 1963-1974 člen parlamentu, 1963-1964 ministerský předseda, 1960-1963 a 1970-1974 ministr zahraničí, 1951-1955 ministr pro Skotsko, 1955-1960 ministr pro Commonwealth, 1957 a 1959-1960 lord prezident Rady, 1957-1960 vůdce Horní sněmovny, 1963-1965 líder britské konzervativní strany
Edward Heath (1916-2005) britský konzervativní politik a ministerský předseda, 1950-2001 člen parlamentu, 1970-1974 ministerský předseda, 1960-1963 lord strážce pečeti, 1963-1964 ministr obchodu, 1965-1975 líder britské konzervativní strany. V roce 1973 přivedl svou zemi do Evropského společenství.
Duncan Sandys (1908-1987) 1935-1945 a 1950-1974 člen parlamentu, 1957-1959 ministr obrany, 1959-1960 ministr letectví, 1960-1964 ministr pro záležitosti Commonwealthu (1960-1962 současně i ministr pro kolonie).
Christopher Soames (1920-1987) britský konzervativní politik, 1950-1966 člen parlamentu, 1958-1960 ministr války, 1960-1964 ministr zemědělství, rybolovu a výživy, 1968-1972 britský velvyslanec ve Francii, 1979-1981 lord prezident Rady.

²¹³ „Musíme více využít obchodních možností, které se zde otevírají (v ESVO). Musíme přemýšlet o ESVO nejenom v termínech obchodu, ale v termínech spolupráce v celé oblasti hospodářských a sociálních zájmů,

problémových oblastí pro případ rozhodnutí požádat Šestku o vstup. Tyto čtyři okruhy týkající se volného dovozu ze zemí Commonwealthu, systému britského zemědělství, postavení zemí ESVO a otázek ztráty suverenity země podle ministra zahraničí vytvářely podstatné, ne však nepřekonatelné překážky. Hlavními řečníky opozice byli Harold Wilson (1916-1995) a Denis Healey. Za doprovodu kritiky politiky kabinetu „za zfušování dřívějších jednání, s celkovým postupem, který v současnosti navrhuje vláda souhlasili.“²¹⁴ Healey zdůraznil své výhrady k politice Šestky, kterou uplatňovala vůči Sovětskému svazu a rozvojovým zemím Asie a Afriky. Doporučoval vyčkat několik let, protože v té době „politika Šestky vůči Rusku, Africe, Asii a Commonwealthu může být více slučitelná s tou naší.“²¹⁵ Z jeho projevu vyplývalo, že v dané chvíli byly jasné dvě věci. První, že ve Sněmovně není nikdo, kdo by kategoricky odmítal zabývat se myšlenkou o vstupu Británie do Společenství. Druhá byla, že tento vstup je možný jedině za existence dohody se Šestkou, která bude brát v potaz zvláštní postavení a podmínky země.²¹⁶ Wilson vyjádřil skepsi nad představou ministra obchodu Maudlinga o možnosti dohodnout uspořádání mezi oba bloky, založenou na zóně volného obchodu. „(...) původní Zóna volného obchodu (...) je mrtvá, zatracená a bez naděje na vzkříšení. ... Nemůžu se ubránit pocitu, že ministr obchodu jedná jakoby si myslel, že to všechno byl jen zlý sen a jednoho krásného rána se vzbudí a najde celou Evropu

spolupráce mezi nezávislými státy, které pracují společně protože chtějí pracovat společně a ne protože jsou nuceni do nějaké speciální federální formy.“ Hansard, House of Commons, 25. července 1960, cols. 1215, cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 299.

²¹⁴ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 300.

²¹⁵ Hansard, House of Commons, 25. července 1960, cols. 1203, cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 300.

²¹⁶ „(...) z této debaty se vynořily dva mimořádně důležité body. První je, že v této Sněmovně se už nenachází nikdo, kdo by si myslel, že náš vstup do Společného trhu je nemyslitelný. ... Doufám, že naši kontinentální přátelé vezmou na vědomí skutečnost, že druh farizejství ke Kontinentu, který ovládal přístup obou stran - to připouštím - směrem k evropské jednotě po dobu tolika let těsně po válce, je naprosto mrtvý. (Zároveň) nikdo v této debatě neuvažoval o tom, že můžeme vstoupit do Společného trhu za současného stavu a nikdo neuvažoval o tom, že můžeme vstoupit do Společného trhu sami nebo bez souhlasu našich partnerů z Evropské zóny volného obchodu.“ Hansard, House of Commons, 25. července 1960, cols. 1203, cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 301.

přípravenou podepsat se na tečkovanou linku.²¹⁷ Liberálové přístup kabinetu k Šestce neodsouhlasili, zdál se jim nedostatečný. Strana byla za plné členství v EHS.

Mezitím docházel ministerský předseda stále více k názoru, že až na plné členství jsou zbývající varianty pro udržení postavení země nedostačující. Pro něj otázka nestála, jestli vstoupit nebo ne, nýbrž vstoupit, ale za jakou cenu. V průběhu roku 1960 proběhly události, které v jeho očích nutnost volby ve prospěch Evropy potvrzovaly. Vedle stále více zřetelného faktu, že dohoda se Šestkou, která se navíc rozhodla urychlit proces zavádění Společného trhu, nebude možná, to byl i vývoj na mezinárodní scéně. Po konferenci ministerských předsedů zemí Commonwealthu v květnu 1960, který potvrdil měnící se charakter této organizace, přišla pro Macmillana hlavní rána, nejen jako politika, ale i člověka, v podobě krachu summitu Východ - Západ.²¹⁸ Vrcholné setkání tří západních spojenců s vůdcem Sovětského svazu byl podle Macmillana nejvhodnější způsob jak řešit eskalaci napětí vyvolanou hrozbou Chruščova z listopadu 1958, že nebude respektovat poválečné dohody o uspořádání Berlína. Svou iniciativu se v průběhu roku 1959 snažil všemi dostupnými prostředky prosadit. Nakonec Macmillanův plán, který měl zabezpečit v případě úspěchu prestiž jeho osobní diplomacie, v polovině května 1960 těsně před odstartováním summitu zkrachoval. K jeho zahájení nedošlo z důvodu nesouhlasu prezidenta Eisenhowera vyhovět žádosti Moskvy na omluvu za narušení vzdušného prostoru výzvědným americkým letadlem U2, které Rusové sestřelili 1. května. Tuto omluvu doplněnou slibem zrušit jakékoliv další výzvědné lety nad územím Sovětského svazu prezident po konzultaci s oba spojenci 17. května odmítl. Během pařížských jednání se Macmillan snažil uplatnit veškerý svůj vliv,

²¹⁷ Hansard, House of Commons, 25. července 1960, cols. 1112, cit. podle Camps, M., Britain and the European Community 1955-1963, Londýn 1965, s. 300.

²¹⁸ Jednalo se o rozpory týkající se postoje Commonwealthu k politice apartheidu v Jižní Africe. Země, které nedávno vstoupily do organizace, většinou bývalé kolonie z Afriky a Asie, dokázaly prosadit tvrdé odsouzení jihoafrického režimu, vůči mírnějšímu přístupu Británie, která se obávala desintegrace společenství. Srov. George, S., An Awkward Partner, Oxford 1998, s. 31-32.

který jako dávný přítel z války u Eisenhowera měl. Na rozdíl od de Gaulla, který využil situaci a svým nekompromisním postojem a podporou amerického stanoviska pozvedl na mezinárodní scéně postavení své země, „vyšel Macmillan z debaklu jako nejvíce poražený.“²¹⁹ Podle svědectví premiérova osobního tajemníka Philipa de Zuluety se po krachu summitu nacházel ve vážném osobním rozpoložení. „Nikdy jsem ho neviděl více sklíčeného. Byl skutečně deprimovaný a potom zachmuřený. Nehledě na veškeré osobní úsilí, které do toho vložil, byl to okamih, kdy jsi náhle uvědomil, že Británie nemá žádnou váhu, nedokázal přimět Ika, aby učinil směrem ke Chruščovovi gesto, a u de Gaulla jednoduše nevzbudil zájem. Myslím, že toto byl opravdový předěl v jeho životě.“²²⁰ Sám Macmillan popsal ve svých pamětech toto období následovně: „po kolapsu pařížského summitu jsem pokračoval v polemice s de Gaullem a Eisenhowerem, že tento tragický neúspěch nás může brzy postavit před aktivní ruskou agresí. Proto je nadevše nezbytné dále nerozdělovat Evropu. Mezitím jsem si víc a víc uvědomoval nebezpečí, které představuje Británie zůstávající mimo společenství, které ovládá centrální pozici v tom co zbylo ze svobodné Evropy. Jak to ale vyřešit? Budeme chyceni mezi nepřátelskou (nebo přinejmenším méně a méně přátelskou) Amerikou a pyšnou a vlivnou „Karolínskou říší“ - momentálně pod francouzskou, ale později nevyhnutně pod německou kontrolou. Je to opravdu důvod k tomu, abychom přistoupili ke Společnému trhu (jestli jsme přijatelní) a abychom se zřekli (a) Sedmičky (b) britského zemědělství (c) Commonwealthu? Je to chmurná volba.“²²¹

Pro to, aby byla země této chmurné volby ušetřena, nebo alespoň aby byla méně chmurná, měl Macmillan připravené „politické řešení“. Možnost otupení odporu generála, obecně považovaného za osobu, která bude klást dohodu s Londýnem největší překážky, by vytvářela prospekt zdárného řešení problému Británie. Bylo to dilema: na jedné straně reagovat na

²¹⁹ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 137.

²²⁰ S. Philip de Zulueta Alistair Hornovi, Horne, A., *Macmillan 1957-1986, Volume II of the Official Biography*, Londýn 1989, s. 231.

²²¹ Macmillan, H., *Pointing the Way 1959-1961* New York 1972, s. 316.

změny v postavení země příklonem k stále vlivnější Evropě a současně nemuset modifikovat vztahy v oblasti, která i přesto, že zaznamenávala viditelné změny, byla nadále zemí vnímána jako nedělitelná součást národní identity. Na základě „nukleárního obchodu“ by bylo možné zachovat z podstatné části tradiční obchodní vazby s Commonwealthem, rovněž vyhnout se i jiným drastickým změnám v domácí ekonomice a současně napojit se na blok zemí, které zažívaly období hospodářského a politického vzestupu.

Macmillan popsal svou představu „politického řešení“ v memorandu, pro které se vžil název *Grand Design* a které vzniklo o vánočních svátcích 1960. V něm se zamýšlel nad možnostmi jak řešit problém Šestka versus Sedmička, který považuje na pozadí komunistické hrozby za fatální. Znovu nastolit jednotu v Evropě představuje základní předpoklad pro úspěšný boj s komunismem. Pro dohodu neskýtalo nebezpečí v žádné jiné zemi Šestky jen ve Francii, tedy přesněji řečeno v osobě francouzského prezidenta. Tato situace v sobě skrývala paradox, protože jeho názory na politické uspořádání Evropy byly velice blízké názorům Britů. De Gaullem preferovaná evropská konfederace, představující spolupráci národních států, byla tedy „l'Europe à l'anglaise“. Z toho pro Británii vyplývalo, že dohoda musí být uzavřena za doby de Gaullovy vlády, kdy jsou federalistické kruhy odstaveny od moci. Současně to neznamenal, že domluvit se s generálem bude jednoduché. Vedle zavržení federalistické koncepce, která nebyla víc než chiméra, se představa de Gaullovy Evropy může charakterizovat jako 'l'Europe à l'anglaise, sans les Anglais'.²²² Macmillan si proto klade otázku: „může být nastolena harmonie mezi tím co chceme my a co chce de Gaulle? Existuje základ pro dohodu?“²²³ To co chtěl francouzský prezident bylo povýšení své země do postavení velmoci. Jako prostředek k dosažení cílu měl sloužit úspěšný nukleární program spolu s podílem na rozhodování v bloku západních demokracií, který do této doby řídil anglosaský tandem. Generál vnímal prvořadou výhodou vlastnictví jaderných zbraní jako

²²² Evropa po anglicku, bez Angličanů.

²²³ Memorandum ministerského předsedy, 29.12.1960 - 3.1.1961 ('The Grand Design'), cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 95.

ýhodu politickou, bez které nebylo v moderní době možné, aby země dosáhla velmocenský statut. Vojenský aspekt byl druhořadý. Dále nehodlal respektovat rozložení sil v rozhodování v rámci Aliance a kategoricky odmítal, „že životně důležitá rozhodnutí (v NATO) se dělají – nebo nedělají – mezi americkou a britskou vládou ve Washingtonu.“²²⁴ Pro britského premiéra snaha Francie dosáhnout rovného postavení s anglosaskými spojenci představovala pravděpodobně jedinou možnost, jak na základě souhlasu s pomocí v těchto dvou otázkách zlepšit vyjednávací pozici země. Zároveň byla na místě otázka, jak se k „anglo-francouzskému obchodu“ postaví americká strana, tedy administrativa nového prezidenta Kennedyho (1917-1963). Pro Velkou Británii se tím otevírala řada otázek: „Británie chce vstoupit do evropského podniku, Francie chce vstoupit do podniku anglosaského. Můžou být zjednány podmínky? Byl by de Gaulle ochotný odvolat francouzské veto, které jediné brání urovnání hospodářského problému Evropy, výměnou za politicko - vojenské dohody, které by přijal jako uznání velmocenského postavení Francie? To, co by požadoval, je něco ve směru tripartismu a něco z nukleární oblasti. Existují nabídky, které bychom si mohli dovolit učinit? A budeme moct přesvědčit Američany, aby souhlasili?“²²⁵ V průběhu roku 1960 na tyto otázky Macmillan ještě nemohl znát odpovědi. Přesto nukleární karta pro něj zůstávala, i přes skutečnost, že v tomto směru nezískal podporu kabinetu, prostředkem jak naleznout relativně jednoduché řešení nelehkého problému.

Odhodlání francouzského prezidenta vylepšit postavení Francie i ostatních evropských zemí na mezinárodní scéně, ovládané dvěma supervelmocemi znamenalo pro Británii, usilující se do této Evropy začlenit, další komplikace. Pozdější vývoj prokázal, že generál de Gaulle s Velkou Británií v Evropě nepočítal. Jaké tedy byly prezidentovy představy Evropy? Jeho ministerský předseda Michel Debré (1912-1996) se tomuto tématu věnoval již několik dnů po

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid., 95-96.

nástupu do úřadu. V Národním shromáždění 15. ledna 1959 řekl: „francouzská mládež může vidět svoji budoucnost v očích mladých Němců, a naopak, v očích dětí Francie můžou německé děti vnímat svojí. ... (Přesto) totožnost osudu není možné založit na zřeknutí se ideje národa.“²²⁶ V tomto projevu bylo poprvé použito výrazu l'Europe des patries (Evropa vlastí), který byl později přisuzován de Gaullovi. Přestože prezident nebyl jeho autorem, plně se s ním ztotožňoval. Ve svém projevu 31. května 1960 uvedl, že „přispět k vybudování Západní Evropy jako politického, hospodářského, kulturního a humánního seskupení, zřízeného k činům, pokroku, bezpečnosti je to, k čemu se chce Francie připojit. ... (...) Francie za sebe, uznala potřebnost této Západní Evropy, která byla kdysi snem moudrých a ambicí mocných a která se dnes ukazuje jako nezbytná podmínka pro rovnováhu ve světě. ... Rovněž je bezpochyby nutné, aby země, které se sdružují, nepřišly o vlastní identitu a aby sledovaná cesta představovala spolupráci organizovanou Státy, s vidinou, že se po ní možná dojde, k impozantní konfederaci. ... Na našem starobylém kontinentě, zřízení západního seskupení, alespoň rovnocenného tomu na Východě, by jednoho dne umožnilo, bez toho, že by někoho nezávislost a svoboda byla ohrožena a s přihlédnutím na pravděpodobný vývoj společenského zřízení, zavést evropské dorozumění mezi Atlantikem a Uralem.“²²⁷ Jinými slovy to znamenalo, že evropské státy měly pomoci vedení společné zahraniční a obranné politiky, které by byly organizovány skrze instituce odpovědné národním vládám, získat nezávislé postavení mezi dvěma supervelmocemi. Byl to koncept třetí síly, tedy takové Evropy, jejíž státy tím, že se sjednotí, budou moci vést nezávislejší politiku v rámci bipolárně rozděleného světa. Tato myšlenka vznikla jako odpověď na propad Evropy na mezinárodněpolitické scéně po druhé světové válce. De Gaulle s touto koncepcí nesouhlasil jedině v tom směru, že odmítal, aby byla spolupráce vedena institucemi s nadnárodním charakterem. Vyznávajíc tyto

²²⁶ L'Année politique, 1959, s. 603-611, cit. podle Willis, F. R., France, Germany and the New Europe 1945-1963, Stanford 1965, s. 293.

²²⁷ cit. podle Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., L'Union politique de l'Europe, Jalons et textes, Paříž 1998 Allocution radiotélévisée du général de Gaulle (extraits) Paris, 31 mai 1960, s. 111-112.

myšlenky, nabídl francouzský prezident v říjnu 1959 svým partnerům ze Šestky zavedení pravidelných jednání na ministerské úrovni o politických otázkách a zřízení pařížského sekretariátu pro přípravu těchto schůzek. Přes obavy Pětky týkajících se dopadů na existující instituce Společenství a po rezignaci na sekretariát získali Francouzi o měsíc později souhlas. První schůzka se konala v lednu 1960. V průběhu tohoto roku proběhla v rámci Šestky diskuse vyvolaná francouzským návrhem politickou spolupráci institucionalizovat. V září vystoupil de Gaulle na tiskové konferenci na které představil svůj plán na mezivládní kooperaci zemí Šestky v několika oblastech. Uznal, že existující orgány Společenství „mají hodnotu technickou, ale nemají a nemůžou mít váhu a z toho vyplývající účinnost politickou.“²²⁸ Proto navrhoval „zajistit pravidelnou spolupráci Západní Evropy, tedy to co Francie považuje za žádoucí, možně, praktické v oblasti politické, v oblasti hospodářské, v oblasti kulturní, a obrany. To obnáší pravidelné nalézání konsensu mezi odpovědnými vládami a potom rovněž, v každé společné oblasti činnost specializovaných institucí, institucí podřízených vládám, (...) (dále) pravidelná jednání shromáždění tvořeného poslanci národních parlamentů a (...) slavnostní evropské referendum, které při tomto startu Evropy poskytne nezbytný znak lidového souhlasu a přesvědčení.“²²⁹ Debaty o politické unii Šestky, jejíž organizační struktura měla vytvářet jakousi střechu existujícím institucím Společenství, se vedly i v následujících letech.²³⁰ Plány nového projektu byly těžko přijatelné hlavně pro

²²⁸ Ibid., s. 112-113

²²⁹ Ibid.

Dále na tiskové konferenci odeznělo: „budovat Evropu, což znamená ji sjednocovat, to je samozřejmě hlavní. ... Je nutné pokračovat jediné v této oblasti, ale ne na základě snů, na základě skutečností. Nuže, jaká je realita Evropy? Jaké jsou pilíře na kterých můžeme stavět? Ve skutečnosti jsou to Státy, které se jistě jeden od druhého značně liší, které mají každý vlastní duši, vlastní historii, vlastní jazyk, neštěstí, slávu, vlastní ambice, ale Státy, které jsou jediné entity s právem nařizovat a autoritou jednat. Domnívat se, že je možné vystavět něco, co bude účinné v akci a odsouhlasené národy mimo a nad Státy, je chiméra. (Ibid.)

²³⁰ V průběhu let 1961 a 1962 došlo k vypracování několika návrhů na dohodu ustavující politickou unii v rámci šesti zemí Evropského hospodářského společenství. První dva vypracovala studijní komise zřízená Šestkou v únoru 1961, v jejíž čele stál francouzský diplomat Christian Fouchet. Výsledkem byla v říjnu 1961 představená studie, pro kterou se vžil název první Fouchetův plán. Navrhoval ustavit unii států, což by znamenalo vést společnou zahraniční a obrannou politiku a zároveň rozšířit spolupráci v oblastech vědy a kultury. Plán nebyl přijat. Hlavní výhrady se týkaly snah popřít nadnárodní prvky Společenství, v oblasti obrany to byly obavy z desintegrace NATO a rovněž nezapojení Británie. Tzv. druhý Fouchetův plán byl zveřejněn v lednu 1962. Znamenal přitvrzení francouzského stanoviska. Odkaz na NATO byl úplně vypuštěn, kompetence nového

menší země, přestože obavy vzbuzovaly i v Německu a Itálii. Odvrácení se od nadnárodního přístupu, nedostatečně vyjádřená důležitost NATO a atlantických vazeb a pro státy Beneluxu i hrozící osa Paříž - Berlín byly hlavní překážky. Z posledně jmenovaného důvodu byla pro tři nejmenší státy Šestky, hlavně pro Nizozemí, důležitá participace Británie. Londýn původně do diskuse neměl zájem zasahovat. Až po podání přihlášky pro vstup do EHS zažádal v dubnu 1962 o přistoupení k těmto jednáním. Francie se stavěla výrazně proti, ani možné členství v EHS nemělo znamenat automatické začlenění do politické unie. Na základě těchto i dalších rozporů státy Beneluxu v polovině dubna 1962 plán pohřbily. Hrabě Snoy et d'Oppuers, tajemník ministerstva hospodářství a pozdější ministr financí Belgie, postoj tří zemí vyjádřil takto: „dnes jsou naše historické vzpomínky na kontinentální velmoci značně nemilé a necítíme se dobře (...) a pohodlně, když se Angličané nepodílejí na institucích protože, v posledních dvou stoletích to byla především Anglie se kterou jsme mohli počítat pro podporu naší národní nezávislosti. ... Jestliže země Beneluxu vzaly na sebe zodpovědnost za torpédování Fouchetova plánu, myslím, že to bylo jednoduše z důvodu, že v případě vytvoření něčeho čistě na konfederálním základě, neexistoval důvod proč vyloučením Britů, kteří požadovali účast, oklešťovat evropskou výstavbu. V opačném případě, jestliže jsme chtěli v rámci Šestky vytvořit něco na základě federálním, Fouchetův plán v sobě nesl záměr oslabit institucionální prvky s federální povahou.“²³¹

Společenství měly být rozšířeny o hospodářskou oblast, čím by se vlastně popřely Římské smlouvy. Sice došlo k určitým snahám o nalezení řešení, Francie získala podporu Itálie a SRN, ale nehodlala ustoupit natolik, aby souhlasily i státy Beneluxu. Na schůzce ministrů zahraničí Šestky v Paříži 17. dubna 1962 byl projekt vetován nizozemským ministrem Josephem Lunsem (1911-2002). Americký historik Andrew Moravcsik vysvětluje de Gaullovo až nepochopitelné jednání, týkající se přitvrzení podmínek a i neústupnost s jakou je prosazoval tím, že generál nikdy nevěřil, že plán bude Pětkou odsouhlasen. „(...) de Gaulle nebudil dojem, že by skutečně očekával schválení Fouchetova plánu, (...) podstatně se nesnažil zabezpečit jeho přijetí a (...) konečně, nezdá se, že by tento neúspěch měl nejmenší vliv na vývoj EHS. ... Pro něj byl tento plán nicméně užitečný jako úmyslná lest sloužící k získání podoby přesvědčeného Evropana a aby pořádně odlišil francouzskou politiku od politiky britské k tomu, aby mohl lépe prosazovat spolupráci v oblasti zemědělství a aby se mohl postavit proti vstupu Velké Británie.“ Morawczik, A., *Le grain et la grandeur: les origines économiques de la politique européenne du général de Gaulle*, in: *Revue française de science politique*, Volume 49, août-octobre 1999, s. 507-544.

²³¹ Prate, A., *Entretien avec le comte Snoy et d'Oppuers, Espoir*, *Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 43-46.

Nepřijetí de Gaullových představ Evropy Šestkou mělo za následek, že se generál začal ještě výrazněji orientovat na Adenauerovo Západní Německo jako výhradního spojence v Evropě a koncentroval svou pozornost na uzavření smlouvy mezi oběma zeměmi, která měla s plánem Foucheta mnoho společného.

De Gaullovo zdůrazňování l'Europe de patries zneklidnilo nejenom menší země Šestky, ale obavy začal pociťovat i spolkový kancléř Adenauer. Jednak neztracoval nadnárodní strukturu Společenství, která byla výhodná jako stmelující prvek výstavby Evropy a jako obrana proti nacionalismu. Současně zapojení své země do atlantických vazeb skrze NATO považoval za základní pro bezpečnost Spolkové republiky. Z těchto důvodů, bezprostřední reakce spolkového kancléře na de Gaullovy pokusy o evropskou Evropu, byla snaha nalézt cestu k Velké Británii. Rok 1961 měl být v Německu rokem volebním a ve společnosti sílil odpor jednak k Francii a Nizozemskem prosazované Společné zemědělské politice, zároveň průmyslové kruhy volaly po dohodě se Sedmičkou. Neřešení problematických vztahů mezi oběma bloky vedlo k ekonomickým ztrátám. Země byla tradičním vývozcem nejen na Britské ostrovy, ale hlavně do Skandinávie.²³²

Spolkový kancléř a britský premiér se setkali v srpnu 1960 v Bonnu. Zde Adenauer učinil nabídku na dvoustranná jednání britských a německých expertů o možnostech uspořádání mezi EHS a ESVO. Tyto rozhovory započaly 3. listopadu. V prosinci Britové zahájili podobné bilaterální diskuse i s Itálií. I když obě země „projevily značnou flexibilitu ve dvou

²³² Za rok 1961 dosáhla celková hodnota exportu SRN do Velké Británie 531 000 000 a importu 492 000 000 dolarů. V případě Dánska to bylo 420 000 000 a 290 000 000 dolarů, Norska 316 000 000 a 136 000 000 a Švédska 654 000 000 a 483 000 000. Pro srovnání, vývoz Francie za rok 1960 do všech sedmi zemí ESVO měl hodnotu 997 000 000 dolarů, což bylo méně než jedna třetina hodnoty vývozu SRN. Dovoz do Francie ze zemí ESVO za stejné období dosahoval o málo více než jednu čtvrtinu dovozu do Spolkové republiky, 555 000 000 dolarů. Zdroj, Willis, F. R., *France, Germany and the New Europe 1945-1963*, Stanford 1965, s. 300.

nejvíce sporných otázkách – britském domácím zemědělství a obchodu Commonwealthu“²³³, rozhovory nemohly mít závažnější důsledky, než určité oteplení vztahů a výměnu informací. K tomu, aby přinesly víc, byli britští vyjednavací příliš svázáni instrukcemi Foreign Office, podle kterých se měly rozhovory dotýkat jen technických otázek. Co bylo ještě důležitější, bez zapojení Francie nad jakýmkoliv pozitivním výsledkem zůstával viset veliký otazník.

Tento problém se měl Macmillan pokusit vyřešit během své plánované návštěvy Francie na konci ledna 1961. Ještě před odjezdem zorganizoval další schůzku v Chequers, kde se měla dohodnout taktika pro jednání s generálem. Podobně jako v listopadu 1959 i tentokrát byli pozváni jen ministři zahraničí a financí se svými zástupci.²³⁴ Diskuse byla vedena směrem, aby se pozvaní vyjádřili k návrhům, které premiér zachytil ve svém vánočním memorandu Grand Design. V něm Macmillan vyjádřil přesvědčení, že nejjednodušší bude de Gaulle nalákat na britskou pomoc ve dvou oblastech, týkajících se jednak atomových zbraní a postavení Francie v NATO. „Politické řešení“, které mohlo podle Macmillanových představ dosáhnout podoby kombinovaných anglo-francouzských nukleárních sil v rámci NATO, nezískalo podporu. Ministr obrany Watkinson byl jediné svolný k tomu, aby se dále nepokračovalo v přesvědčování Francie, aby zanechala svůj vojenský jaderný program. Bylo jasné, že tato snaha nemá šanci na úspěch. Náзор ministerstva zahraničí byl, že není možné nerespektovat Bermudskou dohodu, podpisem které se v roce 1957 Británie zavázala, že za obdržení pomoci od Američanů nepředá poskytnuté informace o jaderném výzkumu třetím zemím. Jestli Francie podobné informace dostane nebo nikoliv, bylo rozhodnutím pro administrativu ve Washingtonu. Tak tedy, Macmillan obdržel souhlas svých podřízených jediné k tomu, aby „se na setkání s de Gaullem snažil získat jeho souhlas k těm anglo-francouzským dvoustranným rozhovorům ohledně dohody mezi Šestkou a Sedmičkou, o

²³³ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 33.

²³⁴ Schůzka se konala 14. ledna a přítomni kromě Macmillana byli: tajemník pokladu Selwyn Lloyd, ministr zahraničí Alec Douglas-Home, oba se stálými tajemníky, tajemník Kabinetu F. A. Bishop. Ten, protože tušil, že se bude probírat „politické řešení“ prosadil, aby byl pozván i ministr obrany Harold Watkinson.

kterých se ve vánočním memorandu (...) naznačovalo, že na jejich základě není možné očekávat žádné výsledky.“²³⁵

Jednání de Gaulla s Macmillanem na konci ledna 1961 v Rambouillet se nesla v přátelské atmosféře. Přesto, zdá se, že si oba státníci vyložili obsah slov toho druhého po svém. Macmillan začal se sváděním generála. Prohlásil, že velmocenské postavení Francie a Británie, které jako jediné dvě země na Kontinentě disponují jadernými zbraněmi a celosvětovými zájmy, musí Spojené státy uznávat. Z pozice evropských a světových velmocí by měly společně „promlouvat k Novému světu jako skuteční reprezentanti Starého.“²³⁶ Dokonce se vyjádřil, že „zvláštní vztahy“ Velké Británie a Spojených států amerických „za těchto změněných okolností snad už nejsou déle dostačující.“²³⁷ Byl to právě Macmillan, který se snažil v roce 1957, v prvních měsících po nástupu do úřadu ministerského předsedy vztahy s Washingtonem poznamenané suezským debaklem napravit. Macmillanovy představy měly být zavedeny do praxe v podobě společného držení atomových zbraní Británie, Francie a snad i Spojených států v rámci NATO. Naznačoval, že část francouzských sil by mohla zůstat nezačleněná. V tomto směru si pravděpodobně neuvědomoval, že jeho „politické řešení“, ponechávajíc stranou postoj USA, mělo jednu obrovskou slabinu. Macmillan nepochopil, že de Gaulle vnímal nukleární zbraň jako prostředek k dosažení velmocenského postavení Francie a z tohoto důvodu musely zůstat v nezávislém držení státu. Proto francouzského prezidenta tento druh spolupráce v jaderné oblasti nemohl zaujmout.

V debatě na téma uspořádání Sedmičky a Šestky Macmillan sdělil, že „(...) Spojené království pocítuje, že může existovat metoda na jejímž základě se bude moct k Šestce skutečně přičlenit a přijmout společný vnější tarif za podmínky určitých výjimek, které

²³⁵ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 337.

²³⁶ Macmillan de Gaullovi, 28.-29.1.1961, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 148.

²³⁷ Ibid.

umožní dovážet z Commonwealthu suroviny a potraviny z mírné podnební zóny.²³⁸ Byl to zatím jen návrh, problém si vyžádá prozkoumání expertů. Dále upozornil, že obrana zájmů Commonwealthu a domácího zemědělství v Británii vytváří značný tlak na vládu a proto je nutné, aby uspořádání nebylo jen čistě obchodní dohodou, ale aby bylo ujednáno „jako část širšího plánu na reorganizaci Západu.“²³⁹ Británie byla připravena zrušit celní preference pro import průmyslových výrobků, které byly vesměs dováženy z rozvinutých bývalých dominií. Obecně byla přijímána skutečnost, že celní preferenční systém zaznamená v budoucnu změny, tím jak se budou země Commonwealthu industrializovat a orientovat na jiné trhy než britské. Na to de Gaulle odpověděl, že britský obchod s Evropou je v porovnání s Commonwealthem stále malý, a že „nechápe jak bude možné dospět k dohodě Šestky s Velkou Británií a některými zeměmi Sedmičky bez změny v systému imperiálních preferencí. Jestliže změna nastane poškodí Commonwealth a jestliže nebude žádná změna, systém (společný vnější tarif - pozn. N. P.) nebude fungovat.“²⁴⁰ Jediná dosažená dohoda se týkala zahájení bilaterálních rozhovorů mezi oběma zeměmi.

Přestože bylo možné de Gaullovo finální stanovisko charakterizovat jako doporučení, aby si Británie pro rozhodnutí dopřála více času, opouštěl Macmillan Francii v přesvědčení, že jeho „politické řešení“ podnítilo u generála zájem.

Dohodnuté dvoustranné rozhovory započaly 27. února. 1961. Záhy bylo jasné, že Francouzi nebudou mít stejné pochopení pro britské problémy s Commonwealthem a vlastním zemědělstvím jaké projevíli Němci a Italové. Olivier Wormser, šéf ekonomického oddělení francouzského ministerstva zahraničí a vedoucí delegace, vyjádřil skepsi nad možností přijetí ze stany své vlády takového uspořádání s Británií, které by plně nerespektovalo klauzule

²³⁸ Jednání de Gaulla a Macmillana v Rambouillet, 28. - 29. 1. 1961, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 76.

²³⁹ Ibid., s. 77.

²⁴⁰ Ibid.

Římské smlouvy. „(...) udělit výjimky, či už podstatné jako v případě zemědělství nebo méně podstatné, (...) znamená postavit Šestku do značně nelehké pozice.“²⁴¹ Na druhou stranu, v případě, že by Británie požádala o členství a respektovala jak Smlouvy, tak již dosažené dohody Šestky, „bude jednoduché překonat všechny překážky a najít řešení.“²⁴²

V den zahájení bilaterálních jednání s Francií promluvil v Radě Západoevropské unie „ministr pro Evropu“ Edward Heath. Organizace byla považována za optimální půdu pro zintenzivnění kontaktů se Šestkou. Spolkový kancléř Adenauer během únorové návštěvy Londýna navrhoval, aby se ZEU stala pojítkem mezi Británií a Šestkou pro politickou spolupráci. Heath zdůraznil, že zatímco Británie uznává, že probíhající jednání o politické unii se vedou v rámci Šestky, současně má jeho země zájem účastnit se na diskusích o aktuálních celosvětových problémech. Když mluvil o hospodářském uspořádání, zopakoval již dříve vyjádřené stanovisko vlády, že země je připravena na zavedení společného vnějšího tarifu a snad i na harmonizaci obchodní politiky se Šestkou. Společný vnější tarif neměl být aplikován na země Commonwealthu, v této oblasti byla Británie ochotná uvažovat o takových opatřeních, které by znamenaly stejné postavení na domácím trhu pro importované výrobky ze zemí Commonwealthu a zemí EHS. Británie tedy nadále odmítala „obrácené preference“, jejíž zavedení by způsobilo výhodnější postavení tovarů z EHS jako z Commonwealthu.

Budoucnost těchto obchodních vztahů byla z části probírána na březnové schůzce ministerských předsedů Commonwealthu v Londýně. Ta byla „naneštěstí (...) zcela vyplněna problémem Jihoafrické unie“²⁴³, který jen zvýraznil nedostatek jednoty mezi členy. Nicméně, vyjádření Britů o možných změnách ve prospěch obchodu s Evropou vzbudila znepokojení. Nejhlasitěji je dával najevo australský ministerský předseda Robert Menzies (1894-1978),

²⁴¹ Koncept francouzského zápisu jednání, 3.3.1961, cit. podle Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 35.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 6.

který varoval před další politickou desintegrací. Trval na tom, že není možné, aby Británie cokoliv podnikala „bez dřívějších jednání zahrnujících Austrálii.“²⁴⁴

Jestliže tato schůzka naznačovala skutečnost, že získat souhlas pro zvažovaný vstup do Evropy od ostatních členů Commonwealthu bude obtížné a vyžádá si náročné diskuse, v tu samou dobu se Británii dostalo nadšené podpory ze strany washingtonské administrativy. Na konci března se vypravil do Londýna státní podtajemník pro oblast vztahů s Evropou George Ball (1909-1994). V jednáních s Heathem a stálým tajemníkem ministerstva financí Frankem Leem se vyjádřil, že „(...) Spojené státy by britské *členství* ve Společenství, na které by bylo nahlíženo jako na významný příspěvek pro soudržnost Svobodného světa, schválily. ... (Na druhou stranu) je pro ně myšlenka na *přidružení* Spojeného království k EHS značně neschůdná.“²⁴⁵ Vyjádření kladného postoje USA způsobilo posun o další krok směrem k podání přihlášky pro vstup. Rovněž před chystanou dubnovou návštěvou premiéra Macmillana ve Spojených státech, kde se během prvního delšího setkání s novým prezidentem Kennedym bude snažit jej získat pro své „politické řešení“, to byl velice vítaný signál pro možnou podporu v této oblasti. Prezident Kennedy byl názoru, že přes určité negativní důsledky britského vstupu do EHS na hospodářství Spojených států, byly politické výhody upevnění jednoty Evropy převažující. Londýn se měl rozhodnout co nejdřív, „jestliže by Spojené království zůstávalo mimo tohoto evropského sdružení až do doby odchodu Dr. Adenauera a prezidenta de Gaulla, situace by mohla být mnohem složitější.“²⁴⁶ Hlavní výhoda vstupu Velké Británie do EHS tkvěla pro Spojené státy v možnosti zředit formující se osu Paříž - Berlín. Americký prezident se obával dopadů na integritu NATO de Gaullových snah o samostatný a nezávislý postup v rámci Západního bloku. Současně by začlenění Británie

²⁴⁴ Záznam ze setkání ministerských předsedů, 17.3.1961, cit. podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 340.

²⁴⁵ Jednání E. Heatha a F. Leeho s podtajemníkem USA G. Ballem, 30.3.1961, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 55.

²⁴⁶ Jednání prezidenta Kennedyho a ministerského předsedy Macmillana, 5.4.1961, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 56.

do Evropy znamenalo, že tato Evropa bude vést pro USA přijatelnější hospodářskou politiku.²⁴⁷ V jednáních o „politickém řešení“ se diskutovalo o třílenné radě, která by se scházela dvakrát do roka a o francouzském zástupci v Nejvyšším spojeneckém velení NATO. Po návratu Macmillana do Londýna bylo Kennedymu zasláno memorandum, vycházející z Grand Design, kde byly podrobně popsány možnosti jak zapůsobit na Francii. Macmillan prosil amerického prezidenta, aby během návštěvy Francie na téma britského vstupu pohovořil s de Gaullem a hlavně, aby zjistil jaký je jeho názor na zvláštní zacházení pro britské zemědělství a obchod s Commonwealthem v případě britského členství.

Podpora, kterou britské začlenění do EHS získalo ve Washingtonu, znamenala posílení pozice těch, kteří již byli rozhodnuti a pro Macmillana osobně, představovala značnou pomoc v získávání některých, zatím odolávajících ministrů pro podání přihlášky.²⁴⁸

Ve druhé polovině dubna se uskutečnila dvě zasedání kabinetu, kde došlo k důležitému vyjasnění postojů jednotlivých členů. Z debaty jasně vyplývalo, že primární důvod pro vstup je udržet postavení země ve světě. Otázka hospodářská byla až na druhém místě, i když obavy z ekonomických ztrát v případě nezačlenění se do Společenství byly hlavně z dlouhodobého hlediska značné. Vedle posílení jednoty Evropy a tím i Západního bloku v boji proti komunismu, představovalo výhodu i oslabení spojení Francie a Spolkové republiky. Tato snaha „byla plně ve shodě s britskou letitou tradicí týkající se zamezení nevhodného seskupení moci v rámci malé skupiny kontinentálních zemí.“²⁴⁹ Země mohla sehrávat

²⁴⁷ „Kennedy si naprosto uvědomoval ekonomické potíže, které může vstup Británie přinést pro Spojené státy. Ty byly ale v jeho mysli překonány politickými výhodami. Jestliže Británie vstoupí do (Společného) trhu, Londýn by mohl působit jako protiváha k výstřední politice Paříže a Bonnu a k rodícímu se, do sebe zahleděnému klubu bílých zemí s vysokými tarify.“ Schlesinger, A. M., *A Thousand Days*, John F. Kennedy in the White House, Londýn 1965, s. 720, cit. podle Bange, O., *The EEC Crisis of 1963*. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000, s. 38.

²⁴⁸ „V době odjezdu ministerského předsedy v dubnu 1961 do Washingtonu se už on sám i jemu blízcí ministři rozhodli, že v tváři v tvář volbě mezi status quo a zažádáním Společenství o členství, si musí zvolit druhou možnost. Návštěva Washingtonu představovala pokus vylepšit podmínky vstupu a získat pro ně americkou podporu.“ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 342.

²⁴⁹ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 37.

důležitou úlohu jako most mezi Evropou a Spojenými státy americkými. I přesto, že většina kabinetu byla v této době přesvědčena o nutnosti přihlášku podat, vesměs všichni z této skupiny byli podobně přesvědčeni, že se nemůže jednat o vstup na základě přijetí všech článků Římských smluv. Británie musí obdržet ve známých oblastech zvláštní zacházení. Ministerský předseda, který v této době ještě neměl k dispozici odpověď prezidenta Kennedyho na vlastní memorandum, budil dojem, že „politické řešení“ nutné výjimky ze Smluv pro Británii zajistí.²⁵⁰

Tato představa se potvrdila jako lichá 8. května, kdy dorazila odpověď z Washingtonu. Kennedy odmítl pomoc Francii s poukazem na možnost, že Spolková republika by se mohla dožadovat stejné, což by vážně ohrozilo NATO. Nukleární zbrojní programy, malé v rozsahu a v nezávislém držení států, byly v rozporu s novou vojenskou strategií USA, která byla právě v této době koncipována vojenskými kruhy ve Washingtonu.²⁵¹ Navíc, když později referoval

²⁵⁰ Na zasedání 20. dubna lord kancléř David Maxwell-Fyfe zahájil pravděpodobně první hlubší debatu o dopadu vstupu na suverenitu země. Stavěl se za vstup, ale upozornil, že není na místě se uklidňovat, že Společenství nepřevzme určitou část rozhodovacích pravomocí v oblasti hospodářské a právní. Plně za vstup byl ministr pro záležitosti Commonwealthu Duncan Sandys, ministr zemědělství Christopher Soames se rovněž stavěl za členství, s vysvětlením, že britské zemědělství si žádá revizi tak či tak. Ministr letectví Peter Thorneycroft zůstával nerozhodnutý, ministr obchodu Maudling, zatímco souhlasil se zažádáním o vstup, samozřejmě s podmínkou zachování obchodu s Commonwealthem, vyjádřil skepsi nad souhlasem Francie s britským členstvím. Na závěr, ministr školství Eccles varoval, že zrušení volného vstupu pro zboží z Commonwealthu znamená nenávratně tyto vztahy poškodit. Debata pokračovala 26. dubna, kdy podporu vstupu vyjádřil ministr obrany Watkinson a ministr financí Selwyn Lloyd s poukázáním na nemožnost dosáhnout dohody mezi Šestkou a Sedmičkou jako celky. Na tomto zasedání výhodnost vstupu nejvíce zpochybňovali Eccles, Quintin Hogg, lord prezident Rady a hlavně Home Secretary Butler. Hogg navrhoval, místo příliš uzavřeného trhu Šestky, hledat řešení v „Atlantické unii“ s Británií a oběma Amerikami jako členy. Butler trval na svém stanovisku z července 1960, kdy se rozhodlo počkat. Varoval před dopady na konzervativní stranu v případě, že se vláda rozhodne nepostavit se za zájmy farmářů. Na tyto výtky reagoval lord strážce pečeti Heath, který zdůraznil, že ohrožení suverenity země, tak jak popisovali někteří členové kabinetu, nehrozí. Římské smlouvy federativní uspořádání nezakládají, navíc, současný vývoj potvrzuje, že na Kontinentě dochází k odklonu od těchto myšlenek. Názoru na poškození vazeb s Commonwealthem odporoval myšlenkou, že hospodářské posílení Velké Británie v EHS bude znamenat i ekonomický růst pro tyto země a tím i posílení společných vazeb. Tyto názory podpořil ministr zahraničí Douglas-Home. Na závěr bylo odsouhlaseno, že země může přistoupit ke Společenství za podmínek uchování obchodních zájmů Commonwealthu, zvláštních ujednání pro domácí zemědělství a s ohledem na postavení Británie v zóně volného obchodu Sedmičky. Zdroj, Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 344-346.

²⁵¹ Po nástupu Kennedyho do Bílého domu byla zahájena revize vojenské strategie země a Aliance, kterou pod názvem „strategie hromadné odvety“ zavedla v roce 1954 předcházející administrativa prezidenta Eisenhowera. Vycházela z předpokladu, že v případě útoku ze strany SSSR by došlo k rozpoutání atomové války, ve které by se protivníci snažili o úplné zničení sil nepřítele. Odstrašující prospekt naprosté destrukce nukleárními zbraněmi tak vytvářel patovou situaci. Tuto strategii nová administrativa pokládala za příliš rigidní a proto se snažila koncipovat novou, která by počítala i s omezenou válkou, vedenou konvenčními prostředky. Na počátku roku 1962 byla zveřejněna jako „strategie pružné odvety“. Pro evropské členy NATO to znamenalo, že měly více

Macmillanovi o výsledcích jeho pařížských jednání s francouzským prezidentem na konci května, musel vyjádřit svou pochybnost nad tím, že de Gaulle si přeje Británii ve Společenství. Podobný dojem nabyl i spolkový kancléř Adenauer. Na červnovém setkání mu generál sdělil, že nepocituje, že by Británie byla připravena na vstup. Když ale o něj zažádá, „bude si muset zvolit mezi Commonwealthem a Společným trhem. Nemůže mít obojí.“²⁵²

Celkově byla reakce Francie na britský vstup v Londýně vnímána jako stěžejní pro další vývoj. Odhadnout jak se Paříž po podání přihlášky zachová nebylo vůbec jednoduché, její postoj se dal nejlépe definovat jako dvojnáčný. Po odpadnutí možnosti nalákat generála na „nukleární obchod“ byl Macmillan konfrontován se značně nepříjemnou skutečností. Bez toho, že by měl co nabídnout jako protislužbu, bylo nutné se postavit tváří v tvář de Gaullovi se všemi, doma slíbenými, výjimkami pro Commonwealth, zvláštními podmínkami pro zemědělství a s ohledy na Sedmičku. Proto například Reginald Maudling varoval před možnou situací, kdy vláda začne s přípravami na přístupová jednání se Šestkou, které budou muset zahrnovat konzultace se členy Commonweatlhu, ESVO, jakož i kampaň na zajištění podpory domácího veřejného mínění. Současně si nebude jista, že tato jednání budou zahájena. Ačkoliv se de Gaulle nikdy veřejně proti kandidatuře Británie nepostavil, z rozhovorů s Kennedym, Adenauerem, jakož i podle zpráv z jiných zdrojů se dalo vyrozumět jeho negativní stanovisko. V únoru 1961 se francouzský velvyslanec v Británii Chauvel, v návaznosti na lednové diskuse de Gaulla s Macmillanem v Rambouillet, v průběhu jednání s Heathem vyjádřil, že jeho prezident „nechce, aby si někdo myslel, že Francie je nepřátelsky

finančních prostředků vynakládat na konvenční zbrojení a spoléhat se na americké odstrašující prostředky pod velením NATO. „(...) malé nukleární síly byly nepříznivé pro společný postoj k obraně Západu. Jejich náklady odčerpávaly značné zdroje pro národní obranu, což ohrožovalo konvenční zbrojní programy a tedy bylo vnímáno jako podkopávání nové strategie „pružné odvety“. Hlavní znak této nové strategie (...) byl, že americké odstrašující prostředky příslušely pod centralizovanou strukturu velení NATO, které jediné mohlo poskytnout nutný stupeň rychlé flexibility pro složité krizové situace.“ Bange, O., *The EEC Crisis of 1963*. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000, s. 44.

²⁵² Documents diplomatiques français, 1961, i, s. 622, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 154.

zaměřena proti přistoupení Británie k Šestce, on se jen domnívá, že to není možné.“²⁵³ Na druhou stranu, v březnu se Londýnu dostalo od hlavního představitele francouzské delegace v bilaterálních jednáních Wormsera ujištění, že všechny potíže země spojené s hledáním dohody mezi oběma hospodářskými bloky v Evropě se vyřeší podáním britské přihlášky na plnoprávné členství. V květnu ministr zahraničí Couve de Murville prohlásil ve Francouzském výboru pro zahraniční otázky, že „my jsme vždy tvrdili, že jiné řešení pro Evropu než přistoupení Velké Británie do Společného trhu neexistuje.“²⁵⁴

Všechny dostupné reakce z Francie vyvolávaly v období jara a léta 1961 v Londýně pocit značného pesimismu. Přesto na jednání o podobě a rozsahu výjimek nutných pro členství země se tato nejistá situace jakoby vůbec neprojevila. V květnu se ve vládním EQ Committee diskutovalo o problematice domácího zemědělství a dovozu potravin z Commonwealthu. Spektrum požadavků, které nerespektovaly ustanovení Římských smluv bylo tak široké, že úředníci byli šokováni. Předpoklad byl, že Šestka bude souhlasit s velice dlouhým přechodným obdobím pro zavedení Společné zemědělské politiky v Británii. Zároveň, že bude možné i po ukončení tohoto období, v případě podstatného snížení příjmů domácích farmářů způsobeného Společnou zemědělskou politikou, udělovat přímé subvence státem.

Podobné koncese si žádala i druhá problematická oblast, tedy Commonwealth. Bylo nutné členské země informovat o zamýšleném postupu vlády a hlavně je ujistit, že britský vstup do Evropy neznamena oslabení vazeb v rámci organizace. Uspořádat pro tento účel setkání ministerských předsedů a vytvořit tak fórum pro vyjadřování hromadného nesouhlasu se jevilo jako politicky značně nevýhodné.²⁵⁵ Jednotlivé země měly být na změny přinášející

²⁵³ Záznam jednání lorda strážce pečeti s francouzským velvyslancem 8.2.1961, cit.podle Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 338.

²⁵⁴ cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, 153.

²⁵⁵ Bylo rozhodnuto neuspořádat konferenci ministerských předsedů i z důvodu načasování zveřejnění žádosti o vstup. Vláda chtěla k tomuto kroku přistoupit před parlamentními prázdninami, na konferenci proto nezbýval čas. Za společné setkání se nejvíce zasazoval kanadský premiér Diefenbaker. Londýn proto přistoupil k vydání ujištění, že Británie nežádá o vstup, ale jen o zahájení rozhovorů se Šestkou, které by vyjasnily, jestli je možné získat pro tři známé oblasti takové podmínky, které by umožnily vstup země do Společenství. Stanoviska všech

britské členství připraveny formou návštěv jednotlivých ministrů. Tento postup byl navržen koncem května a finální podobu získal během víkendového setkání v Chequers v polovině června. Pozvaní byli vedle ministrů, kteří měli vycestovat (Heath, Thorneycroft, Sandys, Hare a lord Perth) i další členové kabinetu a úředníci kterých se tato problematika týkala.²⁵⁶ Bylo odsouhlaseno, že Edward Heath bude vést jednání na Kypru, John Hare, ministr práce, s africkými zeměmi (Ghana, Nigérie, Sierra Leone), lord Perth, státní ministr Foreign Office, se Západní Indií a Peter Thorneycroft s Indií, Pákistánem, Malajsií a Srí Lankou. Nejtěžší úkol, jednání v Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandu, byl svěřen Duncanu Sandysovi. I na tomto setkání se projevilo to, proti čemu již delší dobu varovali ministerští úředníci. Jednalo se o předpoklad nebo spíše tvrzení, o jehož nerealnosti bylo možné se na základě reakcí hlavně z Francie přesvědčit, že bude možné vyjednat dalekosáhlé výjimky. V oblasti dovážených potravin z Commonwealthu existovaly oprávněné obavy o budoucnost produktů z mírné zóny, přítomní neočekávali komplikace pro tropické ovoce. Problematická se nejevila ani oblast importu surovin a zboží z rozvojových zemí. To neplatilo pro výrobky z industriálních států, vesměs z Kanady, Austrálie a Nového Zélandu. „Přítomní se shodli v názoru, že jak země Commonwealthu, tak britské veřejné mínění by neakceptovalo zabezpečovat zájmy Commonwealthu jen v přechodném období. Musíme přesvědčit Šestku o významu Commonwealthu pro Svobodný svět. ... (Současně) se měl zdůrazňovat fakt, že i kdyby Británie do EHS nevstoupila, vláda by nemohla garantovat stálý neregulovaný vstup

zemí Commonwealthu se měly prodiskutovat na připravovaném setkání ministrů financí v září 1961. Srov. Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 342.

²⁵⁶ Schůzka proběhla ve dnech 17 a 18. června. Kromě již zmíněných ministrů se jí zúčastnili Butler, Lloyd, Ian Macload (1913-1970) státní tajemník pro kolonie, Maudling a Soames. Původně měl být jedním z komisařů Reginald Maudling, ten, protože v této době považoval za nevhodné otevírat jednání se Šestkou, odmítl. Byla to reakce na zprávy týkající se postoje Francie k britským zvláštním podmínkám vstupu. V květnu nechal Jean Rey (1902-1983), Hlavní komisař pro zahraniční oblast, vyhotovit Komisi studii o dopadech vstupu Velké Británie na Šestku. Výsledky tajné správy pronikly do Londýna, takže bylo možné na jejím základě zjistit jaká je pozice Francie. Ta kategoricky odmítla podstatnější výjimky pro Commonwealth, nezačlenění Británie do Společné zemědělské politiky a trvala na plném definování této politiky před zahájením vyjednávání o zemědělství s Brity. Zdroj, Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 348-350.

výrobků z Commonwealthu.“²⁵⁷ Kabinet vyslání komisařů odsouhlasil 22. června. Cesty byly podniknuty v prvních dvou týdnech července.

Jednotlivé země zaujímaly k problematice rozdílná stanoviska. Každá z nich pocítovala možné ohrožení z různého důvodu a intenzitě. Existovaly i takové, které neprojevíly hlubší znepokojení. Malajská federace a Pákistán, které navštívil ministr letectví Thorneycroft, nevyjádřily žádné větší obavy a vyzdvihly možnost posílení demokratického světa vstupem Británie do Společenství. Indové nahlíželi na problém méně optimisticky. Vedle možné obchodní diskriminace si hlavně uvědomovali negativní dopady na integritu organizace, která bude podkopána v případě, že EHS bude souhlasit s přidružením jen některých zemí, vesměs méně rozvinutých z afrického kontinentu. Tyto země však nejmenší snahu ani ochotu o asociaci k Společnému trhu neprojevovaly. John Hare se jak v Ghaně tak v Nigérii setkal s kritikou Šestky, kdy její politika přidružování bývalých kolonií byla považována za jasný projev neokolonialismu. Jak se všeobecně očekávalo, nejnáročnější jednání absolvoval Duncan Sandys v Austrálii, na Novém Zélandu a v Kanadě. První zastávkou byl Wellington. Ministerský předseda Holyoake (1904-1983) označil situaci za beznadějnou v případě, že si země, s objemem vývozu do Spojeného království rovnající se 64 %, neudrží volný přístup na britský trh.²⁵⁹ Z diskuse vyplynuly dvě možné řešení. Jedno znamenalo přidružení země ke Společnému trhu, druhé se týkalo nalezení v rámci Šestky „srovnatelného odbytiště“ za ztrátu trhu Británie. Sandys ujistil Novozélandčany, že Londýn hodlá jen zahájit jednání o podmínkách přistoupení, že bude vládu o všem průběžně informovat, a hlavně, že „(...) Británie se nebude cítit připravena vstoupit do Evropského hospodářského společenství bez zvláštních ujednání, které by zabezpečovaly ochranu 'životních zájmů' Nového Zélandu.“²⁶⁰ Na základě udělení těchto záruk, země s jednáním mezi Británií a Šestkou souhlasila.

²⁵⁷ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 12.

²⁵⁹ Nový Zéland, Macmillanen spolu s Austrálií označovaný za 'britskou farmu v Pacifiku', vyvážel na Ostrovy 94 % svého mraženého masa, 94 % produkce sýru a stejný objem másla. Zdroj, Monk, L. A., *Britain 1945-1970*, Londýn 1976, s. 112.

²⁶⁰ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 346.

Následovaly rozhovory s Austrálií, která zastávala k prospektu vstupu Británie do EHS nejvíce negativní stanovisko. Obavy se nevztahovaly výlučně na oblast obchodní, přestože podstatná část exportu země rovněž směřovala na Ostrovy. Jednalo se o znepokojení nad dlouhodobými politickými dopady na Commonwealth.²⁶¹ Posun od stanoviska Nového Zélandu byl viditelný v několika směrech. V závěrečném komuniké sice stálo, že země se proti jednání Británie se Šestkou nestaví, zároveň tato skutečnost neznamenal souhlas. Ministerský předseda Menzies (1894-1978), na rozdíl od Holyoaka, trval na tom, aby byli australští zástupci přítomni při jednáních se Šestkou o problematice, která by se dotýkala zájmů země. Ze strany Duncana Sandyse se australským představitelům nedostalo tak pevného ujištění o snaze Británie chránit obchodní vztahy mezi oběma zeměmi, jak Novému Zélandu. Ve správě pro tisk se přesto uvádělo, že Británie se bude v jednáních usilovat dosáhnout zvláštních ustanovení, které by vedly k zachování obchodních zájmů Austrálie. Diskuse v poslední navštívené Kanadě jen potvrdily již známý negativní postoj této země k britskému členství v EHS. Nepříznivý vývoj hospodářské situace, vysoká nezaměstnanost a blížící se všeobecné volby vládnoucí konzervativce nutili k ještě ostřejšímu vyjádření nesouhlasu s postupem, který by nepochybně vedl k další ekonomické stagnaci. Přistoupení Británie ke Společnému trhu navíc komplikovalo snahu ministerského předsedy Diefenbakera o snížení hospodářské závislosti země na Spojených státech posílením obchodních vazeb na Velkou Británii. Na rozdíl od Austrálie a Nového Zélandu, v jejichž případě se jednalo hlavně o komplikace způsobené Společnou zemědělskou politikou, z pohledu Kanady, možný britský vstup do EHS byl nepříznivý hlavně pro její export průmyslových výrobků do Británie. Již v této chvíli bylo jasné, že Šestka bude trvat na tom, aby byl společný tarif na dovoz do

²⁶¹ „Je pro mě velice těžké uvěřit, že Británie, poprvé důvěrně zapojená do evropské politiky, zůstane stejně samostatná a nezainteresovaná jako je v současnosti. Netvrdím, že je to správné, nesprávné, nebo nedůležité, ani mí kolegové ani já nechceme o tomto vydávat soudy, ale uvědomujeme si, že Commonwealth nezůstane úplně stejný. Pan Sandys usuzuje (...), že žádná z těchto věcí se na vztazích Commonwealthu neodrazí. Přesto my soudíme že ano.“, Robert Menzies, *The Times*, 13. července 1961, cit. Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 348.

Británie z průmyslově rozvinutých zemí Commonwealthu aplikován. V závěrečném komuniké, které bylo ze všech tří zemí nejstručnější, byly tyto obavy vyjádřeny ve značně otevřené formě. Stejně tak se v něm neuváděl žádný přednostní závazek ze strany Sandyse ve směru speciálních dohod pro zabezpečení zájmů této země. Byly zmíněny jen další společné diskuse.

V době jednání komisařů v jednotlivých zemích se z Londýna snažil ministerský předseda Macmillan v korespondenci se svými protějšky vysvětlit, že probíhající změny ve světě by Commonwealth postihly tak či tak. Jak napsal všem třem premiérům, „není možné v měnícím se světě soustavně garantovat Ottawské dohody.“²⁶² Británie rovněž musela reagovat na současný vývoj v Evropě a nemohla si dovolit nevšímat si hospodářského vzestupu Šestky a co bylo ještě závažnější, její rostoucí kohezi politickou. V současnosti bylo již jasné, že jiný způsob, na jehož základě by se Británie mohla dovědět, jaké jsou podmínky jejího vstupu do Evropy, než formálně zahájená jednání není k dispozici. „Když jsme se na konci roku 1955 rozhodli neúčastnit se jednání vedoucích k založení EHS, vedly nás k tomu dva předpoklady, které se oba prokázaly jako nesprávné. Mysleli jsme si, že to nevyjde, nebo, případně že ano, bude možné dojednat uspokojivé přidružení. Dnes už jsme si vědomi, že se jedná o ‘všechno nebo nic’, a jestli se máme pohnout dopředu, budeme muset zjistit co to ‘všechno’ zahrnuje.“²⁶³

Hlavním efektem červencových cest britských ministrů po zemích Commonwealthu byl, že těsně před zveřejněním prohlášení vyjadřující snahu jednat o vstupu země do Společenství, se Británie zavázala v těchto jednáních usilovat o natolik rozsáhlé výjimky ze společných pravidel, že jejich úspěšné završení vážně ohrožovala, jestli ne přímo popírala. Tento fakt se

²⁶² Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 15.

²⁶³ *Ibid.*

netýkal jen oblasti Commonwealthu, podobně se rozhodla a předem zavázala získat koncese i pro domácí farmáře a Sedmičku.²⁶⁴

Finální krok k podání britské přihlášky do EHS byl učiněn 21. července 1961 na zasedání kabinetu. V úvodu zainteresovaní ministři referovali o výsledcích svých cest po zemích Commonwealthu. Všichni se shodovali v tom směru, že přestože v každé zemi respektovali právo Británie na zahájení jednání se Šestkou, dopady těchto jednání na budoucí vývoj Commonwealthu vzbuzovaly vážné obavy. V sázce byly nejenom obchodní vazby, ale hlavně politická integrita. Ministr zemědělství Christopher Soames, který mezitím jednal s reprezentací domácího agrárního sektoru varoval, že je nutné se připravit na odpor proti vstupu ze strany Národní unie farmářů (National Farmer's Union). Ta „zastává krajní stanovisko, že zájmy farmářů Spojeného království mohou být zabezpečeny jedině v případě prodloužení existujícího systému podpor.“²⁶⁵ V závěrečném shrnutí ministerský předseda

²⁶⁴ Skutečnost, že Británie směřuje k členství v EHS byla jejím partnerům z Evropské zóny volného obchodu stále více zřetelnější od jara 1961, i když v této době se ještě stále oficiálně hovořilo o uspořádání mezi oběma bloky (EHS, ESVO) jako celky. Reakce jednotlivých členů na tyto zvěsti byla různá. Na jedné straně země jako Dánsko a Norsko vyjadřovaly britským snahám o přistoupení k Šestce podporu a neskrývaly svůj zájem o zahájení vlastních jednání s EHS, jen co bude britská přihláška podána. Opačný názor zastávaly země neutrální (Rakousko, Švédsko, Švýcarsko). V průběhu jednání v rámci ESVO o dopadech kroku Británie na další členy, se pro tyto tři země počítalo s přidružením k EHS, které mohlo mít pravděpodobně formu zóny volného obchodu s harmonizací vnějších tarifů. Přesto tyto země stále dávaly přednost jednání o uspořádání mezi Šestkou a Sedmičkou jako celky. Tato varianta byla výhodnější z důvodu zachování si svobody rozhodování, která se slučovala s jejich statutem neutrálních zemí. Současně bylo stále více patrné, že jestli vůbec Šestka přistoupí na přidružení neutrální, tak určitě nedopustí stav, kdy by tyto země získaly výhody Společného trhu bez zavádění opatření pro harmonizaci obchodní politiky. Pro Portugalsko se zvažovala možnost uzavření dohod s rozšířeným Společenstvím na způsob Řecka, o kterých právě k této době Šestka jednala. Důležité pro zabezpečení zájmů šesti zemí Zóny po zahájení jednání Británie a Šestky bylo zasedání Rady ministrů ESVO ve dnech 27. - 29. června v Londýně. Výsledkem jednání byla tzv. Londýnská dohoda, která umožňovala Velké Británii souhlasit jen s takovými podmínkami Šestky, které by nepoškodily zájmy členských zemí ESVO. Jinými slovy, ESVO mělo být funkční do té doby, než všech sedm zemí nedosáhne přijatelných dohod o obchodních vztazích s jakkoliv rozšířeným Společenstvím. „Ministři souhlasili, že (...) členové ESVO budou svou činnost koordinovat a v průběhu jednání zachovávat jednotu. Ministři se usnesli, že Evropská zóna volného obchodu (...) bude udržována nejméně do doby, než dojde v jednáních k vypracování uspokojivých dohod, které budou pamatovat na legitimní zájmy všech členů ESVO a tedy umožní, aby se mohli všichni od stejného data zapojit do integrovaného evropského trhu. Shodli se v názoru, že neúplné řešení, které ustaví nové hospodářské rozdělení Západní Evropy, není za žádných okolností možné považovat za uspokojivé.“, EFTA, Bulletin, červenec 1961, s. 8, cit. podle Camps, M., Britain and the European Community 1955-1963, Londýn 1965, s. 355-356.

²⁶⁵ Zasedání kabinetu, 21.7.1961, cit. podle Greenwood, S., Britain and European Integration since the Second World War, Manchester 1996, s. 129.

vyhlásil, že existuje celková shoda pro zahájení jednání se Šestkou, která by vedla ke zjištění podmínek pro možný vstup.

S přihlédnutím k existující opozici vůči tomuto kroku, představovalo „jednání pro zjištění podmínek pro vstup“ mnohem přijatelnější a méně závaznou variantu pro veřejné mínění doma i v zemích Commonwealthu, než přímé požádání Šestky o členství. Macmillan navrhoval, aby se v kampani zaměřené na získání podpory britských občanů pro rozhodnutí vlády vyjednávat „nezdůrazňovaly jen praktické hospodářské výhody (a nevyhnutelné nevýhody když tak neučiníme), ale aby byla vyvíjena i snaha působit na idealistické prvky myšlení Britů.“²⁶⁶

Zveřejnění žádosti o zahájení přístupových jednání proběhlo v Dolní sněmovně v pondělí 31. července 1961. Ministerský předseda Macmillan přečetl oznámení, které bylo „dosti stručné a uvážíme-li historickou důležitost události, předneseno překvapivě nevýrazným způsobem.“²⁶⁷ Zopakoval, že bez formálního zahájení přístupových jednání není možné se dovědět přesné podmínky členství ve Společenství. Z tohoto důvodu učinil kabinet rozhodnutí a žádá Sněmovnu o souhlas, na základě článku 237 Římské smlouvy, s otevřením přístupových rozhovorů se Šestkou.²⁶⁸ Na otázku proč vláda nezvolila článek 238, tedy přidružení, premiér odpověděl, že tento status by znamenal nutnost těch samých změn v hospodářství jako

²⁶⁶ Pro bezprostřední oznámení navrhoval, „při zveřejňování rozhodnutí bude nezbytné dosáhnout jemné rovnováhy mezi, na jedné straně, vytvořením dojmu ve Spojeném království, Commonwealthu a ESVO, že jsme se již rozhodli vstoupit do Společenství na základě jakýchkoliv podmínek, a na druhé straně, naznačením členům Společenství, že nemáme skutečný zájem k nim přistoupit.“, Ibid.

²⁶⁷ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 357.

Právě na toto vyjádření Miriam Campsové reaguje Harold Macmillan ve svých pamětech. „Při formálním oznámení záměru vlády 31. července, jsem se spokojil s krátkým, realistickým a pečlivě omezeným projevem. ... Považoval jsem za správné, pokusit se podstatněji povzbudit diskusi, aby tak odpovídala historické důležitosti tohoto vznešeného úsilí, až nastane plnohodnotná debata. Nicméně, bylo důležité poukázat na to, že okamih konečného rozhodnutí ještě nenastal.“, Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 18

²⁶⁸ „Článek 237 Římské smlouvy počítá s tím, že podmínky přijetí nového člena a tím i nutné změny ve Smlouvě budou určené na základě dohody. Jednání musí být vedena proto, abychom stanovili podmínky na jejíž základě vstoupíme. K tomu, aby byla tato jednání zahájena, je nutné na základě Smlouvy, podat formální přihlášku na vstup do Společenství, ačkoliv konečné rozhodnutí jestli vstoupit nebo ne, bude závislé od výsledku jednání.“, Hansard 1960-61, vol. 645, col. 930, cit. podle Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, Appendix 1, s. 253-255.

členství bez možnosti získat vliv na vývoj událostí v Evropě. Na základě této skutečnosti bylo možné se domnívat, že právě politické výhody členství představovaly jeden z hlavních důvodů pro podání přihlášky. Premiér kladl značný důraz na ujištění poslanců, že v jednáních se bude dbát na zájmy Commonwealthu, ESVO a domácího zemědělství, a že žádné rozhodnutí nebude učiněno a dohoda se Šestkou podepsána, bez přednostního souhlasu parlamentu.

Debata o vládním návrhu proběhla v Dolní sněmovně ve dnech 2. a 3. srpna. Ministerský předseda přednesl 2. srpna úvodní projev, na jehož základě bylo možné vysledovat hlavní důvody vedoucí kabinet ke kroku, který znamenal podstatný rozchod s tradiční zahraničněpolitickou orientací země. Hledisko politické se jevilo jako převažující. Macmillan varoval před hrozbou izolace Velké Británie v Evropě, která byla neslučitelná s nutností jednoty svobodného světa v boji proti komunismu. Vstup Velké Británie do Společenství znamenal znovu se ujmout vedení Evropy a možnost formovat její vývoj směrem, který bude vyhovovat zájmům země. „Domnívám se, že správné místo pro nás je na předvoji hnutí směřujícím k větší jednotě svobodného světa, a že jej můžeme lépe vést zevnitř než zvnějšku.“²⁶⁹ Hrozící izolace by měla negativní vliv i na vztahy s ostatními členy Commonwealthu. Současně na adresu Commonwealthu podotkl, že sice se vláda zavázala v jednáních jeho zájmy chránit, bylo zřetelné, že není dlouhodobě možné nereagovat na změny ve světě a aplikovat Ottawské dohody ve stejné formě jako v době jejich vzniku. Podobně, i pro oblast britského zemědělství se vláda zavázala hledat v jednáních taková řešení, které tento sektor v případě vstupu země do EHS nepoškodí. Tato skutečnost však neznamenal, že systém nebude v budoucnosti podroben určitým změnám. K reorganizaci domácího agrárního sektoru bude nutné přistoupit bez ohledu na vstup Británie do Společenství. Není vyloučeno, že dojde k „posunu od systému kde většina podpory farmářům

²⁶⁹ Hansard, House of Commons, 2. srpen 1961, cols. 1480-94, cit. podle Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 20.

přichází z ministerstva financí k takovému, jejíž uspořádání bude zabezpečovat, aby přiměřený výnos producentům poskytoval samotný trh.“²⁷⁰ K vyvrácení obav ze ztráty suverenity podotkl, že sice každá smlouva typu Římské zakládá určitá omezení pro svobodu rozhodování signatářské země, oblast působení EHS se vztahuje jedině na hospodářství, takže ve sférách jako zahraniční politika nebo obrana si Británie udrží plnou samostatnost. Navíc, v této době již nehrozilo nebezpečí vzniku Spojených států evropských. „Ačkoliv federalistické hnutí v Evropě existuje, není v současnosti podporováno vůdčími osobnostmi a určitě ne vůdčími evropskými vládami. Jistě ne vládou francouzskou. ... (De Gaullova Europe des patries) pokládám za koncept více odpovídající národním tradicím evropských zemí a především naší vlastní. ... Na každý pád, v Římských smlouvách nefiguruje nic, co by členy EHS zavazovalo (...) k jakémukoliv federalistickému modelu, ani není možné tento systém členské zemi vnutit.“²⁷¹

Vůdce opozice Hugh Gaitskell „byl velice fér a jenom poukázal na určité těžkosti a vznesl otázky k nabízenému postutu.“²⁷² Labouristická strana se v tomto počátečním stádiu britského hledání cesty do Evropy rozhodla pro nezávazné stanovisko a souhlasila s názorem premiéra, že bez přesných podmínek není možné členství země v EHS přijmout ani odmítnout. Gaitskell odsoudil oba extremistické postoje k problematice. Nesdílel názor příznivců vstupu, že současný hospodářský vzestup v zemích Šestky je možné přisuzovat jedině Společnému trhu. „(...) v případě Francie, (...) devalvace franku byla výrazná pomoc pro expanzi jejího vývozu a průmyslu. ... V případě Německa, ... emigrace z východu dopomohla Západnímu Německu k rychlému růstu. ... Na druhou stranu nemyslím, že politické dopady, kterých se někteří obávají v případě našeho přistoupení k Společnému trhu, jsou natolik nebezpečné a hluboké,

²⁷⁰ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 22.

²⁷¹ Hansard, House of Commons, vol. 644, cols. 1490-2, 2. srpen 1961, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 98.

²⁷² Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 18.

Hugh Gaitskell (1906-1963) britský labouristický politik, 1945-1963 člen parlamentu, 1950-1951 ministr financí, 1955-1963 líder Labouristické strany, 1955-1963 líder opozice.

jak je někdy líčeno. (...) Nejsem toho názoru, že jsme v Evropě nutně svázáni s federalismem.“²⁷³ Gaitskell předložil dodatek opozice, který měl jasně vyjadřovat závazek vlády souhlasit se vstupem do EHS jedině v případě, že získají souhlas Sněmovny, konference ministerských předsedů Commonwealthu a podmínky budou v souladu s dohodou danou členům ESVO. Sněmovna opoziční návrh zamítla. Nepřijetí dodatku labouristů však neznamenal hlasování proti vládnímu návrhu poslanci této strany, takže návrh kabinetu byl přijat.²⁷⁴

Na počátku srpna 1961 tak mohla Velká Británie zahájit bezprostřední přípravy na jednání s Evropským společenstvím, jejichž úspěšné završení mělo umožnit vstup země do Evropy. Na tomto místě je vhodné si položit otázku, jestli tento krok měl skutečně představovat „rozchod s jedním z hlavních tradičních rysů britské zahraniční politiky, (znamenající) dlouhodobou snahu se držet mimo záležitosti Kontinentu (a) zasahovat jedině z důvodu udržení rovnováhy moci“?²⁷⁵ Do jaké míry si v této době britská politická reprezentace uvědomovala nutnost, vyjádřeno pomocí Churchillovy poučky třech kruhů, pro povýšení „kruhu“ Evropy, modifikovat postavení země ve dvou zbývajících „kruzích“ Commonwealthu a Ameriky? Byla země skutečně připravena přistoupit k „trýznivému přehodnocení“? Neuklidňoval se až příliš ministerský předseda představou, že Evropa bude souhlasit s jeho názorem, že „by bylo chybné pohlížet na naše zájmy v Commonwealthu a v

²⁷³ Hansard, House of Commons, vol. 644, cols. 1494-6, 2. srpen 1961, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 100-101.

²⁷⁴ Opozice se hlasování zdržela, čtyři labouristé hlasovali proti. Ze strany konzervativní jeden poslanec hlasoval proti a přes dvacet se zdrželo. Nejsilnější opozici k návrhu představovala extrémní levice labouristů a extrémní pravice konzervativců. Společným argumentem byl negativní dopad vstupu na Commonwealth. Jejich společná linie odporu, jak poznamenali někteří příznivci vstupu, se v určitém bodě rozcházela. Zatímco odpůrci z řad konzervativců při obraně zájmů Commonwealthu měli na mysli „starý bílý“ Commonwealth, labouristé naopak „nový černý“. Nejvíce pro-evropskou řeč ze strany labouristické přednesl Roy Jenkins, prezident Evropské komise v letech 1977-1981. Liberální strana s vládním postojem plně souhlasila. V Horní sněmovně, kde promluvil i ministr zahraničí lord Home, se více zaměřili na dlouhodobé aspekty britského vstupu a méně na podmínky nutné pro tento vstup. Z tohoto důvodu, debata vyzněla více v prospěch vládního postupu. Zdroj, Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 358-366.

²⁷⁵ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 151.

Evropě jako na zájmy konfliktní?“²⁷⁶ Nepředstavovalo rozhodnutí zažádat o členství v EHS jen řešení, jak zbavit Británii narůstajících komplikací způsobených úspěchem podniku Šestky? Nebyly všechny „zvláštní podmínky a výjimky pro vstup“ současně způsobem jak dosáhnout, aby evropské řešení neznamenal bolestivou modifikaci vztahů s Commonwealthem?

Při zpětném pohledu na vývoj postoje vládních kruhů v otázce budoucího postavení země v Evropě, se na první pohled může jevit, že to byl premiér Macmillan spolu s blízkým okruhem ministerských úředníků, kteří dokázali, bez nadšení v kabinetu a podpory veřejného mínění, prosadit politiku znamenající vstup Velké Británie do sjednocující se Evropy. „Nicméně, zatímco epizoda vskutku poukazuje na míru s jakou mocný ministerský předseda dokáže prosadit významné politické změny navzdory vlastní straně a jak může být opomíjen kabinet, v závěru změna politiky neproběhla. Přihláška na členství v Evropských společenstvích nebyla vytvořena na základě podmínek, které obhajoval Lee nebo Heath, ale těch, které požadoval kabinet, který musel být znovu zapojen do hry.“²⁷⁷ Právě okruh zainteresovaných vysokých úředníků se snažil od spuštění procesu přezkoumávání této otázky upozorňovat, že přihláška na vstup doplněná požadavky na nejružnější výjimky pro Commonwealth, zemědělství, jako i ESVO nemá u Šestky naději na úspěch. Na druhé straně, členové vlády, kteří si nemohli dovolit neuvažovat o politických dopadech svých rozhodnutí, reagovali na delikátnost této problematiky udělením přednostních závazků na zabezpečení zájmů citlivých pro veřejné mínění a stranu. Oba tyto proudy se však shodly v názoru, že horší než požádat o jednání s mnoha návrhy na nerespektování Římských smluv, je nepožádat o ně vůbec.²⁷⁸

²⁷⁶ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 21.

²⁷⁷ Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 341.

²⁷⁸ Mezi osobnostmi, které představovaly hlavní oporu v prosazování nového kursu ministerským předsedou Macmillanem, patřily vedle stálého tajemníka ministerstva financí S. Franka Leeho, tajemník Kabinetu F. A. Bishop, S. Paul Gore-Booth a S. Richard Powell.

d) Vliv hospodářského vývoje země na úvahy o členství v EHS

Období od ukončení druhé světové války a hlavně padesátá léta 20. století je možné označit za dobu hospodářského konjunktury Velké Británie, jakož i jiných evropských zemí. Vývoj je nejlépe prokazatelný při pohledu na růst životní úrovně obyvatel země.²⁷⁹ Ve spojitosti s tímto trendem se často uvádí projev ministerského předsedy Macmillana z července 1957. Na shromáždění v Bedfordu prohlásil, „(...) většina našeho národa se nikdy neměla tak dobře. Projděte si krajinu, zajděte do průmyslových měst, na farmy a uvidíte takový stav prosperity, jaký jsme během našich životů ještě nikdy nezažili. To, co některé z nás začíná zneklidňovat, je, 'není to příliš dobré k tomu, aby to byla pravda?', nebo bych snad mohl říct, 'není to příliš dobré k tomu, aby to trvalo déle?' Přijímajíc všechnu tuto prosperitu, existuje zde jeden problém (...), který nás zneklidňuje již od války. Je to problém stoupajících cen. Přetrvávající problém současnosti je: může dojít k ustálení cen současně se zachováním plné zaměstnanosti a expandujícího hospodářství? Dokážeme kontrolovat inflaci? Toto je problém naší doby.“²⁸⁰ V projevu Macmillana se odráží hlavní rysy ekonomického vývoje Velké Británie padesátých let. Zatímco ekonomika zaznamenávala vzestup nesrovnatelný s vývojem v minulosti, byly patrné rysy vypovídající o latentní krizi. Jejím významným znakem byl nerovnoměrný vývoj. Byl to takzvaný „stop – go“ cyklus na jehož základě docházelo k pravidelnému střídání období expanze a stagnace. Tento trend „může být označen za hlavní důvod pomalejšího tempa růstu produktivity a objemu výroby, především v případě, kdy se periody 'go'“

²⁷⁹ Životní úroveň britských obyvatel se zvýšila ve všech směrech. Jejich kupní síla se vzrostla. Stále více rodin si mohlo dovolit produkty jako automobily, elektroniku, domácí vybavení. Zatímco v roce 1950 došlo za měsíc k registraci 11 117 aut v roce 1960 to bylo již 67 218. Celkově se počet soukromých automobilů za tuto dobu zvýšil z 2 258 000 na 5 526 000. V roce 1950 se měsíčně prodalo 42 400 televizních přijímačů, v roce 1959 to bylo 229 500. Zvýšení životní úrovně se projevilo i v obchodu s nemovitostmi, stále více lidí si mohlo dovolit domy vlastní. Zaměstnanci měli možnost čerpat dovolenou a měli dostatečné příjmy k tomu, aby ji trávili v zahraničí (v roce 1955 2 miliony, na konci desetiletí 6 milionů). Z těchto důvodů docházelo k rychlejšímu postupům v sociální hierarchii. Na počátku let padesátých, jen jeden muž ze tří náležel ke stejné sociální kategorii než jeho otec a více než polovina držitelů vysokých postů byla syny otců z nižších vrstev. Zdroj, Monk, L. A., Britain 1945-1970, Londýn 1976, s. 118-121.

²⁸⁰ cit. podle Turner, J., Macmillan, Londýn 1994, s. 228.

zkracovaly, zatímco periody 'stop' prodlužovaly.²⁸¹ Tyto výkyvy byly jednou z příčin diskontinuity hospodářské politiky vlády. Kabinet byl schopen na neuspokojivý ekonomický vývoj reagovat zaváděním často protichůdných opatření.²⁸² Přesto, že sektor služeb a financí byl v této době značně úspěšný, podnikání bylo orientováno z velké části do zahraničí a nedocházelo k reinvestování zisku do domácí ekonomiky. K tomu je potřeba přičíst náklady na aktivity, které byly nutné k zachování statusu velmoci. V tomto případě byl nejcitelnější zbrojní program a finance na udržování vojenských jednotek mimo území Británie.²⁸³ Další komplikaci představovaly vlivné odbory, které byly schopné pomocí vládou obávaných stávek, své permanentní požadavky na zvyšování mezd často prosadit. Jejich činnost měla za následek 20% zvýšení mezd za období 1951-1958 a tento trend neustával ani v letech následujících. Další negativní znaky, které z tohoto jednání vyplývaly, byly inflace, schodky platební bilance, měnové krize a permanentní růst životních nákladů. Ke konci padesátých a na počátku let šedesátých se proto začíná stále více hovořit o krizi způsobované stagnací ekonomiky a přetrvávající inflací, pro kterou se vžil název „stagflation“. Bylo možné se z ní dostat pomocí Společného trhu? Šestka dosahovala vyšší produktivity práce v modernějším průmyslu, nižší nezaměstnanosti, její export stoupal nejenom v rámci Společenství.²⁸⁴ Přesto, že se tyto země vyjadřovaly ve směru, že nehodlají vytvořit ochranářský blok, ale vést

²⁸¹ Gamble, A., *Britain in Decline*, Londýn 1990, s. 112.

²⁸² Moderní britská historiografie označuje za významný faktor relativního ekonomického úpadku Velké Británie, který se výrazněji začal projevovat od počátku 60. let neadekvátní hospodářskou politikou vlády. V tomto směru historici poukazují na „úpadek vlády“- nedostatek, nadbytek, nebo chybný druh vládních intervencí. Za základní důvod nenaplnění explicitního cíle vládní hospodářské politiky – dosažení vyššího ekonomického růstu – je možné považovat fragmentaci a vzájemnou propojenost hospodářských institucí země, které vyplývaly ze zvláštností historického vývoje britské politiky. Ekonomická stagnace země vyžadovala, aby byly zaváděny nové koncepce tvorby a implementace politiky, které by měly za následek buď posílení moci centra na vynucení změn, nebo by podporovaly budování konsensu. Avšak chybící dostatečné impulsy do systému a přesvědčení, že britský stát je centralizovaný a silný způsobily, že elity nepocitovaly potřebu pro fundamentální změnu institucí. Zdroj, Pemberton, H., *Relative decline and British economic policy in the 1960s*, *Historical Journal* 47, 4, 2004, s. 989-1013.

²⁸³ Snaha po zachování si postavení vojenské velmoci znamenala, že průmyslová odvětví, která mohla produkovat pro export se orientovala na zbrojní výrobu. I přes škrtky v programu na přezbrojení, jeho náklady za rok 1953-54 dosáhly částky 1 364 500 000 liber. V příštím roce tato suma ještě více narostla a po celá padesátá léta se udržela v podobné výši. Zdroj, Monk, L. A., *Britain 1945-1970*, Londýn 1976, s. 130.

²⁸⁴ Produktivita ve Velké Británii stoupla v letech 1950-1960 o 25 %, ve Spolkové republice Německo o 59 % a ve Francii o 77 %. Směrem ke konci desetiletí zvyšovala Francie objem vývozu svých průmyslových výrobků ve světě třikrát rychleji než Británie, SRN a Itálie šestkrát rychleji. Zdroj, Monk, L. A., *Britain 1945-1970*, Londýn 1976, s. 128.

liberální obchodní politiku, již samotná neúčast Británie na profitu širokého volného trhu Šestky s mnoha miliony obyvatel jako potencionálními odběrateli britských výrobků, znamenala pro její ekonomiku ztráty. Jak jednou podotkl ministerský předseda Macmillan, „(...) jsme zemí, které nezáleží na ničem víc, než na vlastním exportu. Bez oživení se naše moc rozplyne....“²⁸⁵ Již dávno bylo jasné, že projekt zóny volného obchodu Sedmičky neumožní ztráty neúčasti Británie na Společném trhu nahradit. Přesto, že proporcionálně byl obchod země se Šestkou stále mnohem menší, než s Commonwealthem, stoupal nejrychleji. V letech 1958-1961 se britský obchod se Šestkou zvýšil o 43 %. Pro srovnání, obchod se členy ESVO o 39 %, s Kanadou a ostatními zeměmi s jinou měnou než libra šterlinků o 18 % a vývoz do šterlinkové oblasti dokonce klesl o 2 %.²⁸⁶ Po vstupu do EHS se očekávalo, že některá průmyslová odvětví země nebudou schopna produkovat stejně konkurenceschopný tovar jako Šestka. Zároveň se předpokládalo, že zboží jako nápoje, tabákové výrobky, letadlové motory nebo lodě vstupem na trhy zemí EHS budou moct dále expandovat. Obavy ze zrušení nekonkurenční výroby se dařilo zmírňovat pomocí faktu, že pro regiony s neefektivním průmyslem existovaly rozvojové programy Evropské komise. Instituce jako Federace britského průmyslu již dlouhodobě upozorňovaly na pokles významu britského zboží na trzích západní Evropy. Podpora řešení problému britského exportu pomocí Společného trhu, byla v obchodních a průmyslových kruzích Británie značná. Vidina možné expanze britských výrobků na neregulovaném a rozsáhlém trhu zemí EHS způsobovala, že

²⁸⁵ Memorandum H. Macmillana osobnímu tajemníku T. Blighovi, 16.9.1960, Harold Macmillan Archives, cit. podle Horne, A., Macmillan 1957-1986, Volume II of the Official Biography, Londýn 1989, s. 257.

Dne 2. srpna 1961 v zahajovací řeči debaty Dolní sněmovny o vstupu země do EHS na adresu obchodní politiky Británie řekl: „ochranářské tarify zavedené před válkou nám poskytly na domácím trhu určité útočiště před (...) konkurencí. Ať se to jeví jakkoliv, z dlouhodobého hlediska ostrov umístěný jako ten náš, kde bude (...) potřeba vyvážet do jiných zemí vždy větší, než jejich potřeba vyvážet k nám, nemůže udržet vysokou životní úroveň, tak jak chceme my pro náš národ, v izolovaném ochranářském systému.“ Macmillan, H., At the End of the Day 1961-1963, New York 1973, s. 22.

²⁸⁶ Zdroj, Monk, L. A., Britain 1945-1970, Londýn 1976, s. 183.

„čtyřikrát více vůdčích ekonomů se vyslovovalo za britské členství ve Společenstvích než proti.“²⁸⁷

III. Přístupová jednání

a) Postoj jednotlivých členských zemí Evropských společenství k britské kandidatuře a stanovení pravidel jednání

Jednotlivé vlády Šestky a rovněž i různé pro-evropské skupiny a hnutí reagovaly na zveřejnění kandidatury Velké Británie kladně. Způsob a intenzita vyjádření radosti nad britským postupem byli v každé zemi různé. Podle očekávání, nejméně nadšení bylo možné vystopovat ve vládních kruzích Francie. Ačkoliv se de Gaulle vyvaroval otevřených projevů nechuti nad tímto vývojem, při přijímání dopisu od britského premiéra, ve kterém mu danou skutečnost oznamoval, si neodpustil negativní poznámku. Britský zástupce tak mohl v Londýně referovat, že francouzský prezident „se obává, že vyřešení všech těžkostí si vyžádá mnoho času.“²⁸⁸ Spolková republika i Itálie vyjádřily nad postupem britské vlády potěšení. V Západním Německu to byly hlavně severní spolkové země Brémy, Hamburk, Dolní Sasko a Šlesvicko-Holštýnsko které mohly nejvíce profitovat ze zapojení Británie, a právě tak Dánska,

²⁸⁷ Monk, L. A., Britain 1945-1970, Londýn 1976, s. 184.

²⁸⁸ Správa S. A. Rumbolda ministerstvu zahraničí 28.7.1961, cit. podle Ludlow, N. P., Dealing with Britain. The Six and the first UK application to the EEC, Cambridge, 1997, s. 43.

do Evropských společenství.²⁸⁹ Vládní křesťanské demokraty problém napojení Británie, ale i ostatních zemí ESVO, na Šestku rozděloval, takže řešení této otázky vítali. Italská strana spatřovala hlavní výhody britského vstupu v posílení Společenství, jak ekonomickém tak politickém, a současně možnost větší ochrany před osou Adenauer - de Gaulle. Největší radost zavládla v zemích Beneluxu. Přední nizozemští politici se vyjadřovali, že Velká Británie zainteresována v Evropě znamená naplnění jednoho z významných cílů jejich zahraniční politiky. Pro Belgii bylo významné, že se tímto začal rýsovat prospekt ukončení ekonomického rozdělení Evropy na Sedmičku a Šestku. Reakce Evropské komise byla bližší stanovisku Francie. Ačkoliv si nemohla dovolit nic jiného než britskou kandidaturu přivítat, obávala se dopadů otevření přístupových jednání na kohezi Šestky. Společenství, které mělo před sebou ještě mnoho nevyřešených záležitostí, předtím než mělo 1. ledna 1962 vstoupit do druhé fáze přechodného období, v této chvíli potřebovalo nejvíce se koncentrovat právě na tyto otázky. Pro zahájení rozhovorů s Británií bylo nutné, aby se Šestka mezi sebou dohodla, jakým způsobem se tato jednání budou vést. Z toho se dalo lehce usuzovat, že tyto diskuse nezdůrazní jejich jednotu, ale pravý opak. Komise nehodlala připustit jakékoliv poškození Společenství britskou kandidaturou, proto si zvolila pro plánovaná jednání přístup „konstruktivní nedůvěry“.²⁹⁰

Ze strany pro-evropských hnutí a organizací jakož i Poradního shromáždění Rady Evropy se dostalo britské kandidatuře nadšeného přijetí. Monnetův Akční výbor pro Spojené státy evropské vydal prohlášení označující britské rozhodnutí za čin, který „posílí jednotu Evropy. Unie tím bude zahrnovat 240 miliónů lidí. Umožní všem členům dosáhnout podstatnějšího hospodářského růstu. ... Britská participace v počátcích Evropské politické unie zvýší vliv

²⁸⁹ Dánsko zažádalo o vstup 10. srpna 1961, den po Velké Británii. Do této první vlny „rozšiřování“ se navíc zapojilo Irsko (žádost podalo již 31. července 1961) a Norsko (30. dubna 1962).

²⁹⁰ Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 48, výraz použil v rozhovoru s autorem Emile Noël, generální tajemník Komise v době přístupových jednání s Britý.

Evropy na světové scéně.²⁹¹ Hnutí jako Europa-Union Deutschland, Action Européenne Fédéraliste, European Movement vyjádřili nad rozhodnutím Británie zapojit se do Evropy radost a v procesu jednání slíbila podporu.

Po opadnutí prvotního nadšení se začalo více pomýšlet na praktickou stránku věci. Dá se říci, že evropské vlády zůstaly rychlostí britské akce zaskočeny. Po zveřejnění zpráv z cest britských ministrů po Commonwealthu o negativním přijetí kandidatury se neočekávalo, že britská vláda se k tomuto kroku odhodlá dříve než na podzim 1961. Načasování nebylo příliš šťastné. Kromě faktu, že právě začínaly letní prázdniny, Komise i země Šestky se připravovaly na zahájení pro budoucnost Společenství tak důležitých jednání jakými byly Společná zemědělská politika, harmonizace sociálních politik, akcelerace liberalizace obchodu, asociační smlouva s bývalými koloniemi v Africe a Karibské oblasti a to skoro všechno do 1. ledna 1962. Šestka se současně musela mezi sebou dohodnout jak se bude vyjednávat, jaké bude postavení Rady, Komise, jednotlivých členských zemí, jakým způsobem dojde k zahájení rozhovorů. Proto není překvapující, že od podání britské přihlášky, která dorazila do Bruselu 10. srpna, do oficiálního zahájení jednání, uplynuly přesně dva měsíce. Za tuto dobu se v rámci Šestky vedla složitá a problematická jednání, která odhalila mezi jednotlivými zeměmi značně rozdílné pohledy na problematiku.²⁹²

²⁹¹ Společná deklarace Akčního výboru pro Spojené státy evropské z 26. června 1962, Paříž 1962, cit. podle Willis, F. R., France, Germany and the New Europe 1945-1963, Stanford 1965, s. 300.

²⁹² Vzhledem k tomu, že se jednalo o první přístupové rozhovory vůbec a Římské smlouvy tuto problematiku ošetřovaly jen minimálně, zůstávalo na jednotlivých zemích a Komisi, aby dojednali základní pravidla i detaily. Článek 237 Římské smlouvy se zmiňoval jedině o tom, že v jednáních o vstupu nového člena je v kompetenci Rady rozhodnout, jestli je kandidátská země vhodná k otevření přístupových rozhovorů. Komise zastávala v tomto procesu poradní funkci. Samotné rozhovory s kandidátem se vedou jednotlivými zeměmi na základě mezivládních jednání, nikoliv v rámci Rady. V tomto postavení rozhodují členské země i o modifikacích Římských smluv nutných k přijetí nového člena. Jednotlivé země Šestky v diskusi o proceduře jednání podávaly různé návrhy. Nizozemí se zasazovalo o přijetí modelu vycházejícího z jednáních v letech 1955-1957 vedoucích ke vzniku Římských smluv. Experti sedmi zemí (Šestka+VB) a Komise by vedli rozhovory pod předsednictvím vlivné osobnosti (nejlépe P. H. Spaaka). Proti se stavěla Francie. Předsednictví vyjednávací komise mělo být rotační, podle prezidentství v Radě. Ani jeden z těchto návrhů se neujal, na zasedání COREPERu (Committee of Permanent Representatives) 23. srpna se rozhodlo, že jednání budou bilaterální, Šestka versus Velká Británie. Ve dnech 25-27. září se sešla Rada, kde se rozpory v přístupu dále vyostřily. Země Beneluxu se vytrvale stavěly proti bilaterálním jednáním a za prezidentství Spaaka, rotace předsednictví by jednání komplikovala, navíc by Francie předsedala v důležitém prvním půlroce 1962. Spolková republika a Itálie nezastávaly vyhraněné stanovisko. Francie trvala na odmítnutí Spaaka. Další rozpory se projeví v otázce postavení Komise, místě

V době kdy se stanovovala všechna pravidla nutná pro zahájení rozhovorů, Británie respektovala, že tato rozhodnutí jsou plně v kompetenci Šestky a do procesu nezasahovala. Problém dosáhnout konsensu, který tyto země měly, vytvářel v Londýně značně pesimistický pohled na rychlost a efektivnost jednání. Negativní pocity se dále prohloubily po tom, co byla jasná konečná pravidla stanovená Šestkou. Ta nejenže měla vystupovat jako celek, což znamenalo, že před jakýmkoliv jednáním s Británií, či už na úrovni ministerské, zástupců, nebo pracovních skupin, musely tyto země dosáhnout dohody mezi sebou, byly zde i další nevýhody. Neprosazení silného předsedy komise, který by vedl jednání směrem ke kompromisu. Zamítnutí pozorovatelů ze třetích zemí, kteří by dokázali Británii podpořit. A hlavně, rozhodnutí Šestky pokračovat ve formování nových politik bez účasti Velké Británie. Navíc, tato jednání dostala přednost, takže přístupové rozhovory se měly dále prodloužit. Jediné co se podařilo ve prospěch Británie prosadit, bylo odmítnutí návrhu Francie, aby Londýn v písemné formě předložil vlastní požadavky, na základě kterých se mělo rozhodnout, jestli vůbec k otevření přístupových jednání dojde. Místo toho bylo dohodnuto, že Británie zveřejní svůj postoj k celé problematice na zasedání Rady Šestky 10. října v Paříži.

Londýn se v této době zaměřil na organizační záležitosti. V tomto ohledu bylo nejdůležitější vybrat vhodné zástupce pro jednání. Při výběru bylo přihlíženo na takové zřetele jako jazykové znalosti, umění vyjednávat, nebo jakou měla daná osobnost pověst v pro-evropských kruzích na Kontinentě. V čele této skupiny stál lord strážce pečeti Edward Heath. Šéfem

jednání a jakým způsobem představí Britové svoje požadavky. Až na otázku jakou bude mít jednání formu a kdo bude předsedou se však na zářijovém zasedání Rady dospělo ke konsensu. Tyto pravidla ke prospěchu Velké Británie rozhodně nebyly, upevnila pozici Šestky. Bylo přijato, že k jednáním nebudou připuštěni pozorvatelé ze třetích zemí. Nejdůležitější pro Británii bylo rozhodnutí, že Šestka pojede dát. Jednání o opatřeních nutných k zahájení druhé fáze přechodného období budou mít přednost před přístupovými rozhovory. Za místo diskusí byl zvolen Brusel, Paříž pro zahajovací ministerskou konferenci a Bonn pro podpis finálních dohod. Dohoda o formě jednání byla dosažena až po dvouměsíčních diskusích, tedy v době, kdy již pařížská ministerská schůzka, na které představil Heath britské požadavky, proběhla. Již dříve byl dosažen kompromis v otázce předsednictví. To mělo být obměňováno již každé tři měsíce. Šestka se rozhodla vystupovat jako celek a jednat s Brity až po tom co se dohodnou mezi sebou. Zdroj, Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the first UK application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 43-73

delegace na úrovni úředníků byl jmenován velvyslanec ve Francii Sir Pierson Dixon. Již tento výběr poukazoval na důležitost, jakou ministerský předseda Macmillan přikládal vztahům s Francií. Jeho zástupcem se stal Sir Eric Roll, bývalý člen britské delegace u OEEC. Sir Roderick Barclay, který byl zainteresován v jednáních s Francií, Německem a Itálií v letech 1960/61, zastupoval ministerstvo zahraničí. Sir Henry Lintott byl jmenován za ministerstvo pro záležitosti Commonwealthu a v minulosti byl zástupcem generálního tajemníka OEEC Roberta Marjolina. Sir William Gorell Barnes, Monettův spolupracovník z dob války, byl vyslancem ministerstva pro kolonie. Za ministerstvo obchodu byl do Bruselu povolán Herbert Andrew. „Všichni se stali za dobu co pracovali v OEEC a v podobných organizacích přáteli pana Marjolina a jiných evropských funkcionářů. Nikdy předtím v naší historii jsme neshromáždili takové množství vlivných a inteligentních mužů, aby sloužili tak významnému podniku.“²⁹³ Dalším personálním trikem Macmillana bylo jmenování bývalého ministra financí Dericka Heathcoat-Amoryho vysokým komisařem v Kanadě. Právě tato země na zářijové schůzce Hospodářské rady Commonwealthu v Akre dávala nechuť nad jednáním Británie se Šestkou nejvíce najevo. Důležitý byl i úspěch Macmillana při přesvědčování Raba Butlera, aby se ujal vedení ministerského výboru, jehož náplní bylo koordinovat činnost britských vyjednávačů v Bruselu s postupem administrativy v Londýně.

První krok k zahájení vyjednávání byl učiněn Edwardem Heathem 10. října 1961 na zasedání Rady ministrů EHS v Paříži. Přednesl zde svůj dlouhý a mistrovsky zkoncipovaný projev, jehož záměrem bylo seznámit Šestku s výchozí negociační pozicí své země. Londýn se snažil nic nezanedbat, Heathův projev byl pro delegáty konference přeložen nejenom do francouzštiny a němčiny, ale i do vlámsčiny a italštiny.²⁹⁴ Heath se zaměřil hlavně na přesvědčení svých posluchačů o upřímnosti britského přístupu. Snaha země vstoupit do

²⁹³ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 28.

²⁹⁴ Vláda původně nezamýšlela projev zveřejnit, aby tak nevznikl precedens pro další jednání. Tím, že byl poskytnut delegátům pařížské schůzky, jeho obsah záhy pronikl na veřejnost. Proto se v listopadu 1961 rozhodla pro jeho vydání formou Bílé knihy (White Paper) pod názvem *The United Kingdom and the European Economic Community* (Cmnd. 1565, H.M.S.O., November 1961).

Evropských společenství „(...) je významné rozhodnutí, milník naší historie a přistupujeme k němu s naprostou vážností. ... Přejeme si, abychom se stali plným, upřímným a aktivním členem Evropského společenství v nejširším slova smyslu a směřovali spolu s vámi k budování nové Evropy.“²⁹⁵ Současně se za svou vládu zavázal respektovat všechny hlavní rysy Společenství, tak jak byly zachyceny ve druhém a třetím článku Římské smlouvy. Británie byla připravena k přijetí společné zemědělské a obchodní politiky, společného vnějšího tarifu a plně souhlasila s odstraněním vlastních tarifů vnitřních. Zvláštní podmínky, které hodlala země v různých oblastech vyjednat, měly být zachyceny formou dodatků k Římským smlouvám. Britský vstup tedy neměl vést k podstatné modifikaci těchto smluv. Británie se rovněž chtěla plně podílet na činnosti institucí a budování politické spolupráce v rámci Společenství.

Dále se E. Heath soustředil na vymezení pozice své země ve třech oblastech, které Londýn považoval za nejsložitější z hlediska dosažení budoucí dohody. Co tedy Britové při zahájení vyjednávání se Šestkou pro své zemědělství, Commonwealth a Sedmičku chtěli dosáhnout?

Pro oblast Commonwealthu Heath předpokládal, že Společenství nepřipustí, aby Británie vstoupila do EHS „za podmínek, které budou znamenat přerušení obchodních vazeb (mezi Commonwealthem a Británií) a způsobí vážné ztráty a dokonce zruinování některých zemí Commonwealthu.“²⁹⁶ Připomněl, že v Římských smlouvách se na postavení bývalých zámořských území Francie a jiných evropských zemí pamatovalo a bylo jim umožněno se k EHS přidružit. Navíc, bývalým francouzským koloniím Maroku a Tunisu bylo na základě tzv. Marockého protokolu uděleno takové zacházení, které jejich postavení na trhu Francie zachovalo nedotčené. V tomto případě bylo vhodné na problém Commonwealthu nahlížet v podobných intencích. Pro rozvojové země Commonwealthu, nebo země, které ještě nedosáhly samostatnosti, Šestka tento postup víceméně akceptovala. Jednalo se o země

²⁹⁵ The United Kingdom and the European Economic Community, para. 3., (Cmnd. 1565, H.M.S.O., November 1961), cit. podle Camps, M., Britain and the European Community 1955-1963, Londýn 1965, s. 378.

²⁹⁶ Ibid., para. 29.

Afriky, i když ze strany některých z nich zájem o přidružení nebyl, a oblast Západní Indie. Londýn odhadoval, že pro vyřešení problematiky obchodu s Commonwealthem bude nutné stanovit pravidla v pěti oblastech zahrnující jednotlivé komodity. Jednalo se o: tropické produkty, suroviny, průmyslové výrobky z rozvinutých zemí Commonwealthu, průmyslové výrobky z rozvojových zemí Commonwealthu a potraviny z mírné podnební zóny. V oblasti tropických produktů se významnější problémy neočekávaly, bylo pravděpodobné, že většina producentů zemí dosáhne přidružení. V oblasti surovin se problematika jevila dohoda pro pět položek (hliník, celulóza, olovo, novinový papír a zinek), na jejichž import se v rámci Společenství aplikoval společný vnější tarif. Heath naznačil, že pro těchto pět komodit bude Británie požadovat bezcelní dovoz.²⁹⁷ Pro výrobky z industriálních zemí Commonwealthu, Heath uznal, že neregulovaný volný přístup na britský trh nebude možné udržet. Vyjádřil ochotu o této problematice dále jednat. Jiný přístup si vyžádala oblast tovaru z rozvojových zemí. V tomto případě se jednalo hlavně o textil. Na jeho import byl v rámci Společenství uplatňován vysoký tarif, současně s podstatnými množstevními omezeními. Heath připomněl Šestce povinnost rozvinutých industrializovaných zemí udržovat a podporovat ekonomický růst Třetího světa. Nakonec popsal stanovisko Británie k nejožehavějšímu problému, dovozu potravin z mírného podnebního pásma. V této oblasti byly v sázce hlavně zájmy Kanady, Austrálie a Nového Zélandu. Jako nejvíce problematická se jevila situace Nového Zélandu. Jeho ekonomika by byla vážně otřesena v případě nenalezení „srovnatelných odbytišť“ pro jeho agrární produkci na trzích Šestky. Termín „srovnatelné odbytiště“ bude v průběhu vyjednávání často užívaným pojmem. V této době však jeho význam nebyl přesně definován. Oblast importu potravin z těchto tří zemí byla těsně spjata s problematikou domácího zemědělství. Společnou zemědělskou politiku Velká Británie plně přijímala a považovala za

²⁹⁷ Po zahájení jednání Britové předložili seznam zahrnující celkem 27 položek, na jejichž dovoz na Ostrovy neměl být aplikován společný vnější tarif. O celní problematice v průběhu přístupových jednání například Milward, A. S., *The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963*, Londýn 2002, s. 352-415.

správné se na jejím vytváření podílet. Heath uvedl, že některé prvky britského zemědělství by mohlo být užitečné aplikovat i na systém evropský. Další bod který se v průběhu jednání ukáže jako nanejvýš problematický, bylo přechodné období pro zavádění Společné zemědělské politiky. To britská strana odhadovala na 12 až 15 let. Na závěr se Heath zmínil o nutnosti přihlížet na zájmy členských zemí ESVO. Popsal dlouhodobý negativní postoj Spojeného království k rozdělení Evropy na dva hospodářské celky. Vyjádřil naději, že tuto situaci bude možné uspokojivě vyřešit vstupem a přidružením těchto zemí k EHS. Upozornil na závazky Británie vůči těmto zemím deklarované v Londýnské dohodě. Z tohoto důvodu Londýn nemohl souhlasit s jiným uspořádáním než zohledňujícím „legitimní zájmy“ těchto zemí.

Bezprostřední reakce na projev Edwarda Heatha vyzdvihovaly jeho kvalitu. Francouzský prezident velvyslanci Dixnovi o něm řekl, že byl „krásně přednesený a moudře navržený.“²⁹⁸ Šestce se na jeho základě dostalo ujištění o upřímném odhodlání Velké Británie vstoupit do Společenství, současně rozsah problematických oblastí naznačoval, že přístupové rozhovory budou dlouhé a náročné.

b) Průběh přístupových rozhovorů a jejich vliv na vnitropolitickou situaci Velké Británie

Na základě projevu lorda strážce pečeti předneseném 10. října v Paříži bylo možné usuzovat, že v Bruselu budou Britové bojovat nejvíce za zájmy Commonwealthu, domácích farmářů a partnerů z Evropské zóny volného obchodu.

Celková doba trvání přístupových jednání, které byly oficiálně zahájeny na podzim 1961 a ukončeny v lednu 1963, byla patnáct měsíců. Toto období je možné rozdělit do několika fází. Z důvodu čekání na dohodu Šestky o Společné zemědělské politice, vyjednávací teamy

²⁹⁸ cit. podle Ludlow, N. P., *Dealing with Britain. The Six and the first UK application to the EEC*, Cambridge, 1997, s. 77

zahájily v Bruselu činnost až na počátku roku 1962.²⁹⁹ Bruselská jednání se až do května 1962 orientovala na vytyčování pozic obou stran, takže k faktickému zahájení vyjednávání se přistoupilo až na konci jara a počátku léta. Před jejich přerušением z důvodu letních prázdnin bylo možné v některých oblastech konstatovat nalezení konsensu. Po znovuzahájení na podzim 1962 bylo stále více zřetelné, že se z důvodu nepřipravenosti Británie k přijetí určitých ústupků požadovaných Šestkou, dostávají do patové situace. Tu „vyřešilo“ až jednostranné vetování Francie, vyřčené prezidentem de Gaullem na tiskové konferenci 14. ledna 1963. Pokusy Pětky a Velké Británie zvrátit rozhodnutí generála byly definitivně zmařeny na zasedání Rady Šestky 29. ledna, kdy zástupce Francie ministr zahraničí Couve de Murville požádal o ukončení přístupových rozhovorů.

Při zahájení počáteční fáze jednání, která probíhala v období od května do srpna 1962 se vyjednávací teamy z velké části zabývaly problematikou aplikace společného vnějšího tarifu Společenství na dovoz průmyslového zboží z industrializovaných a asijských (Indie, Pákistán a Cejlon) zemí Commonwealthu. Ačkoliv obě strany nahlížely na danou oblast rozdílně, převládal názor, že rozpory bude možné bez podstatnějších obtíží v určitém časovém horizontu překonat. Tato skutečnost vyvolala v průběhu měsíců května a června v Británii optimistický pohled na vývoj jednání. Předpokládalo se, že bude možné ministerským předsedům Commonwealthu na jejich společném londýnském zasedání naplánovaném na počátek září předložit již více méně všechny dohody dotýkající se zájmů jejich zemí. Optimistický kurs byl posílen i příznivým výsledkem setkání ministerského předsedy

²⁹⁹ Tento časový skluz byl způsoben tvrdým kursem Francie, která odmítala schválit zahájení druhé etapy přechodného období k 1.1.1962 bez uzavření dohody o Společné zemědělské politice. V této oblasti byla výrazně podporována Nizozemím. Dále se jednalo o dohody v sociální oblasti (rovné mzdové podmínky mezi oběma pohlavími), které se podařilo vyřešit na zasedání Rady Šestky 30.12.1961. Společná zemědělská politika byly přijata v rámci „série vyčerpávajících jednání ve dnech 4. - 14. ledna 1962, během níž tři delegáti prodělali srdeční infarkt.“ V poslední den zasedání v půl šesté ráno byla dosažena dohoda týkající se 53 % zemědělských komodit Společenství. Systém podpory zaměstnanců v agrárním sektoru Šestky byl vystavěn na „dovozních daních“ uplatňovaných v různé výši na různé produkty. Díky dohodě bylo možné zahájit druhé přechodné období Společného trhu se zpětnou platností k 1.1.1962. Zdroj, Willis, F. R., *France, Germany and the New Europe 1945-1963*, Stanford 1965, s. 287-292. Více k formování Společné zemědělské politiky například Gerbet, P., *Budování Evropy*, Praha, 2004, s. 157-167.

Macmillana s prezidentem de Gaullem na počátku června v Champs. „Zdalo se, že v průběhu těchto jednání, (...) Macmillan přesvědčil generála de Gaulla, že posun politiky v Británii byl skutečný a v této době na obou stranách Kanálu bylo setkání považováno za značný úspěch.“³⁰⁰ Všechny tyto skutečnosti vzbuzovaly naději na úspěšné završení jednání do konce roku 1962. „Tento moment zvolil ministerský předseda k zahájení rozsáhlé kampaně ve prospěch Evropy, prostřednictvím rozhlasových a televizních diskusí později formou bezplatné distribuce brožur, které měly za cíl poukázat, že politický vliv Spojeného království na světové scéně prochází skrze Evropu.“³⁰¹

V průběhu července a na počátku srpna se ukázalo, že tyto představy byly přehnaně optimistické. V této době byla totiž v Bruselu zahájena debata o dovozu potravin z mírné podnební zóny krajín Commonwealthu. Britové časem rezignovali na prosazování dohody, která by poskytovala „srovnatelná odbytiště“ pro potravinářskou produkci hlavně z Kanady, Austrálie a Nového Zélandu. Ale i přes skutečnost, že se posunuli do pozice prosazování „rozumného přístupu“ pro zemědělskou produkci těchto zemí na trhy rozšířeného Společenství, do odročení jednání z důvodu letních prázdnin nedosáhli se Šestkou dohody.³⁰² V tomto ohledu se poukazovala na skutečnost, že nedosažení výraznějšího pokroku před letními prázdninami 1962 do značné míry zmařilo vyhlídku na uzavření přístupových dohod. Argument pro tento názor poskytoval vývoj na domácí politické scéně ve Velké Británii.³⁰³

³⁰⁰ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 398.

³⁰¹ Bitsch, S., *Histoire de la construction européenne*, Paris 1996, s. 146-147.

³⁰² Těsně před přerušením rozhovorů se ve dnech 1.-5. srpna konala schůzka členů Rady ministrů Šestky s Edwardem Heathem. Dohody byly přijaty v následujících oblastech: dovoz průmyslového zboží z rozvinutých zemí Commonwealthu a z větší části byla jasná situace pro import zboží z Indie, Pákistánu a Cejlonu. Rovněž bylo více méně známo, kterým zemím nabídne Šestka přidružení a jaké budou jeho podmínky. Srov. *Livre blanc contenant le rapport du Lord du Sceau privé sur la réunion ministérielle, qui s'est tenue avec les Six du 1er au 5 août 1962 à Bruxelles*, in. *Union de l'Europe occidentale Assemblée-Commission des Affaires générales: L'année politique en Europe Rétrospective 1962*, Mars 1963, s. 56-60.

³⁰³ Vláda si byla vědoma, že prodlužování bruselských jednání poskytuje domácím odpůrcům vstupu argumenty pro zesílení projevů nesouhlasu. Na zasedání kabinetu na počátku července byl tento problém diskutován. „Vždy existovala názorová skupina, tvořena hlavně farmáři, která hlásala, že výhody členství je nutné považovat za nejisté až do doby, kdy budou známy podmínky vstupu. Tento názor byl nedávno nahrazen pocitem, který byl bezpochyby vyvolán propagandou novin a časopisů zaměřených proti Společnému trhu, že pro Spojené království bude zásadní chybou stát se členem Společného trhu za jakýchkoliv podmínek.“ Zápis ze zasedání

Postavení kabinetu Harolda Macmillana se od letních měsíců výrazně komplikovalo. Jednání o britském vstupu se vedla na pozadí přetrvávajících ekonomických problémů s dalekosáhlými dopady na vnitropolitickou situaci. Ministerský předseda i jeho kabinet si plně uvědomovali provázanost mezi úspěšným ukončením jednání v Bruselu a jejich vlastní politickou budoucností. „Přes (...) rozruch doma – neutichající tlaky mzdové inflace, nové problémy s přistěhovalectvím, a bolestivou nutností rekonstruovat kabinet – jsem se s kolegy shodl na tom, že by se rok 1962 mohl stát bodem obratu v oblasti vztahů Británie s Evropou.“³⁰⁴ Pravdivost úsudku ministerského předsedy se s postupujícím časem stále více potvrzovala. „Po letní pauze byl Macmillan nucen snášet tlaky ze všech stran.“³⁰⁵

První zatěžkávací zkouškou byla konference ministerských předsedů Commonwealthu, které se konala v Londýně ve dnech 10.-17. září 1962. Byla zahájena více než hodinu trvajícím projevem premiéra Macmillana, po kterém následoval „jeden a půl hodinový od Heath“³⁰⁶. Ministerský předseda detailním způsobem obeznámil své posluchače s historií evropského sjednocování. Hlavním poselstvím projevu bylo, že členství země ve Společném trhu nestaví Velkou Británii před volbu buď Evropa nebo Commonwealth. Současně se snažil své kolegy přesvědčit, že posílení postavení Británie pomocí vstupu do Evropy je ve shodě se zájmy jejich zemí. Vlivnější Británie bude schopna Commonwealth výrazněji podporovat. Macmillan uvedl: „Dovolte mi abych ještě jednou důrazně odmítl názor, že dnešní Británie stojí před volbou mezi Commonwealthem a Evropou. Není tomu tak, a to z velice prostého důvodu. Evropské hospodářské společenství je organizací naprosto rozdílnou od Commonwealthu a bude pravděpodobně nadále existovat bez ohledu jestli vstoupíme nebo nikoliv. ... Ale v případě, že do Evropského hospodářského společenství vstoupíme, nebude to znamenat, že budeme chtít nebo moci přehlížet Commonwealth; ani když zůstaneme mimo

kabinetu 5.7.1962, cit. podle Greenwood, S., *Britain and European Integration since the Second World War*, Manchester 1996, s. 136.

³⁰⁴ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 110.

³⁰⁵ Bitsch, S., *Histoire de la construction européenne*, Paris 1996, s. 147.

³⁰⁶ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 131.

Společenství, budeme moci ignorovat Evropu. Problém, který před námi stojí je jak uvést do souladu historickou a živoucí strukturu Commonwealthu s novou a vyvíjející se strukturou kontinentální Evropy. ... Jestli se Británie stane členem Evropského společenství, pak když se na nás budou obracet ostatní země Commonwealthu, nebudou promlouvat jen k Británii samotné, ale také k vůdčímu členu nové organizace. ... Rovněž věřím, že náš vliv a postavení v Evropě pomůže zajistit v rámci Společenství ekonomické příležitosti pro Commonwealth, které by mu byly jinak odepřeny nebo omezeny.“³⁰⁷ Přes vynaložené úsilí ministerského předsedy kterému zdatně sekundoval lord strážce pečeti, konference byla poznamenána silnými rozpory. Dosažení konsensu nutného pro přijetí závěrečného komuniké se ukázalo jako mimořádně problematické.³⁰⁸ Ačkoliv se v něm uvádělo, že ministerští předsedové vyzdvihli obrovskou snahu vynaloženou britskou vládou k tomu, aby Šestka pochopila nutnost poskytnutí záruk zajišťujících životní zájmy těchto zemí. Současně zdůraznili „znepokojení nad možnými dopady ze vstupu Británie do Evropského hospodářského společenství.“³⁰⁸ Výsledkem konference bylo, že Britové se zavázali v průběhu dalších jednání v Bruselu „brát plně na vědomí“ názory Commonwealthu a „pokračovat ve snahách ochraňovat (jejich) základní zájmy“.³⁰⁹

Další komplikace pro politiku ministerského předsedy vyvstávaly z prohlubujícího se nesouhlasu se vstupem opozičních labouristů po zveřejnění prvních podmínek na počátku srpna 1962. Do této doby nebylo oficiální stranické stanovisko ve výrazném rozporu s vládní pozicí. V tomto ohledu byly i pro ně stěžejní podmínky pro Commonwealth, britské farmáře a Sedmičku. Navíc prosazovali další dvě podmínky: udržení nezávislosti v oblasti zahraniční

³⁰⁷ cit. podle Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, Appendix One, Harold Macmillan's speech at the opening of the Commonwealth Prime Ministers' Conference, 10 September 1962, s. 524-539.

³⁰⁸ Macmillan popsal počáteční fázi konference následovně: „Máme za sebou dva dny úvodních projevů. Byl to rozsáhlý útok na nás, první den vedený Diefenbakerem... Menzies zakončil první den velmi dovedným a *velmi* poškozujícím projevem. Holyoake uvedl, že Nový Zéland bude zruinován. Nehru (který se zdál bolestně slabý fyzicky) byl popudlivý. Afričané, kteří dosáhli všeho co by si mohli přát 'asociací' jsou příliš hrdí ... dokonce si o ní říct.“ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 131.

³⁰⁸ cit. podle Horne, A., *Macmillan 1957-1986 Volume II of the Official Biography*, Londýn 1989, s. 357

³⁰⁹ Ibid.

politiky a národního ekonomického plánování. Předseda strany Gaitskell zůstal v názoru na vstup nevyhraněný a proti britské kandidatuře do léta 1962 otevřeně nevystupoval. I jeho stanovisko bylo závislé na výhodnosti výsledků dojednaných pro zemi v Bruselu. Na počátku května 1962 svou i stranickou pozici charakterizoval následovně: „Věřím, že vstup na základě výhodných podmínek by bylo nejlepším řešením tohoto těžkého problému. A doufejme, že je získáme. Nevstoupit by bylo na škodu, ale nebyla by to katastrofa. Vstoupit se zlými podmínkami, které by skutečně znamenaly konec Commonwealthu, by byl krokem, o kterém si myslím, že bychom litovali celý náš život, a který by nám historie neodpustila.“³¹⁰

Od chvíle kdy byly známy bruselské dohody z počátku srpna, které řešily obchodní vztahy s Commonwealthem, se postoj Gaitskella a široké nerozhodnuté skupiny labouristů začal vyhraňovat proti členství ve Společenství. Tento kurs byl potvrzen na výroční konferenci Labour Party na podzim 1962 v Brightonu. Přes snahy pro-evropského křídla závěrečné komuniké zvýraznilo nepřijatelnost srpnových dohod. V případě, že by se nepřistoupilo k jejich opětovnému projednání, „se bude Labour Party zasazovat za uskutečnění všeobecných voleb o otázce Společného trhu.“³¹¹

Několik dnů po Brightonu se v Llandudno sešli na své výroční konferenci i konzervativci. Pro premiéra Macmillana se jednalo po konferenci Commonwealthu o druhou mimořádně významnou zkoušku pro získání podpory veřejného mínění pro svou evropskou politiku. Ministerskému předsedovi se i zásluhou výsledků sjezdu Labour Party podařilo v této otázce udržet jednotu strany. Proti-evropsky zaměřená skupina, vedena dvěma bývalými ministry Walker-Smithem a Turtonem, získala slabou podporu delegátů. Macmillan, který se podle tradice mohl konference zúčastnit až v jejím závěru, si vlastní pozici upevnil již před jejím zahájením. Jeho televizní vystoupení a publikování pamfletu „Britain, the Commonwealth and Europe“, obě vycházející v nejvhodnějším okamihu, „měly bezpochyby významný

³¹⁰ cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 448.

³¹¹ *Ibid.*, s. 452.

účinek“³¹². V závěru sjezdu mohl ministerský předseda pociťovat úlevu a uspokojení z jeho výsledku. Jen padesát ze čtyř tisíc delegátů nezvedlo ruku pro návrh „vítající pokrok dosažený v Bruselu, vyjadřující důvěru odhodlání vlády nalézt odpovídající záruky pro zájmy Britů, Commonwealthu a ESVO, a zdůrazňující význam úspěšného výsledku jednání pro sílu a jednotu svobodného světa a pro budoucí prosperitu Spojeného království, Commonwealthu a západní Evropy.“³¹³

Bezprostřední nebezpečí, které hrozilo z krachu konference Commonwealthu a sjezdu konzervativní strany se tedy podařilo zažehnat. Macmillan mohl být pro tuto chvíli spokojený.³¹⁴

Entusiasmus pociťovaný těsně po Llandudně neměl dlouhého trvání. Průzkumy veřejného mínění a doplňující volby v pěti volebních okrscích uskutečněné v listopadu poukázovaly na odliv podpory vládní politiky ze strany obyvatel Británie. Současně, v této době bylo již možné označit jednání v Bruselu za schylující se k patové situaci. Bruselská rokování byla obnovena na počátku října. Poprvé se týkala vysoce kontroverzní oblasti britského zemědělství. Britští vyjednavací předložili návrhy, které byly obratem odmítnuty ze strany Šestky. Briti požadovali poskytnutí delšího přechodného období při zavádění Společné zemědělské politiky. Domácí systém podpory agrárního sektoru pomocí garance cen a vyrovnávacích plateb byl být udržován po celou dobu přechodného období tak, aby se tento systém dostával do shody se systémem evropským postupně. Šestka, s Francií na čele, tyto návrhy odmítla. Jejich protinávrh byl založen na několika zásadních požadavcích, které byly pro Velkou Británii z vnitropolitických důvodů těžce akceptovatelné. Hlavně se jednalo o dodržení termínu 1. ledna 1970 pro ukončení přechodného období. Zároveň Šestka trvala na

³¹² Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 140.

³¹³ cit. podle Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 453.

³¹⁴ Ve svých Pamětech výsledky dosažené na podzim 1962 popisuje následovně: „Konference Commonwealthu byla pro britskou vládu jasným úspěchem, a za předpokladu, že jednání budou v detailech rozumně úspěšné, budou vedoucí osobnosti Commonwealthu spokojené, i když ne nadšené. Rovněž jsme triumfálně překonali jakýkoliv nepřátelský názor v Konzervativní straně.“ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 140-141.

požadavku, aby Británie přistoupila ke změně domácího systému financování na systém Společné zemědělské politiky v den vstupu do EHS. Obě strany z vlastních důvodů setrvaly na svých pozicích. „Ke konci listopadu 1962 bylo evidentní, že atmosféra v Bruselu, právě tak jako v Londýně, se nebezpečně zhoršila a jednání by mohla zkrachovat.“³¹⁵ Rozpory se prohlubovaly i v rámci Šestky samotné. Francie byla svými partnery podezírána, že se úmyslně snaží jednání protahovat. Měla tím vycházet z předpokladu, že příliš dlouhá jednání povedou ke stáhnutí britských vyjednavců z Bruselu vlastní vládou, která již nebude schopna déle odolávat vnitropolitickým tlakům. Postoj Francie, která s podporou Komise bděla nad dodržováním Římských smluv nebyl překvapivý při pohledu na problémy se kterým se vláda musela potýkat v domácím agrárním sektoru. Ministr zahraničí Couve de Murville popsal situaci na podzim 1962 v Bruselu následovně: „Přes úsilí některých ze Šestky, jako Nizozemců, kteří se stále více snažili sejít z cestičky Společenství, na každý pád skutečností zůstává, že v říjnu a listopadu se jednání zastavila. V otázce Commonwealthu nebylo dosaženo žádného skutečného pokroku. Na druhou stranu, britská pozice v otázce zemědělství se z vnitropolitických důvodů přitvrdila. Tak jako Římské smlouvy společná politika (...) zůstala v principu akceptována. Přesto Anglie ve chvíli přistoupení nehodlala rezignovat na vlastní národní systém, tak jako souhlasily, i přes srovnatelné problémy, členské země na počátku roku 1962. Zamýšlela udržet svůj režim garantovaných cen až do konce přechodného období, které mělo jít za 1. leden 1970, to znamená že by se mohlo prodloužit na dobu nedostatečně definovanou.“³¹⁶

Ať již byla chyba na straně Francie, která svým postupem chránila vlastní ekonomické zájmy, nebo měla být Velká Británie jako žadatel připravena k podstatnějším ústupkům, vývoj situace v Bruselu na konci roku 1962 poskytl prezidentovi de Gaullovi argument o

³¹⁵ Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965, s. 464

³¹⁶ Couve de Murville, M., *Une politique étrangère 1958-1969*, Paříž 1971, s. 408

nedostatečném evropanství této země. Tuto myšlenku prezentoval s okazalostí 14. ledna 1963 na své tiskové konferenci v Elysejském paláci.

IV. Důvody a důsledky odmítnutí britské kandidatury ze strany francouzského prezidenta de Gaulla

a) Pohled generála de Gaulla na členství Velké Británie v Evropských společenstvích

Ačkoliv byla přístupová jednání s Velkou Británií vedena v Bruselu, jejich závěr potvrdil, že pro tuto událost bylo stěžejní úplně jiné místo. O tom, jestli se Britové stanou sedmým členem Evropského hospodářského společenství nebo nikoliv se rozhodovalo v Paříži, přesněji v Elysejském paláci. Po dobu bruselských jednání se staří známí z Alžíru Macmillan a de Gaulle sešli celkem třikrát. Během těchto setkání se ministerský předseda maximálně snažil vykreslit Británii jako zemi připravenou na vstup do Evropy. U generála nepadala tato slova na úrodnou půdu. Existovala vůbec naděje, že v této kauze bude Macmillanova osobní diplomacie slavit úspěch? Jakým způsobem nahlížel prezident de Gaulle na úlohu Velké Británie v nové sjednocené Evropě? Měl v ní vůbec pro Británii vyhrazené místo?

Pro lepší pochopení de Gaulla politika je vhodné přiblížit si jej jako člověka. Nejvýraznější črta osobnosti generála de Gaulla byla především to, že byl Francouz. Francouz hrdý na slavnou historii své země právě tak, jako pociťující bolest nad jejími pády. Vyrůstal v době soupeření evropských imperiálních mocností a dostalo se mu z otcovy strany výchovy, která mu nedovolovala zapomenou na události jako bylo ponížení Francie ve Fašodě.³¹⁷ Voják a

³¹⁷ Charles Williams o výchově de Gaulla napsal: „(...) jeho otec v něm živil určitou nenávist směrem k Velké Británii. Podobné to bylo i s jezuitou ve škole na ulici Vaugirard, kteří byli hluboce nepřátelští vůči protestantismu i odmítnutí autority papeže v období Reformace, které Velké Británii umožnilo, aby se stala národním státem. Za působení těchto vlivů, byl de Gaulle, jak později napsal, velice zasažen událostmi ve Fašodě. Ve Velké Británii slovo Fašoda skoro nic neevokuje. Na druhou stranu, ve Francii de Gaullova mládí

vlastenec silně prožíval i další zvraty ve vývoji Francie, kterých po dobu nejlepších let jeho života nebylo málo. Závislost meziválečné Francie na Velké Británii, neschopnost těchto dvou zemí ochránit Evropu před Hitlerem, katastrofa léta 1940 po které následovalo rozdělení země a národa, její okupace, hmotné i morální škody války, nestabilita poválečné Francie ztělesněná ve věčně se opakujících pádech vlád IV. Republiky, problematické uvolňování imperiálních pout země. Všechny tyto události zanechaly stopy na politickém myšlení generála a po návratu k moci v polovině roku 1958 posloužily jako argumenty pro zavedení takového politického kursu, který měl Francii navrátit stabilitu, nezávislost a postavení velmoci. Přes skutečnost, kterou nejlépe popisují samotná de Gaullova slova, „celý život jsem měl o Francii určitou představu“³¹⁸, byl v politice „v podstatě pragmatik. To znamená, že měl své přesvědčení a přirozeně jeho nejdůležitější přesvědčení se nazývalo Francie. ... Francie byla pro něj něco na způsob víry, něco výjimečného, čemu se musí sloužit ve všech oblastech a všemi prostředky.“³¹⁹ Pragmatismus v politice prezidenta de Gaulla se odráží i v jeho přístupu k Evropským společenstvím. Generál, který byl v období „přechodu pouště“³²⁰ vytrvalým kritikem evropského sjednocování, nejenže se po návratu k moci rozhodl Společenství zachovat, ale stal se jeho odhodlaným zastáncem a požadoval puntičkářské zavádění Římských smluv do života. Společný trh Francii poskytoval možnost vytvořit vlivný

ztělesňovalo symbol národní hanby.“ lord Williams of Elvel, *Le général de Gaulle et la Grande-Bretagne: une perception changeante*, in. Institut Charles de Gaulle, *De Gaulle en son siècle*, Tome V, Europe, Paříž 1992, s. 24.

De Gaulle se vyjádřil: „Náš největší dědičný nepřítel je Anglie, nikoliv Německo, je to Anglie. Od Stoleté války až po Fašodu s námi nepřestala bojovat.“ Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle*, La France redevient la France, Paříž 1994, s. 153

Ve svých Pamětech de Gaulle svůj mladický obdiv k Francii popsal takto: „Nic mně nedokázalo více zasáhnout jako symboly naší slávy: noc padající na Notre Dame, vznešenost večerů ve Versailles, Vítězný oblouk zalitý sluncem, zachycené barvy chvějící se na klenbách Invalidovny. Nic mně nepotěšilo více jako důkaz našich národních úspěchů: lidové nadšení při návštěvě ruského cara, prohlídky v Longschamp, zázraky Výstavy, první let našich letců. Nic mně nedokázalo tak hluboce zarmoutit jako naše slabost a omyly, které se vynořily před mým dětským pohledem, tím jak se lidé chovali a co říkali: kapitulace ve Fašodě, Dreyfusův případ, sociální nepokoje, náboženské konflikty.“ cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, 9-10.

³¹⁸ „Toute ma vie je me suis fait une certaine idée de la France.“ De Gaulle, C., *Mémoires de guerre*, vol. 1, L'Appel, Paříž 1954, s. 1.

³¹⁹ Maffert, S., Vaïsee, M., *Entretien avec Maurice Couve de Murville*, in. Institut Charles de Gaulle, *De Gaulle en son siècle*, Tome IV, La sécurité et l'indépendance de la France, Paříž 1992, s. 221.

³²⁰ Výraz „traversée le désert“ je užíván pro označení období od odchodu de Gaulla z politického života v roce 1946 do jeho návratu v roce 1958.

blok evropských zemí, samozřejmě ve formě konfederální, který by byl schopen vést nezávislejší politiku na supervelmocích. Evropský blok měla Francie spolu s Německem, v ne úplně rovnoprávném postavení, vést. Co bylo hlavním motivem pro přísné prosazování zavádění nových politik, které Římské smlouvy jen naznačovaly, pomocí Společného trhu uniknout před lavinou zemědělských přebytků Francie.³²¹ De Gaulle neschvaloval subvencování francouzského zemědělství na úkor průmyslu a relativně jednoduchý způsob jak se tomuto nepříznivému vývoji vyhnout byl Společný trh s pravidly pro zabezpečení možnosti permanentně exportovat do zemí Společenství, jmenovitě Spolkové republiky. Ve chvíli, kdy se tento systém začínal jen budovat a s vědomím, že nebude jednoduché jej prosadit v rámci Šestky samotné, se s požadavkem na vstup přihlásila Velká Británie sledována „zástupem“ zemí Commonwealthu a ESVO. V červnu 1962, kdy byla již část dohod, týkajících se Společné zemědělské politiky uzavřena, prezident situaci s Británií zhodnotil takto: „(Macmillan) se o své zemědělství obávat nemusí. Zahrnuje jen 4 % populace, zatímco za jeho mladých let to bylo 20 až 25 %. Náš problém je podobný až na to, že vývoj Angličanů postupoval mnohem rychleji než náš. Problém, který oni již překonali, my máme před sebou. ... Už samotná dohoda s našimi partnery (z EHS) byla tak složitá a tolik nám ještě zůstává těžkostí, že mi není jasné, jak bychom teď mohli vypracovat nový systém.

³²¹ Francouzské zemědělství zaměstnávalo v padesátých letech 20. století 25 % práceschopného obyvatelstva, po Itálii, nejvíce v rámci Společenství. Systém podpory farmářů byl vystavěn na garanci cenové hladiny zemědělských produktů. Přesto, že tento způsob zabezpečování odpovídajícího příjmu pro zaměstnané v zemědělství nebyl příliš úspěšný a životní úroveň v sektoru se nedařilo zvyšovat, tato politika si na přelomu padesátých a šedesátých let vyžádala miliardu ročně ze státního rozpočtu (v letech 1949-1958 se příjmy v tomto sektoru zvýšily o 29 %, v sektorech průmyslovém a služeb o 46 %). Francouzští farmáři jako významná část voličstva gaullistů dokázali vytvářet na vládu podstatný tlak, takže ministerstvu zemědělství se nejenom nedařilo prosazovat nástroje na omezení produkce, ale bylo nuceno ji zvyšovat. Tato skutečnost spolu s modernizací sektoru způsobila obrovský nárůst zemědělské produkce (plánovací úřad Plan de modernisation et d'équipement do svého druhého a třetího plánu (1954-1957 1958-1961) zahrnul roční 20% zvýšení agrární produkce, které mělo za následek osévání i nevyužitých půdy a tedy 800% nárůst produkce pšenice, 300% cukru a ve stejné výši vína). De Gaulle se po návratu do čela země nehodlal francouzským zemědělstvím příliš zabírat. Agrární sektor s vysokou zaměstnaností považoval za zastaralý způsob získávání obživy obyvatel a nadprodukce se měla řešit zavedením pravidel ekonomického liberalismu, která budou odvětví regulovat podle potřeb trhu. Počáteční snahy o snížení produkce se v letech 1960-1961 setkaly se silným odporem, takže na dálnicích docházelo k vyhazování přebytků a blokadám traktory. Nejvíce problematické byly tyto protesty v květnu 1961, kdy došlo k „nejrozsaňlejší a nejnásilnější jacquerii, které moderní Francie poznala, během níž byly obsazeny podprefektury, blokovány železnice, přerušeny telefonní spojení a zapáleny volební urny.“ Jediné řešení představoval trvalý export na nové trhy, trhy 'Pětky'. Zdroj, Willis, F. R., France, Germany and the New Europe 1945-1963, Stanford 1965, s. 287-292.

V každém případě, vstup Anglie způsobí takový otřes, že se bude jednat již o jiný Společný trh.“³²²

Francie měnící se postoj Londýna ke Společnému trhu pečlivě sledovala. Memorandum z 9. června 1961, ve kterém se anonymní autor z Divize pro Západní Evropu ministerstva zahraničí zamýšlel nad důvody možného britského rozhodnutí požádat o členství, s tímto postupem plně počítal. Británie tím reagovala na stagnaci hospodářství, problémy se schodkem platební bilance, ztrátu politického vlivu ve prospěch osy Paříž - Bonn a z důvodu změny prezidenta ve Washingtonu. Postoj k Evropě se stal v Británii významným politickým tématem, které v obou nejvlivnějších stranách způsobovalo rozpory. Pro Francii z toho vyplývalo nebezpečí z desintegrace Šestky, proto její „koheze a bezpochyby úspěšnost jednání bude nakonec záviset od zachování a posílení porozumění mezi Francií a Německem.“³²³ Předpokládalo se, že rozhovory budou problematické a zaberou hodně času, zároveň tento trend byl Francii k prospěchu. Když se Macmillanovi něčeho nedostávalo, tak to byl právě čas.³²⁴

Prezident de Gaulle poprvé poskytl své stanovisko k britské kandidatuře na tiskové konferenci 5. září 1961. Jeho reakce na otázku pařížského dopisovatele Financial Times Christophera Johnsona, „schvalujete kandidaturu Velké Británie?“ byla stručná.³²⁵ „Po celou dobu šest členů Společného trhu si přálo, aby se jiné země a hlavně Velká Británie, připojily k Římské smlouvě, ze které jim budou vyplývat povinnosti a na základě které, myslím, obdrží výhody. Komplexnost problému si uvědomujeme velice dobře, ale zdá se, že všechno je nyní

³²² Peyrefitte, A., C'était de Gaulle, La France redevient la France, Paříž 1994, s. 302.

³²³ Memorandum francouzského ministerstva zahraničí, 9.6.1961, cit. podle Warner, G., Why the General said No, International Affairs, Number 4-October 2002, s. 869-882.

³²⁴ Opozice vůči přistoupení na Ostrovech i v Commonwealthu s časem narůstala. Harold Macmillan si tuto nevýhodu uvědomoval. Podobný názor zastával i Jean Monnet, který navštívil Londýn počátkem října. Macmillan si o této schůzce do denníku zapsal, „proto doufám, že budeme mít rychlá jednání (...). Jestli se protáhnou, opozice a nátlakové skupiny budou narůstat na síle. Monnet s tímto souhlasil.“ Macmillan, H., At the End of the Day 1961-1963, New York 1973, s. 30.

³²⁵ Johnson, C., De Gaulle face aux demandes d'adhésion de la Grande-Bretagne à la CEE, in. Institut Charles de Gaulle, De Gaulle en son siècle, Tome V, Europe, Paříž 1992, s. 211-225.

přípravě na spuštění a za sebe se můžu z toho jedině radovat, nejenom z pohledu mé země, ale myslím, že i z pohledu Evropy a současně i z pohledu světa.³²⁶

V období od listopadu 1961 do prosince 1962 se Macmillan a de Gaulle setkali třikrát. Ve dnech 24. - 25. listopadu v soukromém domě Macmillana v Birch Grove v Sussexu, 2. - 3. června 1962 na zámku v Champs a konečně 15. - 16. prosince 1962 v Rambouillet.

-Birch Grove (24. – 25. 11. 1961)

Na listopadovém setkání v Anglii se probírala hlavně problematika Berlína. Oba státníci se rozcházeli i v této otázce. V rozhovoru týkajícím se Společného trhu se ministerský předseda zaměřil na zdůraznění skutečnosti, že politická Evropa, která se právě v této době začínala formovat, je naprosto v souladu s představami Britů. Z tohoto důvodu bylo nezbytné vyřešit problém Británie v době, kdy byli prezident spolu s německým kancléřem u moci. Macmillan se zasazoval, aby se přístupová jednání neprotahovala. „Jestli nebude dohoda uzavřena v roce 1962, jeho pozice bude otřesena a britské veřejné mínění ztratí o Evropu zájem.“³²⁷ Současně naznačoval, že se Evropa bude muset osamostatnit od Spojených států. „Jestliže se jednání protáhnou nebo ztroskotají, myšlenka na vytvoření tělesa, ve kterém by byly Francie a Anglie vůdčími partnery, aby jednaly se Spojenými státy ve stejném postavení, bude muset být opuštěna.“³²⁸ Generál se na doporučení Quai d'Orsay snažil svou pozici příliš neodkrývat. Sám považoval za dost pravděpodobné, že odpor ze strany obyvatel Británie, vlastní Macmillanovy strany a současně i Commonwealthu přivedí neúspěch jednáním sám. Jeho stanovisko nevyznělo úplně negativně. „(...) Francouzi se proti Britům nestaví, ale jsou

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Vaïsee, M., De Gaulle and the British 'application' to join the Common Market, in: Wilkes, G., Britain's failure to enter the European Community 1961-1963, Londýn 1997, s. 54.

³²⁸ cit. podle Warner, G., Why the General said No, International Affairs, Number 4-October 2002, s. 869-882.

znepokojení 'hejnem britských konexí'.³²⁹ Proto si vývoj vyžádá čas. Ačkoliv se v závěrečném komuniké zmiňovala rodinná atmosféra společného setkání a podle toho, jak se Macmillan vyjádřil ve správě o jednáních pro hlavy zemí Commonwealthu, „de Gaulle 'nebyl bez pochopení' v otázce EHS“³³⁰, v soukromí mnoho optimismu najevo nedával. „Císař Francouzů (protože, on je teď skoro kompletní samovládce, neberoucí na vědomí žádnou radu ...) je starší, více izolovaný, patetický, a mnohem více *královský*, než při našem posledním setkání. Jeho nenávist k 'Anglosasům' přetrvává. Zatímco je neobyčejně důstojný a šarmantní, milý ke služebnictvu a dětem a tak dále, viditelně nenaslouchá názorům. ... Jen opakuje znova a znova to, co již řekl předtím. A doktrína, skoro dogma, je založená na intuici, nikoliv na rozumu. Mluví o Evropě a myslí Francii. Francii Ludvíka XIV. (co se týče jeho náboženství, hranic a vlivu), Napoleona (co se týče fanatické loajality jeho Armády). Povolí málo z Napoleona III., pokud jde o řízení takzvaného parlamentu. ... Tragedie toho všeho je, že s de Gaullem souhlasíme skoro ve všem. Líbí se nám politická Evropa (unie vlastí nebo unie států) tak jako de Gaullovi. Jsme proti federalismu, tak jako on. Jsme pragmatici v našem plánování hospodářství, tak jako on. Máme obavy z oživení Německa a nemáme zájem vidět znovuzrozené Německo. Toto jsou i de Gaullovy myšlenky. Souhlasíme, ale jeho pýcha, jeho zděděná nenávist k Anglii (od dob Johanky z Arku), jeho hořké vzpomínky na válku, především jeho silná 'ješitnost' pro Francii - musí dominovat – způsobuje, že nás z poloviny vítá, z poloviny zamítá, se zvláštní komplexem 'lásky-nenávisti'. Stále si myslím, že *není* úplně rozhodnut o našem přijetí do Hospodářského společenství.“³³¹

³²⁹ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 32.

³³⁰ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 165.

³³¹ Zápis v Denníku Macmillana z 29. listopadu 1961, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 165.

-Champs (2.-3. 6. 1962)

Situace před druhým setkáním de Gaulla s Macmillanem se pro Brity nevyvíjela příliš slibně. Bruselská jednání, která se do této doby orientovala jen na vytyčení pozic obou stran, se začala s konkrétními problémy zabývat až v květnu. Bylo jasné, že se protáhnou. V Londýně panovala nejistota ohledně pozice generála. Edward Heath odhadoval, že „de Gaulle a jeho okolí doufá, že jednání zkrachují způsobem, aby z toho bylo možné vinit Británii, buď tím že budeme konfrontováni s podmínkami, které nebudeme moct přijmout, nebo i když vyjednávači dosáhnou dohody bude taková, že ji Commonwealth a britský parlament odmítnou.“³³² Na společné schůzce ministerského předsedy s ministrem zahraničí Douglas-Homem a lordem strážcem pečeti Heathem se probíraly hlavní generálovy výhrady proti Británii. Heath byl toho názoru, že namísto prezidentem hláсанých neupřímných obav o budoucnost Commonwealthu, byl britský vstup pro Francii nežádoucí z jiných důvodů. Podle de Gaullova názoru, Šestka vytvářela hlavně v oblasti hospodářské homogenní celek, který by bylo nutné na britský vstup adaptovat. Považoval za jednodušší vytvořit politickou unii 'Evropy vlastní' v rámci malé Šestky, bez začlenění Británie a jiných zemí ESVO. Současně malé Šestce mohla Paříž udávat hlavní směr. Heath považoval za nejpodstatnější, že „prezident de Gaulle nenávidí Spojené státy a nemá rád Spojené království. Myslí si, že Spojené království je podřízené Spojeným státům a proto se obává role, kterou by mohla Británie sehrávat v rámci Šestky. Považuje nás za Trojského koně...“³³³ Macmillan se proto vrátil ke svému „politickému řešení“. Zmínil se o něm 19. dubna na schůzce s odcházejícím

³³² Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 118.

³³³ Záznam z jednání Macmillana, Douglas-Homea a Heathy, 19. 5. 1962, cit. podle Gowland, D., Turner, A., *Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History*, Londýn 2000, s. 101.

Na stejném zasedání se probírala otázka „politického řešení“. Kennedyho administrativa se vytrvale stavěla proti těmto návrhům, proto pomoc Británie Francii měla v praxi zahrnovat jen zásobování štěpným materiálem, spolupráci v oblasti konstrukce odpalovacích zařízení a kooperaci v zacílení raket obou zemí. Výroba jaderných zbraní a dohody se Spojenými státy o společném zaměření cílů měly zůstat nedotčeny. V těchto oblastech si měl Londýn privilegované vztahy s USA zachovat. Bylo předem jasné, že tento druh spolupráce nebude pro Francii vyhovující. „Proto si musíme přiznat, že Francouzi nebudou spokojeni s výše navrhovanými limitovanými dohodami a budou požadovat plný rozsah nukleárních informací a pravděpodobně vypovězení jakýchkoliv zvláštních ujednání mezi Spojenými státy a Spojeným královstvím o společném zaměřování cílů.“, *Ibid.*, s. 57.

francouzským velvyslancem Jeanem Chauvelem. Požádal jej, aby prezidentovi sdělil, že Británie je rozhodnuta spolupracovat s Evropou ve všech oblastech, tedy i vojenské. Pro tuto kooperaci byla základní dohoda mezi Francií a Velkou Británií. Londýn sice z důvodu obdržení pomoci od Spojených států nemohl sloučit své jaderné síly s francouzskými, ale „neexistuje nic, co by mohlo zamezit strategické a taktické spolupráci mezi dvěma národními silami, které zůstanou odděleny.“³³⁴ Odpověď generála byla pro Británii nepříznivá. Podezíral Brity, že zapojením se touto cestou do francouzského jaderného programu, budou zde působit ve prospěch Spojených států. Přesto ministerský předseda v tomto kursu pokračoval a učinil podobné náznaky i 9. května při přijímání nového francouzského velvyslance Geoffroy de Courcela. V této době se začaly stále více ozývat hlasy vyjadřující názor, že i přes možný úspěch bruselských jednání se francouzský prezident rozhodl proti vstupu Británie postavit. Na pravdivost těchto odhadů upozorňoval i velvyslanec v Paříži Sir Pierson Dixon. Na setkání 22. května mu prezident, reagující na zprávy v tisku o možném „výměnném obchodě“ mezi Francií a Británií, sdělil, že považuje tyto nabídky za bezpředmětné. Nejenom z důvodu role Američanů v této kauze, ale hlavně pro to, že „force de frappe“ země musela zůstat nezávislá.³³⁵

Za těchto okolností bylo zahájeno společné setkání mezi ministerským předsedou a prezidentem v Château de Champs. Macmillan na tomto setkání zapůsobil na de Gaulla rozhodně lépe, než v listopadu v Birch Grove. Prohlásil, že Británie je připravena zavést v rámci určitého přechodného období všechna opatření nutná pro členství. Záležitosti týkající se hospodářství bylo možné vyřešit v Bruselu. Dále prohlásil, že je žádoucí sjednocovat Evropu politicky, což si nutně vyžádá spolupráci i v oblasti obrany. Na dotaz, jestli je jeho země

³³⁴ Warner, G., Why the General said No, *International Affairs*, Number 4-October 2002, s. 869-882.

³³⁵ Francouzský ministr zahraničí Couve de Murville 31. 5. 1962 na zprávy v tisku reagoval: „je naprosto směšné tvrdit, že francouzská vláda požádala Velkou Británii o sdílení jejího nukleárního tajemství s Francií, výměnou za její přistoupení ke Společnému trhu. Nikdy jsme o nic nežádali a Velká Británie nikdy nic nenabídla.“ cit. podle Johnson, C., *De Gaulle face aux demandes d'adhésion de la Grande-Bretagne à la CEE*, in. Institut Charles de Gaulle, *De Gaulle en son siècle*, Tome V, Europe, Paříž 1992, s. 211-225.

připravena zbavit se mimoevropských pout odpověděl, že obchodní kruhy a především mladší Britové nahlízejí na svou budoucnost skrze Evropu. Mladá generace „pocituje, že patří mnohem více do Evropy než starší lidé, kteří byli vychováni v době Kiplinga s představou, že jejich působení ve světě náleží do rámce britského impéria.“³³⁶ O vztazích Británie se Spojenými státy se vyjádřil: „nechceme být satelitem Američanů. Naši budoucnost vnímáme jako součást organizace svobodného světa, která se opírá o dva pilíře síly: Evropu a Ameriku. ... Do padesáti let musí být Evropané Američanům rovni. Toto je můj sen a jestliže jej nedosáhneme nyní, po nás jej nedosáhne nikdo.“³³⁷ De Gaulle, který otevřeně přiznal, že vyznání premiéra „Kiplingova Anglie je mrtva“ na něj učinilo dojem, zůstal přesvědčen, že Společenství s Británií bude úplně jiné než Společenství Šestky. Velká Británie dosáhla podstatného pokroku pro to, aby mohla vstoupit do Evropy. „Ale ještě nejste připraveni to učinit, protože zůstáváte stále svázáni s mimoevropským světem a protože myšlenka na volbu mezi Evropou a Amerikou není ve vašich myslích zatím zralá (...). Velká Británie je na cestě do Evropy, ale ještě tam nedorazila.“³³⁸ Macmillan se mohl alespoň uklidňovat myšlenkou, že „generál neodhalil poněkud brutální přístup, který se mu připisoval a předpovídal jako pravděpodobný.“³³⁹

-Rambouillet (15. - 16. 12.1962)

Poslední setkání Macmillana a de Gaulla v období prvních přístupových rozhovorů s Británií a současně jejich poslední osobní setkání vůbec se odehrálo v polovině prosince. Od jednání v Champs v červnu se postavení obou státníků na domácí politické scéně podstatně změnilo. V případě generála de Gaulla k lepšímu, v případě britského premiéra tomu bylo naopak. Hlavní úspěch francouzského prezidenta v roce 1962 bylo ukončení dlouholetého alžírského

³³⁶ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 172.

³³⁷ cit. podle Warner, G., *Why the General said No*, *International Affairs*, Number 4-October 2002, s. 869-882.

³³⁸ De La Serre, F., *De Gaulle et la candidature britannique aux Communautés européennes*, in. Institut Charles de Gaulle, *De Gaulle en son siècle*, Tome V, Europe, Paříž 1992, s. 205-211.

³³⁹ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 120.

konfliktu. Podpisem Evianských dohod 18. března, kterým Francie uznala samostatnost své v minulosti nejvýznamnější kolonie, si prezident de Gaulle uvolnil ruce pro aktivity týkající se Evropy.³⁴⁰ Krach projektu politické unie Šestky v dubnu jej vedl k ještě výraznější orientaci na Adenauerovu Spolkovou republiku. Po setkání s Macmillanem v Champs, následovala v červenci návštěva spolkového kancléře stěžejního významu. Usmíření a odpuštění mezi dvěma národy se odehrálo za zvuku zvonů Remešské katedrály. V září de Gaulle Adenauerovi návštěvu oplatil a do Francie se vracel přesvědčený, že jakékoliv kroky proti britské kandidatuře podnikne, může se spolehnout na podporu spolkového kancléře.³⁴¹ Doma se mu rovněž dařilo. Po tom co Národní shromáždění odmítlo odsouhlasit přímou volbu prezidenta, v říjnu 1962 jej rozpustil, vypsál volby a o svém návrhu nechal hlasovat v referendu. Gaullisté slavili úspěch na obou frontách. Přímá volby prošla a koncem listopadu získala strana absolutní parlamentní většinu. Generál de Gaulle měl dostatečně pevné postavení, aby vyřešil problém s Británií.

Na druhé straně Kanálu situace tak růžová nebyla. V létě labouristé přitvrdili a začali ostře vystupovat proti podmínkám dojednaným v Bruselu. Opozice sílila i ze strany členů Commonwealthu. Problematika vstupu měla negativní vliv na jednotu konzervativní strany, průzkumy potvrzovaly pokles podpory vlády a vztahy s Američany se rovněž komplikovaly.³⁴² Na počátku listopadu byli Britové Washingtonem informováni o plánovaném zrušení vývoje balistické rakety Skybolt, která, podle dohody uzavřené ještě

³⁴⁰ „Ukončení války v Alžíru značně posílilo postavení generála, umožnilo mu věnovat mnohem více pozornosti zahraniční politice a zahájit svůj 'Velký plán' pro Evropu.“ Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 176.

³⁴¹ Heinrich von Brentano, spolkový ministr zahraničí v letech 1955-1961, se 15. ledna 1963, den po tiskové konferenci francouzského prezidenta, kde britský vstup do EHS vetoval, vyjádřil: „De Gaulle by si nikdy netroufl zajít tak daleko, kdyby si nebyl jistý Adenauerem.“, cit. podle Bange, O., *The EEC Crisis of 1963*. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000, s. 52.

³⁴² V prosinci 1962 vyvolalo v Londýně rozruch prohlášení bývalého státního tajemníka USA Deana Achesona. Prohlásil: „Velká Británie přišla o impérium a zatím ještě nenalezla svou novou pozici. Snaha sehrávat samostatnou mocenskou úlohu – což je úloha mimo Evropy, úloha založena na 'zvláštních vztazích' se Spojenými státy, úloha postavena na vedení 'Commonwealthu', který nemá žádnou politickou strukturu, jednotu, nebo vliv a představuje křehký a nejistý hospodářský vztah – tato úloha začíná být vyčerpaná.“ cit. podle Horne, A., *Macmillan 1957-1986 Volume II of the Official Biography*, Londýn 1989, s. 429.

s Eisenhowerovou administrativou, měla být dodána i britské armádě.³⁴³ Prosinec 1962 měl proto ministerský předseda vyplněn dvěma schůzkami. Na setkání s de Gaullem se naposledy pokusí odvrátit odmítnutí vstupu Británie do EHS. Od prezidenta Kennedyho bude muset získat náhradu za Skybolty. Uvědomoval si že, obě schůzky „budou životně důležité a nad oběma teď visí tmavé a zneklidňující mraky.“³⁴⁴

Jednání v Rambouillet jejich přímý účastník Maurice Couve de Murville popsal jako: „neklidné, dokonce nervózní z anglické strany a filozofické a cynické ze strany francouzské....“³⁴⁵ Generál znovu zopakoval a v tomto případě bez jakékoliv dvojznačnosti, že Společenství s Británií a Skandinávci bude jiné než Společenství Šestky. Ministerský předseda byl přesvědčen, že problémy, které prodlužují bruselská jednání nejsou nepřekonatelné a v případě existence vůle bylo možné nalézt řešení. Prezident měl názor opačný. Hlavním důvodem bylo francouzské zemědělství. „Existující dohody týkající se zemědělství byly uzavřeny Francií a jejími partnery s nejvyšší obtížností a stále jsou tady další ustanovení k vypracování. Pro Francii je důležité, aby Společný trh zůstal 'takový jaký je'. Skutečné jádro věci pro Francii vězí v tom, že její zemědělské produkty 'doivent être mangés' (musí být snězené).“³⁴⁶ Ministerský předseda se snažil zdůraznit výhody vstupu Británie pro politické uspořádání Evropy. Ačkoliv Fouchetův plán zkrachoval, věří, že šest měsíců po začlenění Británie dojde na tomto poli k posunu. „Po několik století se Británie usilovala udržovat v Evropě rovnováhu. Ta nebude obsažena v organizaci zahrnující Francii a Německo, ale nikoliv Británii a malé země to pociťují. Po vstupu Británie budou menší země více připravené spolupracovat... Fouchetův plán se značně shoduje s britskými myšlenkami, protože vytváří jistotu, že vládnout budou vlády a ne všechno bude řízeno funkcionáři.

³⁴³ O vývoji spolupráce Velké Británie a Spojených států amerických v jaderné oblasti např. Ashton, N., Kennedy, Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence, Londýn 2002

³⁴⁴ Zápis v Denníku Macmillana z 5. prosince 1962, cit. podle Horne, A., Macmillan 1957-1986 Volume II of the Official Biography, Londýn 1989, s. 428.

³⁴⁵ Couve de Murville, M., Une politique étrangère 1958-1969, Paříž 1971, s. 410.

³⁴⁶ Záznam jednání v Rambouillet, 16. 12.1962, cit. podle Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History, Londýn 2000, s. 104.

Jestliže budou bruselská jednání ukončena s úspěchem, prospekt jednoty bude podstatně větší. To co v současném Společenství bránilo pokroku byl nedostatek rovnováhy.³⁴⁷ Francouzský prezident znovu zdůraznil, že pro jeho zemi je nežádoucí, aby došlo k výrazné změně v podobě organizace. Po přijetí nových členů bude celý svět požadovat zvláštní uspořádání, což bude mít na Společenství dalekosáhlé dopady. „Výsledkem bude druh světové zóny volného obchodu, která sama o sobě může být žádoucí, ale nebude evropská. ... V rámci Šestky, tak jak existuje v současnosti, má Francie určitou váhu a může říct ne dokonce i proti Němcům. Francie může zastavit politiky, se kterými nesouhlasí, protože má v Šestce velice silnou pozici.“³⁴⁸ Na toto prohlášení, po chvíli mlčení, Macmillan odpověděl, že to byla „základní principiální překážka britské přihlášky. V případě, že toto byl názor francouzské vlády, měl být vyjádřen na úplném začátku...“³⁴⁹

Dalším tématem diskuse byla problematika spolupráce nukleárních sil v rámci NATO. Británie si hodlala udržet nezávislost vlastních odstrašujících prostředků „ve smyslu, že konečná kontrola bude podléhat britské vládě. ... Byl to symbol nezávislosti a poukazoval na to, že nejsme jenom satelitem a klientem Ameriky.“³⁵⁰ Současně bylo žádoucí spolupracovat v rámci Aliance i v této oblasti. Z tohoto důvodu měla Velká Británie se Spojenými státy uzavřené dohody týkající se taktiky využití jaderných zbraní.

Dále ministerský předseda de Gaulla informoval o problémech, které se vyskytly v souvislosti s vývojem raket Skybolt. Rovněž, že na plánované schůzce s americkým prezidentem na Bahamách se bude snažit za ně získat náhradu. V případě, že nebude úspěšný, Británie zahájí program na vývoj rakety vlastní. V této chvíli připustil, že Británie v oblasti jaderného programu „naneštěstí není úplně nezávislá na Spojených státech, což pro Evropu není

³⁴⁷ Ibid., s. 102.

³⁴⁸ Ibid., s. 105.

³⁴⁹ Záznam jednání v Rambouillet, 16. 12.1962, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 185.

³⁵⁰ Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 347.

dobré.³⁵¹ Avšak po vstupu Británie, nic nebránilo přezkoumání problematiky společného strategického velení v Evropě. „Velká Británie hodlá sehrávat svou vlastní úlohu, nikoliv tu Sovětského svazu nebo Spojených států. Musíme dospět k vytvoření evropské entity, pro to aby starý svět nebyl balkanizován mezi dvěma giganty.³⁵² Když si Macmillan ve svém deníku sumarizoval výsledky jednání, měl dojem, že v otázce zahraniční a obranné politiky, NATO a jaderných zbraní se s de Gaullem shodovali. Podle premiéra, generál byl názoru, že nukleární zbraně mají být v nezávislém držení země, současně si přál v této oblasti spolupráci. Británie měla mít v této problematice více jasno až po setkání s prezidentem Kennedym na Bahamách. Co se týče diskuse o Evropě, byla „tak těžká jak jen to bylo možné.“³⁵³ Macmillan za jeden z hlavních důvodů odmítání Británie generálem odhadoval zájmy zemědělství. Zároveň se mu zdálo, že „Žárlivost na Británii byl ještě silnějším motivem. Francouzi (nebo spíš de Gaulle a jeho přátelé) chtějí, aby v Šestce dominovala Francie. Oni *nechtějí* Evropu osmi, devíti, nebo desíti zemí s mocenskou rovnováhou.“³⁵⁴ Poznatky, které si Macmillan z Rambouillet odnášel pro něj představovaly „velice zneklidňující zkušenost, brutální pravdu, samozřejmě, chytře ukrytou ve všech zdvořilostech a dobrých způsobech, které obklopovaly návštěvu ve všech detailech.“³⁵⁵

Po těchto jednáních se Macmillan mohl uklidňovat jedině nadějí, že Francie nenechá bruselská jednání krachnout z důvodu, aby před partnery ze Společenství nepůsobila jako sabotér.

Důkaz, že generál de Gaulle při odmítání vstupu Británie myslel hlavně na ekonomické zájmy své země nám poskytuje rozhovor, který vedl se svým důvěrníkem a ministrem informací Alainem Peyrefitem (1925-1999) dne 19. prosince 1962. Pro generála byla v tomto případě stěžejní otázka, jestli si Britové zvolí Evropu, nebo se nadále budou orientovat na „grand

³⁵¹ cit. podle Warner, G., Why the General said No, International Affairs, Number 4-October 2002, s. 869-882.

³⁵² Ibid.

³⁵³ cit. podle Mangold, P., The Almost Impossible Ally, Londýn 2006, s. 186.

³⁵⁴ Macmillan, H., At the End of the Day 1961-1963, New York 1973, s. 354-355.

³⁵⁵ Ibid., s. 335.

large“. V diskusi nejprve shrnul postoj Macmillana ke Společnému trhu od počátku jeho existence. V roce 1958, kdy ministerský předseda obvinil Šestku z vytváření kontinentálního bloku, se Britové snažili její plány utopit ve velké zóně volného obchodu. Dnes žádají o vstup do podniku, který se projevil jako úspěšný. „Jejich vstup do Společného trhu není jednoduchá záležitost. Nemůže to být za jejich podmínek, ale našich, protože oni jsou žadatelé. ... Jsme o to více vedeni k opatrnosti, protože Velká Británie požaduje řadu zvláštních uspořádání, které by mohly všechno změnit a hlavně zemědělství, přesněji všechno to co právě zavádíme do života. Zpochybníme, pro to abychom udělali Anglii radost, Společný trh a podpis úprav pro zemědělství, bez kterých pro nás Společný trh nemá smysl? Toto všechno je těžké akceptovat. Co se týče zemědělství, při pohledu na přání Angličanů, Velká Británie bude pokračovat v levném zásobování z Kanady, Nového Zélandu, z Austrálie atd. Němci umírají touhou dělat to samé s Argentinou. Ostatní se připojí. Co dělat s evropskou nadprodukcí a především tou francouzskou? Jestli musíme vynakládat 500 miliard ročně na subvence pro zemědělství, co se stane v případě, že nám Společný trh nepomůže? Tyto otázky, hodně praktické, není možné rozhodnout na základě citů. (Macmillan) byl melancholický, já rovněž. Dáváme přednost Velké Británii Macmillana před labouristickou a hodně rádi bychom mu pomohli zůstat u moci. Ale co můžu dělat jiného než mu zazpívat píseň Édith Piaf: Ne pleurez pas, Milord!“³⁵⁶

b) Otázka vlivu Dohody z Nassau na veto generála de Gaulla

Den poté co ministerský předseda opustil Francii a vrátil se „s poněkud těžkým srdcem“³⁵⁷ do Londýna, odletěl na Bahamy, kde se měl 18. prosince setkat v Nassau s americkým prezidentem Kennedym. Zde obě strany uzavřely po nelehkém vyjednávání dohodu, která umožňovala

³⁵⁶ Rozhovor de Gaulla s Peyrefitte, 19. 12. 1962, cit.podle Peyrefitte, A., C'était de Gaulle, La France redevient la France, Paříž 1994, s. 333.

³⁵⁷ Macmillan, H., At the End of the Day 1961-1963, New York 1973, s. 355.

Velké Británii, místo zrušených Skyboltů, odkoupit rakety Polaris. Na rozdíl od původních nosičů byly rakety Polaris odpalovány z ponorek, které britská armáda již měla k dispozici. Dále bylo ujednáno, že Británie pro tyto rakety vyvine vlastní jaderné hlavice. Nebylo jednoduché dospět ke konsensu. Američané původně nabízeli jiná řešení. Jeden z návrhů byl, že s vývojem raket Skybolt se bude pokračovat s 50% finanční účastí Británie. Správy o konstrukčních problémech těchto nosičů potvrzovaly, že tato alternativa představovala až druhé nejlepší řešení. Ministerský předseda trval na poskytnutí Polarisů. Macmillan považoval za nezbytné, aby britské odstrašující prostředky zůstaly funkční a v nezávislém držení země.³⁵⁸ Tato představa byla v rozporu s novou strategií Spojených států pro oblast nukleárních zbraní. Národní jaderné síly měly být převedeny pod velení mnohostranných nukleárních sil NATO (MLF – multilateral force). „(...) bylo to jedině v kontextu vytvoření skutečně mnohostranné síly, kdy byly Spojené státy připravené diskutovat o dodání Polarisů Británii.“³⁵⁹ Ve finále bylo dojednáno, že Washington nové nosiče Londýnu poskytne, současně ponorky s raketami Polaris budou začleněny do mnohostranných sil NATO. Británie si vymohla zvláštní výjimku, která zaručovala nezávislé použití flotily v případě, „kdy vláda Jejího Veličenstva rozhodne, že jsou v sázce nejvyšší národní zájmy.“³⁶⁰ Kennedy učinil nabídku se stejnými podmínkami jaké obdržela Velká Británie i Francii.

Na tomto místě se nabízí otázka do jaké míry Dohoda z Nassau ovlivnila rozhodnutí prezidenta de Gaulla uzavřít před Británií dveře vedoucí do Evropských společenství, k čemuž přistoupil na tiskové konferenci dne 14. ledna 1963. S jistotou je možné vyloučit tvrzení, že pro generála představovala britsko-americká dohoda o Polarisech hlavní důvod pro vyslovení veta. Podle svědectví Alaina Peyrefitta, ministra pro informace a hlavně

³⁵⁸ Macmillan se vyjádřil: „nikdo v Anglii nepřijme stav, kdy budou existovat jen dvě jaderné velmoci Spojené státy a Rusko – bez jiné efektivní nukleární síly.“ Záznam rozhovoru Macmillana s Kennedym, 19.12.1962, cit. podle Mangold, P., *The Almost Impossible Ally*, Londýn 2006, s. 191.

³⁵⁹ Ashton, N., *Kennedy, Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence*, Londýn 2002, s. 178.

³⁶⁰ cit. podle Macmillan, H., *At the End of the Day 1961-1963*, New York 1973, s. 360.

prezidentova důvěrníka, vyslovil de Gaulle větu „chystám se ukončit aféru vstupu Anglie do Společného trhu“³⁶¹ již dne 19. prosince, tedy v době, kdy bylo jednání v Nassau jen zahájeno. Přesně ministrovi sdělil: „nejprve se chystám skoncovat s aférou vstupu Anglie do Společného trhu. Skoncovat! Chápete co tím myslím? Že pak se už o tom nebude déle diskutovat. Řeknu proč není Anglie schopná vstupu do Společného trhu. Není to z důvodu, že bychom si to nepřáli. Je to proto, že ještě není připravena přistoupit na podmínky dohody. ... Ve skutečnosti má Anglie podlomený vaz. Neví co chce. Pořád se drží snu o Commonwealthu. A současně touží po to, aby Společný trh zkrachoval tím, že tam vstoupí s celým svým doprovodem. V případě, že přijmeme její podmínky, nebude to ona, která vstoupí do Společného trhu, bude to Společný trh, který vstoupí do Commonwealthu. ... Nejprve vystavíme Společný trh. A ten nebude existovat, pokud nepřinutíme naše partnery zahrnout do něho zemědělství, kde jsme zatím pořád jen u slov a pomoc pro Afriku, abychom nebyli sami, kdo bude snášet tuto zátěž. Až když bude Společný trh ustaven nezvratitelným způsobem, pak se uvidí.“³⁶²

Dále prezident v rozhovoru se svým ministrem nastínil problematiku možné dohody Macmillana a Kennedyho v Nassau. Ačkoliv de Gaulle ještě nedisponoval žádným konkrétním výsledkem, nepředpokládal, že by se v otázce americké nabídky týkající se mnohostranné síly mýlil. „Je naprosto vyloučeno, abychom souhlasili se systémem takzvané mnohostranné síly. Vyrábíme atomové bomby pro naše Mirage IV, které nám vyhovují. Vyrábíme je na základě našich vlastních znalostí a našimi vlastními prostředky. Později vyrobíme vodíkové bomby a zmenšíme je, současně vyrobíme atomové ponorky, stále na základě našich vlastních znalostí a našimi vlastními prostředky. Bude nás to stát čas, ale dokážeme to. ... Je pro nás nemyslitelné, abychom předali Američanům velení nad vlastními atomovými bombami a letadly Mirage IV, když nám oni nijak nepomohli s jejich konstrukcí.

³⁶¹ cit. podle Peyrefitte, A., C'était de Gaulle, La France redevient la France, Paříž 1994, s. 334.

³⁶² Ibid., s. 334-33.

Naše situace nemá nic společného se situací Angličanů, kteří obdrželi americkou pomoc hned na začátku.“³⁶³ Na otázku Peyrefitta, jestli bude na tiskové konferenci dávat do souvislosti veto vstupu s Dohodou z Nassau odpověděl: „samozřejmě, nikoliv. Kandidatura Anglie pro vstup do Společného trhu sama o sobě stačí. Ale provázanost je implicitní. My odmítneme systém nabízený Američany, protože na nich nechceme být závislí. Jestliže Angličané nepociťují ty samé zábrany, je to znak toho, že ještě nemůžou být povoláni na vstup do Evropy. ... Toto jsou dvě základní otázky, hodlám je uzavřít obě.“³⁶⁴

Generál de Gaulle v období od rozhodnutí uspořádat tiskovou konferenci, na které by vetoval vstup Británie do EHS do jejího proběhnutí 14. ledna „stráví tři týdny tím, že nebude dělat *nic* jiného než se na ni připravovat. Jeho spolupracovníci mu vyčistili kalendář od všech závazků a audiencí, které mohly být přenášeny. Stáhl se do ústraní, jak v Elysejském paláci, tak v Colombey. Čtení, procházka, psaní detailního náčrtu, znovu procházka, tříbení textu, přednes, opravy. Je to pro něj určitá askeze.“³⁶⁵

Když 14. ledna 1963 celá akce vypukla, byl francouzský prezident dokonale připraven. Dokonce, aby nemusel mít při čtení proslovu nasazené brýle, naučil se jeho text nazpaměť. Sál Elysejského paláce zaplnilo osm set pozvaných, většinou novinářů, ale i příslušníci diplomatického sboru a jiné osobnosti. Když zahájil pasáž o vstupu Británie do Společenství, snažil se důrazně poukázat na shodnou povahu kontinentální Šestky, která byla v silném kontrastu s námořně založenou ostrovní Velkou Británií. „Římská smlouva byla uzavřena mezi šesti kontinentálními státy. Státy které, mluvíc o ekonomice, jsou zkrátka stejné podstaty. Jestli máme na mysli jejich produkci průmyslovou nebo zemědělskou, jejich výměnný obchod, jejich zvyky a obchodní klientelu, jejich podmínky života a práce, existuje mezi nimi mnohem více podobností než rozdílností. ... Anglie je ve skutečnosti ostrovní, námořní, svázána skrze svou výměnu, své trhy, své zásobování s nejrůznějšími zeměmi a

³⁶³ Ibid., s. 336.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Ibid., s. 351.

často značně vzdálenými. Provádí aktivity týkající se hlavně průmyslu a velice málo zemědělství. Celková její činnost je poznačena zvyky a tradicemi velice originálními. Zkrátka, povaha, struktura, situace, která je Anglii vlastní, se hluboce liší od situace kontinentálních zemí.³⁶⁶ Nepřekvapí, že pro potvrzení rozdílnosti Velké Británie použil příkladu zemědělství. S charakterem Společenství se neshoduje způsob zajišťování potravy Britů, „což ve skutečnosti znamená dovoz potravin levně koupených v obou Amerikách nebo v bývalých dominiech, současně s poskytováním podstatných podpor anglickým farmářům.“³⁶⁷ Řešení aktuálního problému, který představuje vstup této země do Evropského společenství bylo tedy závislé na odpovědi na základní otázku. „(...) je možné, aby v současnosti Velká Británie přistoupila spolu s kontinentem na tarif, který bude skutečně společný, aby se vzdala všech preferencí v souvislosti s Commonwealthem, aby si přestala činit nároky na privilegování svého zemědělství a ještě, aby se oprostila od závazků, které udržovala se zeměmi ze zóny volného obchodu. Není možné říci, že tento problém by byl v současnosti vyřešen. Dojde k tomu vůbec někdy? Zajisté na to může dát odpověď jen Anglie.“³⁶⁸

Dále nastínil problematiku přistoupení dalších zemí. „Je nutné si připustit, že vstup nejprve Velké Británie a později i těchto zemí zcela změní celek úprav, dohod, náhrad, pravidel, které již byly v rámci Šestky zavedeny a to z toho důvodu, že země jako Anglie dosahují významných zvláštností. Nuže, byl by to jiný Společný trh, o jehož výstavbě by jsme museli uvažovat. Avšak ten který bychom stavěli v rámci jedenácti a později třinácti a později možná osmnácti zemí by se bezpochyby v ničem nepodobal tomu, který jsme postavili v Šestce. ... Je možné předpovědět, že soudržnost všech jeho členů, kterých bude příliš a budou značně

³⁶⁶ Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., L'Union politique de L'Europe, Jalons et textes, Paříž 1998, Conférence de presse du général de Gaulle (extraits) Paris, 14 janvier 1963, s. 138-139.

³⁶⁷ Ibid., s. 140.

³⁶⁸ Ibid.

rozdílní, nepřetrvá dlouho a že nakonec se objeví kolosální atlantické Společenství pod americkou závislostí a vedením a které zanedlouho pohltí Společenství evropské.“³⁶⁹

Tomuto nebezpečí hodlala Francie zabránit. Současně prezident vyjádřil naději, že snad v budoucnosti bude Británie připravena přistoupit na všechny podmínky. Velká Británie tedy nebyla ve stavu, aby do Společného trhu přistoupila, francouzský prezident proto navrhoval přidružení. „Nuže, opakuji, přestože není možné, aby byla v současné době bruselská jednání dovedena do cíle, nic nebrání tomu, aby byla mezi Společným trhem a Velkou Británií uzavřena dohoda o přidružení...“³⁷⁰

Tisková konference vyvolala negativní reakce především v řadách Pětky. Z úst jejích hlavních představitelů zaznívaly nářky, přirovnávající postup Francie k chování Sovětského svazu ke svým satelitům, nebo imperiální mocnosti ke svým koloniím. Pro Londýn generálova slova nepředstavovaly žádnou novinku. „Jestliže hrubost a otevřenost de Gaullova projevu klíčové londýnské politiky překvapila, jeho obsah s jistotou nikoliv.“³⁷¹ Po schůzce v Rambouillet a rovněž podle vývoje situace v Bruselu se podobný krok dal očekávat. Proto se zde rozhodli pro kurs, který znamenal „nepovažovat ne za odpověď“. Premiér Macmillan instruoval Heatha, britské vyjednavatele, ale i své kolegy doma, aby se jejich negativní reakce na tiskovou konferenci omezily na minimum. Kabinet se shodl, že nejvhodnější postup bude nechat volný průběh hněvu Pětky a co nejvíce využít jejích rozporů s Francií a současně se v Bruselu snažit o uzavření co nejvíce projednávaných bodů. Již den po konferenci v Elysejích hlavní britský vyjednavatel Heath návrh na přidružení odmítl. Zároveň učinil podstatné ústupky v oblasti zavádění Společné zemědělské politiky a vnějšího tarifu. Tato snaha nevšímat si faktu, že tisková konference vůbec proběhla se záhy projevila jako lichá. Instrukce z Paříže byly pro

³⁶⁹ Ibid

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Bange, O., The EEC Crisis of 1963. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000, s. 114.

francouzského ministra zahraničí Couve de Murvilla jasné. Přes veškeré úsilí Pětky a Velké Británie zabránit krachu bruselských jednání je 29. ledna 1963 francouzská strana unilaterálně ukončila.

Závěr

Vztahy mezi Velkou Británií a kontinentální Evropou po druhé světové válce získaly novou kvalitu. Již pár let po ukončení nejničivějšího vojnového střetnutí v dějinách lidstva bylo zřetelné, že nastala válka nová, které dějiny přisoudily název 'studená'. Tato skutečnost si vyžadovala, aby se spojily země, které sice slovo 'demokratická' neměly v názvu, ale které se principy demokracie plně řídily. Velká Británie, země západní Evropy spolu s dalšími spojenci pod vedením a ochranou Spojených států amerických vytvořili Svobodný svět. Londýn, bez ohledu na stranu, která ve Whitehallu vládla, si nutnost této spolupráce uvědomoval a byl rozhodnut využít veškerý svůj vliv, aby ji soustavně posiloval. Podle názoru dobové politické reprezentace byla země koneckonců pro tuto úlohu předurčena. Jako 'privilegovaný' partner Spojených států a současně vůdčí síla Commonwealthu měla představovat pro válkou otřesené západoevropské země staršího bratra, most, který spojí Evropu s Amerikou. Proti této představě se na válkou zruinovaném Kontinentě ozývalo jen málo hlasů. Současně zde silně rezonovala myšlenka, která zaznívala z úst významných osobností již v meziválečném období a stále intenzivněji se o ní hovořilo za války, sjednotit Evropu, rezignovat na sobecké národní zájmy vedoucí k válečným střetům. Základní kámen výstavby nové Evropy mělo ztělesňovat usmíření mezi odvěkými rivaly Francií a Německem,

tedy v realitě studené války Spolkovou republikou Německo. Naštěstí pro Evropu, v této době se do čela zemí dostaly politické osobnosti typu Roberta Schumana ve Francii, Konráda Adenauera v SRN, Paula Henriho Spaaka v Belgii, které pochopily, že sjednocená Evropa představuje jediné východisko z poválečného marasmu a jen integrovaný Kontinent má naději na získání vlivu na dění ve světě. Evropa s účastí Velké Británie počítala. Ta se do integračního procesu zapojila jen v případě, kdy bylo zaručeno, že nedojde k žádnému omezení suverenity země. Stručně řečeno, muselo se jednat výhradně o spolupráci na základě mezivládních konzultací. Z tohoto důvodu se Británie mohla stát členem Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, Rady Evropy, Bruselského paktu. V případě, že Evropa chtěla zajít dál, mohla, ale sama. Na Britských ostrovech působily význačné osobnosti, které integrační proces s nadnárodními prvky podporovaly, ale ani ony nepomýšlely, že by se zúčastnila i jejich země. Na konci čtyřicátých let a na počátku let padesátých již byly válečné rány kontinentální Evropy zaceleny natolik, že se cítila připravena na odstartování integrace s dalekosáhlými důsledky. Dosavadní zkušenosti s britským evropanstvím dovedly hlavní aktéry tohoto procesu k názoru, že neúčast Velké Británie nemusí nutně znamenat rezignaci na projekt zakládající Spojené státy evropské. K nim se mělo dospět postupně, v rámci takzvané sektorové integrace. Začínalo se v oblasti hospodářské. Británie členství v Evropském společenství uhlí a oceli na konci května 1950 odmítla. Zřízení nadnárodního Vysokého úřadu, kterému měly participující země předat významné rozhodovací pravomoci, by znamenalo omezení suverenity Británie ve dvou významných průmyslových odvětvích. Tento projekt byl pro Spojené království nepřijatelný. Podobný postoj zaujala britská vláda, nejprve ještě původní labouristická, od října 1951 i nová konzervativní, k projektu evropské armády. Takzvaný Plevelův plán vznikl jako odezva obav Francouzů ze znovuvyzbrojení Západního Německa, které v průběhu roku 1950 začal vyžadovat Washington. Integrovaná evropská armáda s Němci začleněnými v rámci malých bojových skupin znamenala eliminaci

ohrožení z možného znovuzrození německého militarismu, se kterým měla právě Francie nejhorší zkušenosti. Současně bylo pocíťováno, že společná obrana Šestky nemůže existovat bez společné zahraniční politiky. Hospodářská integrace v rámci průmyslových odvětví těžby uhlí a ocelářství měla být doplněna integrací vojenskou a politickou. Po čtyřech letech intenzivního projednávání plánů, které za tuto dobu dospěly do fáze podpisu dohody, přišel krach v podobě odmítnutí ze strany země, která tyto diskuse sama odstartovala. Francouzské Národní shromáždění v srpnu 1954 k ratifikaci Smlouvy o Evropském obranném společenství odmítlo přistoupit. To jen potvrzovalo skutečnost, že bylo chybou pokoušet se o dalekosáhlou integraci hned po zahájení procesu. Pro Velkou Británii se tím otevřel prostor k činu a ona se iniciativy chopila. Její ministr zahraničí Anthony Eden vyřešil problém německého znovuvyzbrojení pomocí originálního plánu. Ten současně umožňoval ukončení okupačního statutu země a definitivní začlenění Spolkové republiky Německo jako plnoprávného člena do tábora západních demokracií. Rozšířením Západní unie o SRN a Itálii vznikla nová obranná organizace Západoevropská unie. Německo mohlo být následně přijato do Severoatlantické aliance. Události týkající se krachu Evropského obranného společenství a následný úspěch Edenova plánu vyvolaly v Londýně pocit uspokojení a uklidnění. Evropané se určitě poučili a rezignovali na další snahy o integraci s federalizačními prvky, které byly pro Velkou Británii nežádoucí a tudíž nepřijatelné. Tento pocit byl důvodem, proč Whitehall naprosto chybně odhadl relance evropského sjednocování zahájený Messinskou konferencí v polovině roku 1955. Trvalo dost dlouho než si Londýn uvědomil, že Šestka zamýšlela Společný trh a Euratom ustavit se vší vážností. Někteří pozorovatelé uvádějí, že právě v okamihu, kdy kabinet Anthony Edena na konci roku 1955 rozhodl o opuštění jednání Spaakova výboru, Velká Británie zmeškala poprvé vlak do Evropy. Na přelomu let 1955/1956 měl však v Londýně tento pocit jen málokdo. Naopak, převažovaly nálady evropský projekt omezit. Ve chvíli kdy byl prospekt úspěšného završení jednání Šestky stále zřetelnější, vystoupili Britové

s návrhem na velkou zónu volného obchodu všech členů Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci. Obavy z diskriminace britského vývozu na Kontinent byly značné. Plán byl zkoncipován způsobem, který byl do určité míry výhodnější pro Británii než pro Šestku a mezi těmito zeměmi to nejvíce pociťovala Francie. Byla to hlavně neoblomnost Londýna týkající se vyloučení zemědělských produktů z projektu, která stála za francouzským odmítnutím. Situaci, ve které se Británie nacházela, ještě více zkomplikoval návrat Charles de Gaulla do čela Francie v polovině roku 1958. Následný vývoj prokázal, že působení francouzského prezidenta mělo na budoucí postavení Velké Británie v Evropě zásadní vliv. Od chvíle, kdy se generál de Gaulle dostal opět k moci, se musel Londýn potýkat se silnou osobností, která sledovala jediný cíl, učinit ze své země světovou velmoc, která bude vůdčí silou v Evropě. Londýn se po krachu velké zóny volného obchodu musel na počátku roku 1960 spokojit s vytvořením zóny malé. Již u zrodu této organizace bylo jasné, že Sedmička Šestce konkurovat nemůže. Pro Londýn ESVO představovalo způsob jak částečně pomoci britskému obchodu. Současně, udržení jednoty zemí, které Šestka na konci roku 1958 odmítla, znamenalo vylepšení vyjednávací pozice země pro finální dohodu mezi oběma bloky. Po nedlouhé době se ale prokázalo, že přimět Šestku k jednání o modu vivendi se Sedmičkou je prakticky nemožné. Ta nejen že na britské výzvy týkající se zabránění hospodářského rozdělení Západní Evropy příliš nereagovala, ale přistoupila k akceleraci budování Společného trhu. Rovněž vztahy se 'zvláštním' spojence Spojenými státy se komplikovaly. Washington nenechával nikoho na pochybách kterou skupinu upřednostňuje. Dával zřetelně najevo svou nelibost nad iniciativou Londýna mající za výsledek vznik konkurenčního uskupení k Šestce. Postoj Spojených států amerických představoval významný impuls pro ministerským předsedou Macmillanem zahájené přehodnocování politiky země vůči Kontinentu. V průběhu roku 1960 a v první polovině roku následujícího tedy ve Velké Británii probíhalo detailní zkoumání a posuzování dopadů výraznějšího začlenění země do

Evropských společenství. Výsledkem bylo poznání, že další nečinnost přinese dalekosáhlé negativní důsledky na postavení země ve světě. Jako nejvýznamnější důvody byly uváděny politická a ekonomická orientace Spojených států na Šestku a, po ustavení politické unie v rámci Společenství, ztráta možnosti vykonávat vliv v Evropě. Další argument se týkal skutečnosti, že neúčast na dynamicky se rozvíjejícím Společném trhu bude znamenat ztráty ekonomické. Z tohoto důvodu by se mohlo zdát, že Londýn stál před jednoduchým rozhodnutím, které znamenalo zažádat o vstup do Evropských společenství. Opak byl pravdou. Velká Británie byla postavena před nutností, pro získání výhod ze vstupu do Evropy, rezignovat na mimoevropské vazby. Vzhledem k tomu, že tyto vazby budovala země po staletí, je skutečně možné tento krok označit za bolestné rozhodnutí. Existence Impéria a později Commonwealthu pod britským vedením znamenala, že již po několik století měla země právo nazývat se velmocí. Impérium a Commonwealth, přes všechny změny které tuto oblast od druhé světové války postihly, nadále považovala britská společnost za cosi bytostně svázané s historií ale i budoucností země. I v samotné vládní konzervativní straně existovalo silné křídlo stavící se za zájmy Commonwealthu. Vláda v roce 1960 ještě nebyla připravena podstoupit politické riziko vycházející ze zahájení kampaně pro získání podpory národa pro novou evropskou politiku. V tomto ohledu byly podstatné i obavy z dopadů nového kursu na konzervativní stranu. Nepřipravenost Kabinetu přistoupit k dalekosáhlé změně politiky byla patrná z rozhodnutí, které přijal v červenci 1960. Podání žádosti o začlenění země do EHS se v této chvíli považovalo za předčasné. Šestka měla být získána pro dohodu, která by umožňovala 'těsné přidružení' Velké Británie k Společenstvím. Země by se mohla zapojit do Společného trhu, zároveň by nedošlo k významnějšímu poškození vztahů s Commonwealthem. Společná jednání nič nepřinesla, Šestka byla ochotna poskytnout Británii výhody své organizace jen za předpokladu plnohodnotného zapojení. V létě 1961 proto ministerský předseda Macmillan přistoupil ke zveřejnění žádosti o zahájení

přístupových rozhovorů. Přesněji se jednalo o formální otevření jednání, vedoucích ke zjištění podmínek vstupu. Před tím než londýnská vláda k tomuto kroku přistoupila, poskytla ve třech oblastech dalekosáhlé záruky. Zavázala se, že vstup země do Společenství bude možný jen v případě zaručení ochrany zájmů Commonwealthu, britského zemědělství a partnerů z Evropské zóny volného obchodu. Vysocí ministerští úředníci sice upozorňovali na skutečnost, že nebude možné vyjednat podmínky nad rámec Římských smluv, vláda k nim byla nucena přistoupit z důvodu nedostatečné podpory ze strany veřejného mínění a vlastní strany. Jednání v Bruselu byla dlouhá a náročná. Trvala od konce roku 1961 do počátku roku 1963. V jejich průběhu se domácí pozice ministerského předsedy a jeho kabinetu komplikovala. Od léta 1962 byla vláda kvůli dojednaným podmínkám v Bruselu soustavně terčem kritiky ze strany Opozice i jednotlivých členských zemí Commonwealthu. Nejistá situace doma ji nutila k prosazování tvrdého kursu v přístupových rozhovorech se Šestkou. Názory na otázku, jestli bylo možné ve finále dospět ke konsensu se různí. Nakonec to ale nebyl vývoj v Bruselu, který rozhodl o osudu jednání. Krach přivodila Paříž. Z vyjádření a působení francouzského prezidenta je možné usuzovat, že si vstup Velké Británie do Evropského hospodářského společenství nikdy nepřál. Správně pocíťoval, že příchod tak významné země jakou Velká Británie bezesporu byla, by znemožnil vybudovat Společný trh způsobem vyhovujícím zájmům Francie. Francouzský prezident vnímal EHS jako nástroj pro řešení hospodářských problémů země, které byly v této době nejpálčivější v agrárním sektoru. Z pohledu Francie bylo nutné zabránit vstupu Velké Británie do Společenství do doby, než bude vybudována Společná zemědělská politika ve shodě se zájmy země. Toto tvrzení je možné podepřít i vlastním výrokem generála de Gaulla, který předpověděl vstup Velké Británie do Evropských Společenství v době, kdy on již nebude francouzským prezidentem a Společný trh bude spolehlivě vybudovaný. Vize Charles de Gaulla se naplnila. Velké Británii

nebyl umožněn vstup do Evropy po dobu života této významné politické osobnosti francouzských dějin 20. století.

Události související s první žádostí o členství Velké Británie v EHS poukazují na počátek významné změny zahraniční politiky země. Je možné konstatovat, že právě v této době byl zahájen proces, který Velkou Británií odpoutal od orientace na „grande large“ směrem k Evropě.

Resumé

Cílem práce „Evropská politika Velké Británie v letech 1959-1963“ je zmapovat a prozkoumat proces vývoje a výsledků evropské politiky Velké Británie v období od druhé světové války do ledna 1963. Studie se hlavně zaměřuje na přístupová jednání mezi Šestkou a Velkou Británií v období 1961 – 1963, kdy byla britská žádost na vstup do Evropského společenství definitivně odmítnuta Francií.

Resume

The aim of the paper „European Policy of Great Britain in the years 1959-1963“ is to monitor and examine the process of the development and the results of the European policy of the Great Britain since the end of the Second World War until January 1963. The work is mainly focused on the accession negotiations between the Six and the United Kingdom to the European Communities in the period 1961 –1963 when the UK application for the membership in the Common Market was definitely rejected by France.

Seznam pramenů a literatury

Vydané prameny

Gowland, D., Turner, A., Britain and European Integration 1945-1998, A Documentary History, Londýn 2000

Greenwood, S., Britain and European Integration since the Second World War, Manchester 1996

Paměti

Eden, A., The Memoirs of Sir Anthony Eden, Full Circle, Londýn 1960

Couve de Murville, M., Une politique étrangère 1958-1969, Paříž 1971

De Gaulle, C., Mémoires d'espoirs, Tome I, Le renouveau 1958-1962, Paříž 1970

De Gaulle, C., Mémoires d'espoirs, Tome II, L'effort 1962-1965, Paříž 1971

Douglas-Home, A., The Way the Wind Blows, Londýn 1976

Macmillan, H., Tides of Fortune 1945-1955, Londýn 1969

Macmillan, H., Riding the Storm 1956-1959, New York, 1971

Macmillan, H., Pointing the Way 1959-1961 New York 1972

Macmillan, H., At the End of the Day 1961-1963, New York 1973

Odborná literatura

Aldous, R., Lee, S., Harold Macmillan and Britain's world role, Londýn, 1996

Archer, C., Organizing Western Europe, Londýn 1990

Ashton, N., Kennedy, Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence, Londýn 2002

Bange, O., The EEC Crisis of 1963. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict, Londýn 2000

Beck, P., J., The lessons of Abadan and Suez for British foreign policy makers in the 1960s, *Historical Journal* 49, 2, 2006, s. 525-547

Beliard, J., Le voyage du Général aux Etats-Unis en 1960, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 109 Novembre 1996, s. 37-51

Benoit, E., *Europe at Sixes and Sevens*, New York, 1963

Berstein, S., *La France de l'expansion, I. La République gaullienne 1958-1969*, Paříž 1989

Bideleux, R., L'ambiguïté anglaise devant l'intégration, in: Landuyt, A., *Europe: Fédération ou Nations*, Paříž 1999

Bitsch, S., *Histoire de la construction européenne*, Paris 1996

Bond, M., Smithová, J., Wallace, W., *Význační Evropané*, Praha 1998

Burgess, S., Edwards, G., The Six plus One: British policy-making and question of European economic integration, 1955, *International Affairs*, Number 3-Summer 1988, s. 393-413

Campbell, J., *Edward Heath*, Londýn 1993

Camps, M., *Britain and the European Community 1955-1963*, Londýn 1965

Cook, C., Stevenson, J., *Britain since 1945*, New Yourk, 1996

Croft, S., British policy towards Western Europe, 1947-9: the best of possible worlds?, *International Affairs*, Number 4-Autumn 1988, s. 617-629

Debré, M., *Ces princes qui nous gouvernent*, Paříž 1957

De La Serre, F., *La Grande-Bretagne et la Communauté européenne*, Paříž 1987

De La Serre, F., Leruez, J., Wallace, H., *Les politiques étrangères de la France et de la Grande-Bretagne depuis 1945. L'inévitable ajustement*, Paříž 1990

Drevet, J. F., *L'élargissement de l'Union européenne jusqu'où?*, Paříž 2001

Dutton, D., *Anthony Eden. A life and reputation*, Londýn 1997

Duval, M., Le Général, la bombe et les Américains, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 109 Novembre 1996, s. 28-36

Fabre, P., Fabre, D., *Histoire de l'Europe au XX. siècle, 1945-1974, 2 partie*, Paříž 1995

Fisher, N., *Harold Macmillan*, Londýn 1982

Gamble, A., *Britain in Decline*, Londýn 1990

George, S., *An Awkward Partner*, Oxford 1998

Gerbet, P., *Construction de l'Europe*, Paříž 1983

Gerbet, P., de La Serre, F., Nafilyan, G., *L'union politique de l'Europe, Jalons et textes*, Paříž 1998

Gillingham, J., *European Integration 1950-2003, Superstate or New Market Economy?* Cambridge 2003

- Gonč, V., Od „Malé Evropy“ k „Velké Evropě“ I. Brno 2002
- Hallstein, W., United Europe. Challenge and opportunity, Cambridge Massachusetts, 1962
- Hamon, D., Keller, I. S., Fondements et étapes de la construction européenne, Paříž 1997
- Heath, E., Old World, New Horizons. Britain, Europe, and the Atlantic Alliance, Cambridge, Massachusetts, 1970
- Horčíčka, V., Kovář, M., Dějiny evropské integrace II, Praha 2006
- Horne, A., Macmillan 1984-1956 Volume I of the Official Biography, Londýn 1989
- Horne, A., Macmillan 1957-1986 Volume II of the Official Biography, Londýn 1989
- Hýbnerová, S., Mezinárodní vztahy po roce 1945, Praha 1997
- Institut Charles de Gaulle, De Gaulle en son siècle, Tome IV, La sécurité et l'indépendance de la France, Paříž 1992
- Institut Charles de Gaulle, De Gaulle en son siècle, Tome V, Europe, Paříž 1992
- Institut Charles de Gaulle, De Gaulle et ses Premiers ministres 1959-1969, Paris 1990
- Judd, D., Impérium. Britské koloniální dějiny od americké revoluce po současnost, Praha 1999
- Kersaudy, F., De Gaulle a Churchill, Praha 2003
- Kovář, M., Horčíčka, V., Dějiny evropské integrace I, Praha 2005
- Kraft, J., The Grand Design, from Common Market to Atlantic Partnership, New York, 1962
- Loth, W., Wallace, W., Wessels, W., Walter Hallstein. The forgotten Europaen?, Londýn 1998
- Ludlow, N. P., Dealing with Britain. The Six and the First UK Application to the EEC, Cambridge, 1997
- Luňák, P., Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve Studené válce, Praha 1997
- Mangold, P., The Almost Impossible Ally, Londýn 2006
- Massouillé, F., Gauletet, G., Genton, D., Faire l'Europe, Florencie, 1996
- Milward, A. S., The United Kingdom and the European Community, volume I: The Rise and Fall of a National Strategy 1945-1963, Londýn 2002
- Monk, L. A., Britain 1945-1970, Londýn 1976
- Morawczik, A., Le grain et la grandeur: les origines économiques de la politique européenne du général de Gaulle, in: Revue française de science politique Volume 49, août-octobre 1999, s. 507-544 (première partie), Volume 50, février 2000. s. 73-124 (deuxième parti)
- Neme, J., Neme, C., Économie de l'Union européenne, Paříž, 1994
- Nouailhat, Y. H., De Gaulle, la Grande-Bretagne et le construction européenne (1958-1969), Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle, No 82 Juin 1992, s. 47-53

- Nutting, A., *Europe Will not Wait*, Londýn 1960
- Pascucci Righi, J., *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, *Le Plan Fouchet*, s. 31-34
- Pemberton, H., *Relative decline and British economic policy in the 1960s*, *Historical Journal* 47, 4, 2004, s. 989-1013
- Pesmazoglou, J., *La politique européenne de De Gaulle*, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 28-30
- Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle, La France redevient la France*, Paříž 1994
- Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle, La France reprend sa place dans le monde*, Paříž 1997
- Pinder, J., *Evropské společenství. Budování unie*, Praha 1994
- Prate, A., *Entretien avec le comte Snoy et d'Oppuers*, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 43-46
- Prate, A., *Entretien avec Joseph Luns*, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 39-42
- Saeter, M., *La politique européenne de De Gaulle et son influence sur l'évolution des institutions européenne*, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 19-27
- Schuman, R., *Pour l'Europe*, Ženeva, 1990
- Serfaty, S., *France, De Gaulle, and Europe*, Baltimore 1968
- Servais, S., *Regards sur de Gaulle*, Paříž 1990
- Sidney, P. J., *Britain in the World*, New York 1966
- Turner, J., *Macmillan*, Londýn 1994
- Vaïsee, M., *Les relations internationales depuis 1945*, Paříž 1990
- Warner, G., *Why the General said No*, *International Affairs*, Number 4-October 2002, s. 869-882
- Werner, P., *La conception de l'Europe politique du président de Gaulle. Quelques souvenirs personnels*, *Espoir, Revue de l'Institut Charles de Gaulle*, No 82 Juin 1992, s. 35-38
- Wilkes, G., *Britain's failure to enter the European Community 1961-1963*, Londýn 1997
- Willis, F. R., *France, Germany and the New Europe 1945-1963*, Stanford 1965
- Wiseman, H. W., *Britain and the Commonwealth*, Londýn 1965
- Young, J. W., *Churchill's No to Europe: The "Rejection" of European union by Churchill's post-war government, 1951-1952*, *Historical Journal* 28, 4, 1985, s. 923-937

OBSAH

ÚVOD	4
I. BRITSKÁ POLITIKA VŮČI KONTINENTU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	8
a) Zahraničně – politická koncepce Velké Británie po roce 1945	
b) Britský postoj k poválečnému evropskému sjednocování (1945-1949)	
c) Velká Británie a Šestka (1950-1955)	
d) Velká Británie a relance (1955-1958)	
II. HLEDÁNÍ CESTY DO EVROPY	56
a) Evropská zóna volného obchodu	
b) Od „těsného přidružení“ k plnému členství	
c) Žádost o vstup do Evropského hospodářského společenství	
d) Vliv hospodářského vývoje země na úvahy o členství v EHS	
III. PŘÍSTUPOVÁ JEDNÁNÍ	106
a) Postoj jednotlivých členských zemí Evropských společenství k britské kandidatuře a stanovení pravidel jednání	
b) Průběh přístupových rozhovorů a jejich vliv na vnitropolitickou situaci Velké Británie	
IV. DŮVODY A DŮSLEDKY ODMÍTNUTÍ BRITSKÉ KANDIDATURY ZE STRANY FRANCOUZSKÉHO PREZIDENTA DE GAULLA.....	121
a) Pohled generála de Gaulla na členství Velké Británie v Evropských společenstvech	
b) Otázka vlivu Dohody z Nassau na veto generála de Gaulla	
ZÁVĚR	140
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	147

NATÁLIA PRIVITZEROVÁ	FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN	RADLINSKÉHO 36, BRATISLAVA 81107 SLOVENSKÁ REPUBLIKA	14. 12. 2007	
-------------------------	--	--	--------------	--